

Μ. Γ. ΤΣΕΛΕΠΙΔΟΥ

ΔΙΚΗΓΟΡΟΥ

Τ Α

658
22-293

ΠΡΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΕΝ ΤΟΥΡΚΙΑΙ

715

Ἡ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΟ ΠΑΡΑ ΤΩ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΩ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΩ
ΙΣΧΥΟΝ ΚΑΛΗΡΟΝΟΜΙΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ

ΕΞ ΑΝΕΚΔΟΤΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΣ

ΠΕΡΙ

ΤΟΥ ΕΝ ΤΟΥΡΚΙΑ ΚΑΛΗΡΟΝΟΜΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

22-293

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

1906

22-293

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἀπὸ ἐτῶν δικηγορῶν ἐν Τουρκίᾳ, γνωρίζω ὅτι οἱ ἐξερχόμενοι τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ὁμογενεῖς συνάδελφοι, καίπερ κατὰ τὰλλα καλῶς κατηρτισμένοι, ἀλλ' ὅμως, ἕνεκα τῆς ἀγνοίας τῆς Τουρκικῆς γλώσσης καὶ τοῦ Μουσουλμανικοῦ Δικαίου ὡς καὶ τῆς νεωτέρας Ὀθωμανικῆς Νομοθεσίας, προσκρούουσιν, ἐφ' ὅσον ἐφίενται νὰ ἐξασκήσωσι τὸ ἐπάγγελμα αὐτῶν ἐν Τουρκίᾳ, πρὸς ἀνυπέρβλητα σχεδὸν προσκόμματα, καὶ θᾶπτον ἢ βραδύτερον ἀπογοητεύονται. Καὶ αὐτὸς πόλλας, πλείστας πικρίας ἐποτίσθην, ἀλλ' ἕνεκαρτέρησα καὶ ἐπάλαισα. Κατὰ διαλείμματα δ' ἐπεδόθην εἰς τὴν μελέτην τοῦ Μουσουλμανικοῦ Δικαίου, καὶ τῇ συνδρομῇ καὶ ἄλλων φίλων μου ὁμογενῶν καὶ μὴ, εἰδικῶν δ' εἰς τὴν Τουρκικὴν καὶ Ἀραβικὴν φιλολογίαν, συνέλεξα πολλὴν ἐπιστημονικὴν ὕλην, καὶ ἐξήλεγξα, ἔστιν ὅτε, ἐξ ἀντιπαραβολῆς καὶ τινα ἐσφαλμένως ὑπὸ τῶν Εὐρωπαϊῶν ἀναφερόμενα, ἐν Γαλλικοῖς συγγράμμασι, περὶ τοῦ Δικαίου τούτου.

Μέρος τῶν μελετῶν μου, τὸ ἀναγόμενον εἰς τὸ ἐν Τουρκίᾳ Κληρονομικὸν Δίκαιον, ἐταξινόμησα πρὸ τριετίας, ἵνα δημοσιεύσω αὐτὸ ἐν ἰδιαιτέρᾳ πραγματείᾳ. Ἐν ταύτῃ μετὰ συνοπτικωτάτην εἰσαγωγὴν περὶ τοῦ Μουσουλμανικοῦ Δικαίου ἐν γένει ἐξετάζω Α') τὸ ἐξ ἀδιαθέτου καὶ ἐκ διαθήκης ιδιόρ-

ρυθμον ὅλος Μουσουλμανικὸν Δίκαιον. Β) τὴν νεωτέραν Ὀθωμανικὴν νομοθεσίαν περὶ τῆς τύχης μετὰ θάνατον τοῦ ἐμφυτευτοῦ καὶ ἐπικαρπωτοῦ τῶν διαφόρων εἰδῶν βακουφίων, γκεδικίων καὶ δημοσίων γαιῶν, μετ' ἐξηγήσεών τινων περὶ τῆς ἐννοίας τῶν ἐμπραγμάτων τούτων δικαιωμάτων. Μετὰ ταῦτα δὲ Γ) τὸ ἐν τοῖς Πατριαρχείοις ἰσχύον Ρωμαϊκὸν καὶ Βυζαντιακὸν Κληρονομικὸν Δίκαιον, συνοπτικῶς μὲν τὸ ἐξ ἀδιαθέτου, ἐκτενέστερον δὲ τὸ ἐκ διαθήκης μεταγενέστερον Βυζαντιακόν, μετ' εἰσαγωγῆς περὶ τῶν προνομίων τῆς Ἐκκλησίας — καὶ ἐν τέλει Δ) τὰς σχετικὰς πρὸς τὸ Κληρονομικὸν Δίκαιον διατάξεις τῶν capitulations, συμβάσεων καὶ πρωτοκόλλων τῆς Ὑψ. Πύλης μετὰ τῶν ξένων Κρατῶν, τὰς ῥυθμιζούσας τὴν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀλλοδαποῦ τύχην τῆς ἐν Τουρκίᾳ κινητῆς καὶ ἀκινήτου περιουσίας αὐτοῦ.

Ἐφρόνουν ὅτι διὰ τῆς πραγματείας ταύτης — ἦν δὲν θεωρῶ ὡς κατὰ πάντα ἀρτίαν — θὰ ὑπηρετοῦν κατὰ τὸ μέτρον τῶν ἐλαχίστων δυνάμεών μου, γενικῶς μὲν, τὰ ἑκατομμύρια τῶν ἐν Τουρκίᾳ ὁμογενῶν, ἀγνοούντων κυρίως τὰ τῆς ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχῆς κατὰ τὸ Μουσουλμανικὸν Δίκαιον, εἰδικῶς δέ, τοὺς ὁμογενεῖς συναδέλφους, τοὺς ἀγνοοῦντας τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν Νομοθεσίαν ταύτην. Ἴσως δὲ — διὰ τὰ ἐν Θεσσαλίᾳ κληρονομικά, πρὸ τῆς προσαρτήσεως, ζητήματα — καὶ τοὺς ἐν Ἑλλάδι συναδέλφους, καὶ ταῦτα ἔτι τὰ Ἑλληνικὰ Δικαστήρια, ὧν ἀποφάσεις τινὲς περὶ κληρονομικῶν ἐν Τουρκίᾳ ζητημάτων, εἰ καὶ τυπικῶς νόμιμοι — διότι βασίζονται ἐπὶ ἀποδείξεων περὶ τῆς ὑπάρξεως τοιούτων ἢ τοιούτων διατάξεων ξένης νομοθεσίας — προκαλοῦσιν οὐχ ἥττον, οὐσιαστικῶς, τὸ μειδίαμα ἀκουσίως.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐφρόνουν καὶ φρονῶ. Ἄλλ' ὅμως διὰ λόγους ἀνεξαρτήτους τῆς θελήσεώς μου ἀνέβαλλον ἔκτοτε, καὶ ἀναγκάζομαι καὶ ἤδη ν' ἀναβάλω — μέχρις οὗ ἐκλίπωσιν οἱ λόγοι οὗτοι — τὴν ἐκδοσιν τῆς ὅλης πραγματείας μου. Μικρὸν ὅμως μέρος αὐτῆς ἢ «Εἰσαγωγή εἰς τὸ παρὰ τῷ Οἰκουμένικῳ Πατριαρχείῳ ἰσχύον Κληρονομικὸν Δίκαιον» δυνατὸν νὰ χαρακτηρισθῆ καὶ ὡς αὐτοτελῆς Μελέτη, καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτιον δημοσιεύω σήμερον αὐτὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὰ προνόμια τῆς Ἐκκλησίας ἐν Τουρκίᾳ». φρονῶ δ' ὅτι ὁ τίτλος οὐχὶ ἀπρόσφορος εἶνε, διότι ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ ταύτῃ ἐξετάζω, ἐν γένει μὲν, τὰ ἐπὶ τῆς Βυζαντιακῆς Αὐτοκρατορίας προνόμια τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὰ τῆς διατηρήσεως αὐτῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν, εἰδικῶς δὲ — λόγῳ τῆς κυρίας πραγματείας μου — ἐνδιατρίβω εἰς τὰ τῆς Ἐκκλησίας προνόμια, τὰ σχετιζόμενα πρὸς τὸ ἐξ ἀδιαθέτου καὶ ἐκ διαθήκης Κληρονομικὸν Δίκαιον τῶν ἐν Τουρκίᾳ Ὀρθοδόξων Χριστιανῶν.

Τοιοῦτον τὸ δημοσιευόμενον μέρος τῆς πραγματείας μου. Μετ' ἀληθοῦς δ' εὐγνωμοσύνης θ' ἀποδεχθῶ πᾶσαν αὐστηρὰν ἀλλὰ δικαίαν κρίσιν ἐπ' αὐτοῦ.

Μ. Γ. ΤΣΕΛΕΠΙΔΗΣ

ΤΑ ΠΡΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Θεμελιώδης βάσις τῶν Προνομίων τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς ἀλώσεως καὶ γενικῆ ἐπισκόπησις αὐτῶν ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς καὶ Βυζαντιακῆς αὐτοκρατορίας.

§ 1. Ἡ ἐπίσημος δήλωσις τοῦ Πορθητοῦ. Ἱστορικαὶ σύγχρονοι μαρτυροῖαι περὶ τῆς δηλώσεως ταύτης.

§ 2. Διοικητικὴ καὶ δικαστικὴ ἐξουσία τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Ῥωμαϊκὴν καὶ Βυζαντιακὴν ἐποχὴν. Ἡ δικαιοδοσία νόμιμος ἢ αἰρετή.

§ 3. Δικαστικὴ μεταρρύθμισις ἐν τῷ Βυζαντιακῷ Κράτει. Ἡ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς Πολιτείας ἐνάσκησις ἐν γένει τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας. Καθολικοὶ κριταὶ κληρικοὶ καὶ λαϊκοί.

§ 4. Συνέχεια. Καθολικοὶ κριταὶ μέχρι τῆς ἀλώσεως.

§ 5. Παραδείγματα τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας ἐπὶ δικῶν κατὰ Βασιλέων.

§ 6. Συμπέρασμα περὶ τῆς ἐξουσίας ταύτης ὡς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀπορρέοντος δικαιώματος.

§ 7. Νομοθετικὴ ἐξουσία τῆς Ἐκκλησίας. Διατάξεις αὐτῆς ἀφορῶσαι εἰς τὸ Διοικητικόν, Κανονικόν, Οἰκογενειακόν, Κληρονομικόν καὶ Ποινικὸν Δίκαιον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Λόγοι διατηρήσεως τῶν Προνομίων κατὰ τὴν ἄλωσιν.

§ 8. Πολιτικὸν συμφέρον. Διατάξεις Ἱεροῦς Μουσουλμανικῆς βίβλου. Σύγχρονον τῆ ἀλώσει δημόσιον δίκαιον.

§ 9. Ἡ ἑτεροδικία θεομᾶς ἀνεγνωρισμένος ἐν τῷ Βυζαντινῷ Κράτει δι' ὄλους τοὺς ἐν αὐτῷ διαμένοντας ἄλλοδαπούς, καὶ δι' καὶ διὰ τοὺς Μουσουλμάνους δικαζομένους ὑπὸ Κυδῆ.

§ 10. Χρυσόβουλλα καὶ συμβάσεις τῶν Βυζαντιῶν Ἀδιοκρατόρων περὶ ἑτεροδικίας τῶν Ἑνετῶν. Χρυσόβουλλον Μιχαὴλ Παλαιολόγου.

§ 11. Ὅμοιον Ἀνδρονίκου τοῦ Πρεσβυτέρου. Διάφορα ἄλλα.

§ 12. Ὅμοια ὑπὲρ Γενονατῶν καὶ τῶν κατοίκων τῆς Πολιτείας Ναρβώνης.

§ 13. Ὅμοια ὑπὲρ Πισαίων, Ἰοπανῶν, Σικελῶν. Τελευταῖον χρυσόβουλλον Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου ὑπὲρ Ραγουζαίων.

§ 14. Λόγοι παρεκβάσεως περὶ τῶν Χρυσοβούλλων. Συμπέρασμα περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς διατηρήσεως τῶν προνομίων τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν ἄλωσιν. Ἐῦρεϊα ἐρμηνεῖα τῶν λόγων τοῦ Πορθητοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Τὰ Προνόμια ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρι τοῦ ἔτους 1856.

§ 15. Διατήρησις πρὸς τῇ διοικητικῇ καὶ τῆς δικαστικῆς καὶ νομοθετικῆς ἐξουσίας τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῶν ἀφορούντων εἰς τοὺς Ὁρθοδόξους Χριστιανούς. Ποινὰ κατὰ τῶν ἐκκλιόντων τὴν δικαιοδοσίαν αὐτῆς.

§ 16. Ἀὐθαιρεσίαι τῶν Γιαννισᾶρων. Σχετικὸν ὑπόμνημα Ἀαλῆ Πασᾶ. Παρὰ τὰς αὐθαιρεσίας ἐπίσημος πάντοτε ἀναγνώρισις τῶν Προνομίων ὑπὸ τῆς Πολιτείας.

§ 17. Ἀξίωσις τῆς Ρωσίας περὶ προστασίας τῆς Ἐκκλησίας. Διακοίνωσις τῆς Τουρκίας πρὸς τὰς Μεγάλας Δυνάμεις τῆς 26 Μαΐου 1853 περὶ διατηρήσεως καὶ περιτροπῆς τῶν Προνομίων. Τὸ ἀπὸ 27 Ἰουλίου 1853 Μανιφέστον τῆς Ὑψηλῆς Πύλης πρὸς τὸν λαὸν περὶ τοῦ αὐτοῦ ζητήματος.

§ 18. Κατὰ τὸ ὑπόμνημα Ἀαλῆ Πασᾶ οἱ Χριστιανοὶ διοικοῦν-

ται, ἀεὶ ζῶνται καὶ διεστέλλονται ἐπὶ χριστιανικῆς μίλλου ἢ ὑπὸ Τουρκικῆς Ἀρχῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Τὰ Προνόμια ἀπὸ τοῦ ἔτους 1856 μέχρι τῆς συντάξεως τῶν Ἐθνικῶν Κανονισμῶν.

§ 19. Χάτι Χουμαγιὸν περὶ τῶν Προνομίων. Διαταγὴ περὶ συστάσεως Ἐπιτροπείας πρὸς ἐξέτασιν καὶ βελτίωσιν αὐτῶν. Δικαιοδοσία τῶν Πατριαρχείων ἐπὶ Ἀστικῶν δικῶν.

§ 20. Ὁδηγία Ὑψηλῆς Πύλης περὶ σχηματισμοῦ καὶ καθηκόντων Ἐπιτροπείας. Ἐπιβράβευσις τῶν ὑπαρχόντων Προνομίων καὶ βελτίωσις αὐτῶν «κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς ἐποχῆς τῶν φώτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ».

§ 21. Σύνταξις Ἐθνικῶν Κανονισμῶν. Ἡ ἐν αὐτοῖς ἀσάφεια καὶ εἰδικευσίς τινων ἐκ τῶν πολλῶν ἀντικειμένων τῶν Προνομίων ἀφορμὴ τῆς μεταγενεσιτέρας ἀμφισβητήσεως αὐτῶν.

§ 22. Γενικὴ ἀναγραφὴ τῶν ἐν τοῖς Ἐθνικοῖς Κανονισμοῖς ἀναφερομένων Προνομίων. Ἐν τοῖς ἐπομένοις ἐξέτασις κυρίως περὶ τῶν εἰς τὸ Κληρονομικὸν Δίκαιον τῶν Χριστιανῶν ἀναφερομένων Προνομίων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Τὰ προνόμια ἐν σχέσει πρὸς τὸ Οἰκογενειακὸν καὶ Κληρονομικὸν Δίκαιον τῶν Χριστιανῶν.

§ 23. Τὸ ἀπὸ 15 Μαΐου 1867 ὑπόμνημα τοῦ Φουὰτ Πασᾶ πρὸς τὰς Μεγ. Δυνάμεις περὶ τῶν προνομίων τῆς Ἐκκλησίας. Δι' ἃς ὑποθέσεις οἱ Μουσουλμάνοι δασιδικοῦσιν εἰς τὰ τοῦ Σερῆ δικαστήρια, οἱ Χριστιανοὶ διὰ τὰς αὐτὰς δασιδικοῦσιν εἰς τὰ Ἐκκλησιαστικά,

§ 24. Διατάξεις τοῦ περὶ Νομαρχιῶν Νόμου περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου.

§ 25. Διατάξεις τῆς Κρητικῆς Δικονομίας περὶ τοῦ Οἰκογενειακοῦ καὶ Κληρονομικοῦ Δικαίου τῶν Χριστιανῶν.

§ 26. Τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας μὴ ἐπιτρεπούσης διακρίσεις, καὶ τῆς Πολιτείας μὴ ἐπεμβαινούσης εἰς τὰ τῆς θρησκείας, δέον αἱ διατάξεις τῆς Κρητικῆς Δικονομίας νὰ ἰσχύωσι δι' ὅλους τοὺς Ὁρθοδόξους Χριστιανοίς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ἀμφισβήτησις ἐν γένει

τῶν τοῦ Οἰκογενειακοῦ καὶ Κληρονομικοῦ Δικαίου Προνομίων καὶ ἰδίᾳ τοῦ τῆς ἐξ ἀδιαθέτου ὑαδοχῆς.

§ 27. Ἐν τῇ ἐφαρμογῇ, ἐξαιρέσει ὀλίγων θεμάτων τοῦ Οἰκογενειακοῦ Δικαίου, ἀμφισβήτησις περὶ τῶν ἄλλων. Ἡ περὶ αὐτῶν ἐξέτασις ἐκτὸς τῆς πραγματείας ἡμῶν. Ἐπεμβάσεις τῶν Μουσουλμανικῶν Ἱεροδικαστηριῶν ἐπὶ τῆς ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχῆς τῶν Χριστιανῶν.

§ 28. Λόγος ἐπεμβάσεως.

§ 29. Ἀποκλειστικὴ δικαιοδοσία τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομίας Ἀρχιερέων καὶ Μοναχῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Τὰ Προνόμια ἐπὶ τῆς ἐκ διαθήκης διαδοχῆς τῶν Χριστιανῶν.

Ἀμφισβήτησις. Ἐπάνοδος εἰς τὸ ἀρχαῖον καθεστῶς.

§ 30. Ἀποκλειστικὴ δικαιοδοσία τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς ἐκ διαθήκης διαδοχῆς τῶν Χριστιανῶν. Σχετικαὶ διατάξεις Ἐθνικῶν Κανονισμῶν καὶ Πατριαρχικῶν Βερατίων,

§ 31. Ἡ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος Βεζυρική ἐγκύκλιος τῆς 7 Σεφῆρ 1278.

§ 32. Πρὸ τῆς ἐρμηνείας τῆς Ἐγκυκλίου ταύτης ἐξετασιέον ἂν ἡ διαθήκη μετέχει καὶ θρησκευτικοῦ χαρακτήρος.

§ 33. Ἐναργῆς ὁ χαρακτήρ οὗτος κατὰ τὸ ἀρχαιότατον Ρωμαϊκὸν Δίκαιον.

§ 34. Ἡ διαθήκη κατὰ τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν. Βυζαντιακὸν Δίκαιον περὶ τοῦ θρησκευτικοῦ χαρακτήρος τῆς διαθήκης.

§ 35. Διατήρησις τοῦ χαρακτήρος τούτου καὶ μετὰ τὸν Λέοντα.

§ 36. Ὁμοίως κατὰ τὴν ἄλωσιν. Ἀναγνώρισις αὐτοῦ ὑπὸ τῆς Πολιτείας. Καὶ παρὰ τοῖς Μουσουλμάνοις ἡ διαθήκη προᾶξις προσεργίσεως εἰς τὸν Θεόν. Κατ' ἀκολουθίαν, ἀποκλειστικὴ δικαιοδοσία τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῶν διαθηκῶν τῶν Χριστιανῶν.

§ 37. Ἀνενόχλητος ἐνόσκησις τῆς δικαιοδοσίας ταύτης μέχρι τῆς ἐγκυκλίου τοῦ 1278 (1861). Μετὰ ταῦτα ἐπεμβάσεις τῶν Καδῆδων. Διάφοροι ἀπαγορευτικαὶ ἐγκύκλιοι τῆς Ὑψηλῆς Πύλης.

§ 38. Ἐπίσημος ἀμφισβήτησις τοῦ θρησκευτικοῦ χαρακτήρος τῆς διαθήκης κατὰ τὸ 1883. Τεσερεές τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης καὶ ἀπόφασις τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου.

§ 39. Ἐνεκα τῆς ἀμφισβήτησεως. Ἐρμηνεία τῶν Βερατίων, τῆς Ἐγκυκλίου τοῦ 1278 καὶ τῶν Ἐθνικῶν Κανονισμῶν. Κατὰ τὰ Βεράτια ὁμολογεῖται ὁ θρησκευτικὸς χαρακτήρ τῆς διαθήκης καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἡ δικαιοδοσία τῆς Ἐκκλησίας.

§ 40. Ἡ ἐν αὐτοῖς μνεῖα περὶ μαρτυρίας τῶν Χριστιανῶν καὶ ἀπαιτήσεως τῶν κληροδοτημάτων διὰ τοῦ Σερχῆ ἐξηγεῖται ἐκ τῆς Μουσουλμανικῆς δικονομίας.

§ 41. Συνέχεια. Διαδικασία ἐπὶ τῶν χριστιανικῶν διαθηκῶν πρὸς ἀναγκαστικὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν.

§ 42. Διὰ τῶν διατάξεων τοῦ Χάτι Χουμαγιούν, τῆς Ἐγκυκλίου τοῦ 1278, καὶ τοῦ περὶ Βιλαετίων Νόμου, αἱ δικονομικαὶ διατάξεις τῶν Βερατίων περὶ ἀναγκαστικῆς ἐκτελέσεως τῶν διαθηκῶν γράμμα νεκρὸν.

§ 43. Ἐρμηνεία τῆς Ἐγκυκλίου τοῦ 1278.

§ 44. Ἐρμηνεία τοῦ ἀρθρ. 12 τῶν Ἐθνικῶν Κανονισμῶν. Ἡ

περὶ διαθέσεως τοῦ $\frac{1}{3}$ διάταξις τοῦ Μουσουλμανικοῦ Δικαίου, ἢ καὶ ἐν τοῖς Βερατίοις ἀπαντῶσα, δὲν ἰσχύει ἐπὶ τῶν Χριστιανικῶν διαθηκῶν. Ἔσθις τῆς φαινομένης ἀντινομίας.

§ 45. Ἀνακεφαλαίωσις τῶν προρρηθέντων.

§ 46. Τέρομα τῶν κατὰ τὸ 1883 ἀμφισβητήσεων τῆς Πολιτείας διὰ τῆς ἐπανόδου εἰς τὸ ἀρχαῖον καθεστῶς.

§ 47. Νέα ἀμφισβήτησις τῶν Πρόνομίων ἐν γένει Διὰ μείρις σπουδαιοτάτων ἐγγράφων μετὰξὺ Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας ἀπὸ 22 Ἰουνίου 1890—24 Δεκεμβρίου 1890. Συμφωνία Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας. Λύσις τοῦ προνομακοῦ ζητήματος διὰ τῆς ἐπανόδου καὶ πάλιν εἰς τὸ ἀρχαῖον καθεστῶς.

§ 48. Τεσκερὲς τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης τῆς 27 Δεκεμβρίου 1890 περὶ τῆς λύσεως τοῦ προνομακοῦ ζητήματος. Ἐν τῷ Τεσκερὲ μνεία διὰ τὴν διαθήκην προῶξις θρησκευτικῆ. Βεζυρικὴ Ἐγκύκλιος τῆς 22 Ἰανουαρίου 1891. Ἡ ἐν αὐτῇ φράσις ἐστὶ «τὸ τῶν διαθηκῶν ζήτημα ἀστικῆς τάξεως».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

Νεωτάτη θεωρία τῆς Πολιτείας περὶ τῶν χριστιανικῶν διαθηκῶν.

§ 49. Κατὰ τὴν Πολιτείαν ἀναγκαῖα ἢ κύρωσις τῆς διαθήκης ζῶντος τοῦ διαθέτου.

§ 50. Τῆς διαθήκης τελειομένης διὰ τοῦ θανάτου τοῦ διαθέτου, ἀνεφάρμοστος καὶ ἀκατάληπτος ἢ ζῶντος αὐτοῦ κύρωσις αὐτῆς διὰ ἀποφάσεως.

§ 51. Ἄν διὰ τῆς ἀξιώσεως τῆς Πολιτείας νοῆται σύμπραξις Ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχῆς κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς διαθήκης, ἕτερον ἄτοπον, οὐδὲν ἀποκλείεται ἢ ἰσχύς τῶν ἰδιωτικῶν διαθηκῶν.

§ 52. Ἐπὶ αἰῶνας ἰσχύς τῶν ἰδιωτικῶν διαθηκῶν παρὰ τῆ Ἐκκλησίᾳ καὶ Πολιτείᾳ. Τὰς ἰδιωτικὰς διαθήκας παραδέχονται καὶ αἱ Νο-

μοθεσίαι τῶν Χριστιανικῶν Κρατῶν. Σχετικαὶ διατάξεις τοῦ Γαλλικοῦ Ἀστικοῦ Νόμου.

§ 53. Ὅμοιοι τοῦ Ἰταλικοῦ Ἀστικοῦ Νόμου.

§ 54. Ὅμοιοι τοῦ Γερμανικοῦ Ἀστικοῦ Νόμου.

§ 55. Ἐπὶ τῶν ἰδιωτικῶν διαθηκῶν ἢ παρὰ τῆ Ἐκκλησίᾳ Νομοθεσία ἐπιβάλλει πλείονας διατυπώσεις τῶν ὑπὸ τῶν Νομοθεσιῶν τῶν ἄλλων Χριστιανικῶν Κρατῶν. Τὸ ἐκ τούτου συμπέρασμα.

§ 56. Καὶ κατὰ τὸ Μουσουλμανικὸν Δίκαιον καὶ κύρωσις τῆς διαθήκης ζῶντος τοῦ διαθέτου δὲν ἀπαιτεῖται, καὶ αἱ ἄλλαι διατυπώσεις ὀλιγώτεραι. Ὑπόδειγμα Μουσουλμανικῆς διαθήκης καὶ κύρωσεως αὐτῆς. Κατ' ἀκολουθίαν, ἐλπὶς περὶ ἐπανόδου καὶ πάλιν εἰς τὸ ἀρχαῖον καθεστῶς.

ΤΑ ΠΡΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Θεμελιώδης βάσις τῶν Προνομίων τῆς Ἐκκλησίας
ἀπὸ τῆς ἀλώσεως καὶ γενικῆ ἐπισκόπησις αὐτῶν ἐπὶ τῆς Ρωμαϊκῆς
καὶ Βυζαντιακῆς Αὐτοκρατορίας.

§ 1.— Ἡ ἐπίσημος δήλωσις τοῦ Πορθητοῦ. Ἱστορικαὶ σύγχρονοι
μαρτυροίαι περὶ τῆς δηλώσεως ταύτης.

§ 2.— Διοικητικὴ καὶ δικαστικὴ ἐξουσία τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν
Ρωμαϊκὴν καὶ Βυζαντιακὴν ἐποχὴν. Ἡ δικαιοδοσία νόμιμος ἢ αἰρετή.

§ 3.— Δικαστικὴ μεταρρύθμισις ἐν τῷ Βυζαντιακῷ Κράτει. Ἡ ὑπὸ
τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς Πολιτείας ἐνάσκησις ἐν γένει τῆς
δικαστικῆς ἐξουσίας. Καθολικοὶ κριταὶ κληρικοὶ καὶ λαϊκοί.

§ 4.— Συνέχεια. Καθολικοὶ κριταὶ μέχρι τῆς ἀλώσεως.

§ 5.— Παραδείγματα τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας ἐπὶ δικῶν κατὰ
Βασιλέων.

§ 6.— Συμπέρασμα περὶ τῆς ἐξουσίας ταύτης ὡς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ
ἀπορρέοντος δικαιώματος.

§ 7.— Νομοθετικὴ ἐξουσία τῆς Ἐκκλησίας. Διατάξεις αὐτῆς ἀφο-
ρῶσαι εἰς τὸ Διοικητικόν, Κανονικόν, Οἰκογενειακόν, Κληρονομικόν καὶ
Ποινικόν Δίκαιον.

§ 1. Ἀπὸ τῆς ἀλώσεως ὁ Πορθητῆς, δεῖγμα ὑψίστης πολιτικῆς
περνωσίας καὶ διορατικότητος παρέχων, ἀπένειμεν εἰς τὸν Γεννά-
διον Σχολάριον οἷας καὶ οἱ Βυζάντιοι Αὐτοκράτορες εἰς τοὺς

προκατόχους Πατριάρχας τιμάς, καὶ εἶπε τοὺς βαρυσημάντους ἐκείνους λόγους « Πατριάρχευ ἐπ' εὐτυχία καὶ ἔχε τὴν φιλίαν » Ἡμῶν, ἐν οἷς θέλεις, ἔχων πάντα τὰ σὰ προνόμια ὡς οἱ » πρὸ σοῦ Πατριάρχαι εἶχον», τοὺς ἀποτελέσαντας τὸν ἀκρογωνιαῖον λίθον, ἐφ' οὗ ἐθεμελιώθη ἡ Ἐθνικὴ ὑπαρξίς καὶ ὁ πολιτικὸς ὀργανισμὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους ἐν Τουρκίᾳ. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἐλέχθη πού⁽¹⁾, ὅτι δὲν ἀπαντᾷ σημεῖωσις τῶν λόγων τοῦ Πορθητοῦ ὠρισμένως, καὶ ὅτι ἐπομένως εἶνε ἄγνωστος ἡ ἔκτασις τῶν ἀρχικῶς παραχωρηθέντων προνομίων, ἀλλ' ὁ ἐκ τῶν συγχρόνων τῇ ἀλώσει ἱστορικῶν καὶ ὑπὸ τοῦ Πορθητοῦ τὰ μάλα τιμηθεὶς Κριτόβουλος λέγει περὶ τῶν πρὸς τὸν Πατριάρχην τιμῶν καὶ περὶ τῶν προνομίων τοῦ Πατριαρχείου αὐταῖς λέξεσι ταῦτα « Χώραν τε διδοὺς (ὁ Μωάμεθ) αὐτῷ (τῷ Γενναδίῳ) » τῆς εἰσόδου τῆς παρ' αὐτὸν καὶ ὀμιλίας ἀξίων ἐλευθέρως καὶ » ἠδόμενος τοῖς τε λόγοις αὐτοῦ καὶ ταῖς ἄλλαις ξυντυχίαις τε » καὶ ἀποκρίσεσι, τιμᾶ δὲ καὶ δώροις αὐτὸν φιλοτίμοις τε καὶ » ἐντίμοις καὶ τέλος Πατριάρχην καθίστησι καὶ Ἀρχιερέα Χριστιανοῖς πολλαῖς ἀξιώσεσι καὶ ἀνάγκαις χαρισάμενος αὐτῷ ξὺν » πολλοῖς καὶ τὸ τῆς ἐκκλησίας κράτος καὶ τὴν ἄλλην δύναμιν καὶ ἀρχὴν οὐδὲν ἦττον ἧς εἶχε πρόσθεν παρὰ τῶν βασιλέων». ⁽²⁾ Ἐπομένως, ἐὰν ὁ Πορθητὴς μὴ ἐχορήγει

(1) Τεσπερὲς Ὑπουργ. Δικ. καὶ Θρησκ. πρὸς τὸ Οἶκ. Πατριαρχ. τῆς 2 Σαβᾶν 1300 (26 Μαΐου 1883), ἐν ᾧ λέγεται «... Καίτοι δὲ ἡ βᾶσις τοῦ ἰσχυρισμοῦ τούτου (τῶν Πατριαρχείων περὶ διαδικασίας τῶν Ἀρχιερέων) στηρίζεται ἐπὶ τῶν παρὰ τοῦ Πορθητοῦ Σουλτᾶν Μωχαμέτ Χὰν δωρηθέντων προνομίων, ἀλλ' ὁμως ὁ δυσχυρισμὸς οὗτος δὲν ἔχει κῆρος, ὡς μὴ ἀπαντῶντος σημεῖωμάτις τινος (καὶδ) ἢ τίτλου (σενέτ) περὶ ἀπονομῆς τοιούτου προνομίου». — Ὁμοίως τῆς 3ης Δεκεμβριουῦ ἐββὲλ 1308 (3 Δεκεμβρίου 1890), ἐν ᾧ λέγεται «Τὰ θρησκευτικὰ προνόμια δὲν στηρίζονται ἢ ἐπὶ τῶν ἱερῶν Βερατιῶν καὶ τῶν Ὑψ. Φερμανίων τῶν ἐπὶ τούτω ἐκδιδόμενων ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ Κανονισμοῦ τῶν Πατριαρχείων».

(2) *Fragm. Historiogr. Graecor.* ἐκδ. Firmin Didot Παρισ. Τόμ. 5. Κριτοβ. Ἱστοριῶν βιβ. Β', § 2. Ἐπίσης δὲ κατὰ τὴν Πολιτ. Ἱστορίαν, ἐκδ. Βόν. σελ. 27, οὕτως ἐκτίθενται τὰ τῶν προνομίων «Ὁν δὲ (Πατριάρχην) καὶ μετακαλλεόμενος ὁ Σουλτᾶνος ἐνδον τῶν βασιλείων αὐτοῦ, ἰδίαις χερσὶ δέδωκεν αὐτῷ δικα-

ὅ,τι λέγει ὁ Κριτόβουλος ὅτι ἐχορήγησεν, οὐδέποτε θὰ ἐτόλμα ὁ τελευταῖος οὗτος, ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ μάλιστα τοῦ Μωάμεθ διατελῶν, τὰ γράψῃ ὅ,τι ἔγραψε καὶ ν' ἀφιερῶσθαι καὶ ν' ἀποστείλῃ τὴν συγγραφὴν του πρὸς αὐτὸν λέγων «Ταῦτα δὴ πάντα ξυγγραφάμενος τε καὶ ἀφηγησάμενος ἐν τῷδε τῷ βιβλίῳ πέμπω τοῦτο τῇ » βασιλικῇ σου ἐπιστάσι καὶ σοφίᾳ δοκιμασθησόμενον τε καὶ » κριθησόμενον» ⁽³⁾.

2). Ἀλλὰ τίνων προνομίων ἀπέλαυεν ὁ Πατριάρχης καὶ ἡ ἐκκλησία μέχρι τοῦ 1453 καὶ ποία ἡ ἐξέλιξις αὐτῶν ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου μέχρι τῶν ὑστέρων τῆς Βυζαντιακῆς Ἱστορίας, ἀποτελοῦσιν ἀντικείμενον ἐτέρας εἰδικῆς μελέτης. Ἐνταῦθα δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν μόνον ὅτι ἡ Ἐκκλησία πρὸς τῇ Διοικητικῇ εἶχε καὶ Δικαστικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ πασῶν τῶν ὑποθέσεων τῶν κληρικῶν⁽⁴⁾, καὶ ἐπὶ τῶν λαϊκῶν, ἐὰν ἐκουσίως προσέφευγον οὗτοι εἰς τὰ Ἐκκλησ. Δικαστήρια⁽⁵⁾. Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου αἱ περὶ νόθευσις, μνηστείας καὶ γάμου ὑποθέσεις ἀνετέθησαν εἰς μόνους τοὺς Ἐπισκόπους⁽⁶⁾, καὶ εἶτα αἱ δίκαι τῶν

»νίκιον πολλοῦ λόγου ἄξιον, ἦτοι ῥάβδον ἀργυρᾶν περιεχουσαμένην ὄραϊαν καὶ ἵππον ἄγαθόν καὶ μέρος χρυσίων ἐπιπέων αὐτῷ « Πατριάρχευ ἐπ' εὐτυχία καὶ ἔχε τὴν φιλίαν ἡμῶν, ἐν οἷς θέλεις, ἔχων πάντα τὰ σὰ προνόμια, ὡς καὶ οἱ πρὸ σοῦ Πατριάρχαι εἶχον » ἔχε δὲ καὶ τὸν Ναὸν τῶν Ἀγ. Ἀποστόλων εἰς κατοικίαν σὴν».

(3) Αὐτόθι σελ. 53.

(4) C. 29 (1.4) Βασ. (Γ.α), Νεαοραϊ Ἰουστ. 79.83.123. Νεαοραϊ Ἡρακλείου (629) ἐκδ. Ζαχ. ἀρ. 25. Νεαορ. Ἀλεξίου (1081) ἐκδ. Ζαχ. ἀρ. 18.— Ἐκλογή Νόμων (Επιτομή) (VIII. 26.27).— Ἐραν. αὐετα (IX 6. 11. 12.13.14).— Ἐκλογή καὶ Σύνοψις τῶν Βασιλ. στοιχ. Ε. τίτ. 37.3.— Proch. αὐετιμ τίτ 40.6.7. καὶ διάφοροι ἄλλοι Νόμοι. Ἰδ. καὶ Πάλλη καὶ Ποτ. Συντ. Τόμ. 1. σελ. 165.171.

(5) C. 29 (1.4) § 4

(6) Νεαορ. Δέον. 24.74. (ἐνθα καὶ περὶ ἀντινομίας πολιτικ. καὶ ἐκκλησιαστικ. νόμων καὶ ἐπικρατήσεως τῶν ἐκκλησ. ὡς καὶ ἐν τῇ 75ῃ ῥητῶς ἀναφέρεται τοῦτο) 89. 90.109.— Νεαορ. Μιχ. Δούκα ἐκδ. Ζαχ. ἀρ. 10.— Πάλ. καὶ Ποτ. 5.55.— Νεαορ. Νικηφόρου Βοτανιάτου (1080) ἐκδ. Ζαχ. ἀρ. 23.— Ἀλεξίου Κομνηνοῦ (1084) ἀρ. 24. Τοῦ αὐτοῦ (1092) ἀρ. 31.— Τοῦ αὐτοῦ (1095) ἀρ. 35 Α. Β.

φρονέων, όταν οὔτοι προσέρχονται εἰς τὴν Ἀγιοτάτην τοῦ Θεοῦ Μεγάλην Ἐκκλησίαν⁽⁷⁾.

§ 3. Ἐπι δὲ βραδύτερον ἢ ἐκκλησία ἐνήσκει ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς Πολιτείας τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν ἐφ' ὄλων τῶν ὑποθέσεων τῶν λαϊκῶν. Ὁ Νικηφόρος Γρηγορᾶς⁽⁸⁾ καὶ ὁ Παχυμέρης⁽⁹⁾ ἐξηγοῦσιν ἡμῖν τοὺς λόγους τῆς νέας ταύτης δικαστικῆς μεταρρυθμίσεως. Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς μαρτυρίας τῶν δύο τούτων συγγραφέων ἀποδεικνύεται ἡ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς Πολιτείας ἐνάσκησις τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας καὶ ἐκ τῶν ὀρκωμοτικῶν λεγομένων προσταγμάτων. Δι' αὐτῶν καὶ τὰ ὀνόματα τῶν δύο πρώτων κληρικῶν ἐκ τῶν τεσσάρων καθολικῶν κριτῶν μανθάνομεν, τὸ τοῦ Μητροπολίτου Ἀπρω⁽¹⁰⁾ καὶ τὸ τοῦ Δικαιοφύλακος καὶ Ἀρχιδιακόνου Κλειδᾶ — καὶ τὴν ἐκλογὴν αὐτῶν « παρὰ τῆς Ἀγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας καὶ Βασιλείας », ὡς ἐν τῷ ὄρκῳ αὐτῶν δηλοῦσιν οἱ καθολικοὶ οὔτοι κριταί. Καὶ ὁ Ἀυτοκράτωρ δ' Ἀνδρόνικος ὀρκιζόμενος νὰ προστατεύῃ τοὺς δικαστὰς τούτους κατὰ πάσης ἐπιθέσεως ἢ προσβολῆς τῶν διαδίκων ἢ ἄλλων ἰσχυρῶν τῆς ἡμέρας οὔτω διατυποῖ τὸν ὄρκον « Ἐπεὶ οἱ ἐκλεγέντες καὶ ἀποταχθέντες παρὰ τε τῆς Ἀγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας καὶ τῆς Βασιλείας μου καθολικοὶ κριταὶ κ.λ. »⁽¹¹⁾.

§ 4. Βραδύτερον ἢ Δικαστικὴ αὕτη μεταρρυθμίσις ἐπὶ μικρὸν ἀνεστάλη, ἀλλ' εἶτα ἐτέθη καὶ πάλιν εἰς ἐνέργειαν καὶ ἐξετάθη καὶ εἰς τὰς Ἐπαρχίας, διατηρηθεῖσα μέχρι τῆς καταλύ-

(7) Νεαρ. Μανουὴλ Κομνηνοῦ (1166) ἀρ. 68 Περὶ τῶν φρονέων τῶν καταφευγόντων εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἰδ. καὶ Νεαρῶς Κωνστ. Πορφυρογεννητοῦ (945-959) ἐκδ. Ζαχ. ἀρ. 10.11.

(8) Ρωμαϊκῆς Ἱστορίας Βιβ. ΙΧ § 5 σελ. 437 ἐκδ Βόν.

(9) Γεωργ. Παχυμέρης Ἀνδρόνικος ὁ Παλαιολόγος Βιβλ. Γ. σελ. 235-237 ἐκδ. Βόν.

(10) Ἐπὶ τῆς Νοτίας Θράκης πλησίον τῆς Ραιδεσιτοῦ.

(11) Νεαρ. Ἀνδρόνικου τοῦ Πρεσβυτέρου ἐκδ Ζαχ. ἀρ. 41.

σεως τῆς Βυζαντιακῆς Ἀυτοκρατορίας, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν σωζομένων ὀνομάτων διαφόρων καθολικῶν κριτῶν κληρικῶν τε καὶ λαϊκῶν. Οὔτω λχ. ἐκτὸς τοῦ καθολικοῦ κριτοῦ Θεσσαλονίκης Ἀρμενοπούλου ἀπαντῶμεν καθολικὸν κριτὴν τὸν Ἐπίσκοπον Ἀρσένιον, προεδρεύοντα τοῦ ἐν Πάφῳ τῆς Κύπρου Ἐπαρχιακοῦ Δικαστηρίου⁽¹²⁾, καὶ ἐξ ἑνὸς ἑτη προδ τῆς ἀλώσεως τὸν Νικόλαον Ἀγάωνα Βουλλωτὴν δικανικὸν καὶ καθολικὸν κριτὴν τοῦ Μορέως⁽¹³⁾.

§ 5. Δεῖγμα τῆς μεγίστης καὶ ἀπεριορίστου δικαστικῆς ἐξουσίας τῆς ἐκκλησίας διέσωσεν ἡμῖν ὁ Καντακουζηνὸς καὶ τὸ ἐπόμενον. Ἀνδρόνικος ὁ Πρεσβύτερος κατηγορήσας τοῦ ἰδίου ἐγγόνου καὶ συμβασιλέως Ἀνδρονίκου τοῦ Νεωτέρου, εὐρισκομένου ἔξω τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Πατριάρχης Ἡσαΐας ἐζήτησε νὰ δικάσῃ τὸν ἕγγονον, ὁ δὲ βασιλεὺς « ἐπένευσε τῶν Ἀρχιερέων καὶ τῶν τῆς Συγκλήτου τινάς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας ἀρχόντων καὶ ἀρχιμανδριτῶν πρὸς τὸν ἕγγονον παραγενομένους τὰ τ' ἐγκλήματα κομίζειν καὶ ἀπολογίαν ζητεῖν ὑπὲρ αὐτῶν. Πέμπονται τοίνυν ἀπὸ μὲν τῶν Ἀρχιερέων ἕξ, ἐκ τε τῶν τῆς Ἐκκλησίας Ἀρχόντων καὶ τῶν

(12) Χειρόγραφ. ἐν Βιβλιοθ. Παρισίων ὑπ' ἀριθ. 1391.

(13) Ὁμοίως ὑπ' ἀριθ. 2005. — Ὁ ἐπὶ σοφία καὶ πολυμαθείᾳ ἐπίζηλον ἐν τῷ Πατριάρχῳ κατέχων θέσει Γυμνασιάρχης Κλου κ. Γ. Ζολώτας ἔδωκεν ἡμῖν σημειώσαι καὶ τῶν ἐπομένων ὀνομάτων καθολικῶν κριτῶν, τὸ τοῦ Μητροπολίτου Φιλαδέλφειας ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ἀυδίας καὶ καθολικοῦ κριτοῦ τῶν Ρωμαίων Μακαρίου, καὶ τὸ τοῦ Μητροπολίτου Μελενίκου ὑπερτίμου καὶ καθολικοῦ κριτοῦ τῶν Ρωμαίων Μητροφάνους, ὑπογραφομένων οὕτως ἐν τῷ τόμῳ τῆς Συνόδου τῆς συνελθούσης ἐν τῷ Ναῶ τῆς Ἀγ. Σοφίας κατὰ Βαρθαλὸν καὶ Ἀκινδόνου ἐπὶ τῶν Βασιλέων Ἰωάν. Καντακουζηνοῦ καὶ Ἰωάν. Παλαιολόγου τῷ 1351, τῷ δημοσιευθέντι ὑπὸ τοῦ Ἱεροσολύμων Δοσιθέου ἐν τοῖς προλεγομένοις τοῦ τόμου Ἀγάπης, πρὸς δὲ τὸ τοῦ καθολικοῦ κριτοῦ τῶν Ρωμαίων κυρ. Θεοφυλάκτου Δερμοκαΐτου Πρεσβευτοῦ Ἰωάν. Παλαιολόγου τοῦ Ἀπαρὰ τῷ Δουκὶ καὶ Κομμουνίῳ τῆς Βενετίας, κατὰ τὸ παρὰ τῷ Βενετικῷ ἀρχεῖῳ σωζόμενον ἐν χειρογράφῳ χρυσόβουλλον ἐκδοθὲν κατ' Ὀκτώβρ. τοῦ 1361 καὶ δημοσιευθὲν ὑπὸ Miklosich καὶ Mülller ἐν Actis, Τόμ. Γ', σελ. 129-130.

» Ἀρχιμανδριτῶν λεγομένων ἀνδρῶν ἴσοι τὸν ἀριθμὸν ἐξ ἑκα-
 » τέρων, σὺν τούτοις καὶ οἱ παρὰ Βασιλέως πρότερον ἀποστα-
 » λέντες, ὅτε τῶν Μογλαίνων Ἐπίσκοπος Νήφων καὶ Κλειδάς
 » ὁ δικαιοφύλαξ, οἷς δὴ καὶ τὰ κατὰ τοῦ νέου βασιλέως ἐγ-
 » κλήματα ὁ πρεσβύτερος ἐνεχείρισε βασιλεύς. Ἐπὶ τούτοις πᾶσι
 » καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας Γρηγόριος . . . . . καὶ
 » σὺν αὐτῷ Θεόδωρος ὁ Ξανθόπουλος » (14).

Μετὰ τὴν ἀπολογία καὶ τὴν ἀπόφασιν αὐ-
 τοῦ ὑπὸ τῶν ἀναφερομένων δικαστῶν ἐπέστρεψαν οὗτοι εἰς Κων-
 στατινούπολιν. Καὶ ἠθέλησαν μὲν ν' ἀπαγγείλωσι τὴν ἀπόφασιν
 αὐτῶν καὶ εἰς τὸν πάππον Βασιλέα, ἀλλ' οὗτος, μαθὼν ἄλλοθεν
 καὶ ἰδιαίτερος αὐτήν, παρήγγειλε ν' ἀναβληθῇ ἡ ἀπαγγελία μέ-
 χρις οὗ οὗτος ὁρίση. Ὁ Πατριάρχης κατ' ἐπανάληφιν διεμήνυσεν
 εἰς τὸν βασιλέα διατὶ βραδύνει τὰ δεχθῆναι τοὺς δικαστάς, ὁ δέ,
 θυμωθεὶς, ἀπήντησεν «αὐτὸν Πατριάρχην ὄντα τῶν ἐκκλησια-
 » στικῶν ἔχουσαι φροντίδων, τῶν κοινῶν δὲ καὶ τῶν Βασιλικῶν
 » ἀπέχεσθαι πραγμάτων» (15). Ἄλλ' ὁ Πατριάρχης ἀνταπαντᾷ
 «Ἐγὼ δὲ καὶ πάνυ θαυμάζω μεμνημένος ὡς ἐκέλευσας ἐμὲ μὲν
 » τὰ τῆς Ἐκκλησίας πράττειν καὶ περὶ αὐτὰ ἠσχολῆσθαι μόνον,
 » σὲ δὲ εἶναι ὅπως ἂν δοκῇ τὰ τῆς βασιλείας διοικεῖν» (16), καὶ
 παραβάλλον τὴν Βασιλείαν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν πρὸς τὸ σῶμα
 καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου λέγει, ὅτι ἡ ἀξίωσις τοῦ βασι-
 λέως ἰσοδυναμεῖ ἰσχυρισμῷ τοῦ σώματος ὅτι δὲν ἔχει χρεῖαν τῆς
 ψυχῆς. Περαινεῖ δ' ἐπιμένων ὅτι δὲν θ' ἀποξενωθῇ δικαιοσύνη
 χρορηγηθέντος καὶ καθήκοντος ἐπιβαλλομένου αὐτῷ «ἀνάγ-
 κην ἔχοντι τῶν ἀδικουμένων προΐστασθαι καὶ βοηθεῖν αὐτοῖς
 ὅση δύναμις» (17).

(14) Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ Ἱστοριῶν Βιβλίον 1, σελ. 226
 ἐκδ. Βόνης.

(15) αὐτ. σελ. 248.

(16) αὐτ. σελ. 249 καὶ ἐπ.

(17) αὐτ. σελ. 251.

Καὶ ὁ βασιλεὺς Καντακουζηνὸς γράφει ἐκ Λιδυμοτείχου
 πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἰωάννην «διαλλακτὴν γενέσθαι Βασιλίδος
 (Ἄννης) καὶ αὐτοῦ, ἕπερ μάλιστα αὐτῷ (τῷ Πατριάρχῃ) προσ-
 ἤκει πατρὶ κοινῷ καὶ διδασκάλῳ δικαιοσύνης ὑπὸ τοῦ θεοῦ
 κειροτονημένῳ» (18).

§ 6. Συνδυάζοντες τοὺς λόγους τοῦ Πατριάρχου Ἡσαΐου
 πρὸς τοὺς τοῦ βασιλέως Καντακουζηνοῦ δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν
 ὅτι ἡ κρατοῦσα δόξα περὶ τοῦ δικαιώματος τῆς δικαστικῆς ἐξου-
 σίας τῶν Πατριαρχῶν καὶ παρ' αὐτοῖς καὶ παρὰ τοῖς Ἀρχουσιν
 ἦτο ὅτι τοῦτο δὲν ἐλογίζετο πλέον ὡς προνόμιον δοθὲν ὑπὸ τῆς
 Βασιλείας καὶ ὑποκείμενον ἴσως εἰς ἀνάκλησιν, ἀλλ' ὡς ἀπὸ τοῦ
 Θεοῦ ἀπορρέον δικαίωμα, συνυπάρχον μετὰ τοῦ ἱερατικοῦ ἀξιώ-
 ματος.

§ 7. Παραλλήλως τῇ δικαστικῇ ἔβαινε καὶ ἡ Νομοθετικὴ
 ἐξουσία τῶν Πατριαρχῶν. Πλείσται Συνοδικαὶ ἀποφάσεις, κατὰ
 διαφόρους ἐποχὰς ἐκδοθεῖσαι καὶ περὶ ἐκκλησιαστικῶν καὶ περὶ
 ἄλλων ζητημάτων πραγματευόμεναι, ἐκυρώθησαν παρὰ τῶν Αὐ-
 τοκρατόρων καὶ ἐγένοντο Νόμοι τοῦ Κράτους. Οὕτω λ.χ. ἐν τῇ
 συλλογῇ τοῦ Ζαχαρίου *jus Graecoromanum* ἀπαντῶμεν
 Νεαρὰν τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου (1026) «συμ-
 » πράξαντος καὶ τοῦ τότε Ἀγιωτάτου Πατριάρχου Κυροῦ Ἀλε-
 » ξίου καὶ τῆς Συνόδου, τάξιν τόμου ἐπέχουσαν ὡς ὑπογρα-
 » φεῖσαν παρὰ τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Συνόδου, καὶ διο-
 » ριζομένην ἀναθεματίζουσαν τοὺς ἐπιχειροῦντας ἀποστασίαν κατὰ
 » Βασιλέων ποιῆσαι ἢ Τυραννίδα κλπ.» (19). Ὁ Μανουὴλ Κο-
 μνηνὸς μετὰ τοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς I. Συνόδου ἐνομοθέτησεν
 ἐπίσης «κατὰ τῶν βουλομένων ἐπιχειρῆσαι ἐπιβουλήν ἢ ἐπανά-
 στασιν κατὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀλεξίου». Παραπλήσιον δὲ νόμον

(18) Καντακουζ. Τόμ. Β. σελ. 200 ἐκδ. Βόν.

(19) Νεαρ. ἀρ. 31.

καὶ ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος μετὰ τοῦ Πατριάρχου Ἰωσήφ καὶ τῆς Ἱ. Συνόδου ἐξέδωκαν⁽²⁰⁾.

Ἴνα μὴ ὑποτεθῆ δ' ἐκ τῶν προηγουμένων παραδειγμάτων ὅτι ἡ Νομοθετικὴ ἐξουσία τοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς Ἱ. Συνόδου, ἐξαιρέσει τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ Γαμικῶν ὑποθέσεων, ἐξετάθη εἰδικῶς μόνον εἰς τὰ ἐγκλήματα τῆς ἐσχάτης προδοσίας, ἀναφέρονται καὶ τὴν Νεαρὰν τοῦ Πατριάρχου Ἀθανασίου καὶ τῆς περὶ Αὐτὸν Ἱ. Συνόδου, τὴν ἐκδοθεῖσαν τῷ 1305 ἔτει, δι' ἧς ὁρίζονται διάφοροι διατάξεις τοῦ κανονικοῦ, κληρονομικοῦ, διοικητικοῦ καὶ ποινικοῦ δικαίου⁽²¹⁾ καὶ ἐξ ἧς ἀριδῆλως ἀποδει-

(20) Φιλοθέου τοῦ Ἀγιωτάτου Πατριάρχου ἀνατροπὴ τῶν ἀναγεγραμμένων ὑπὸ τοῦ Ἀρμενοπούλου ἀναθεματισμῶν Ράλ. καὶ Ποτ. 5 σελ. 127, ἴδε καὶ Τόμ. Ἐνώσεως ἐπὶ Πατριάρχου Νικολάου (1920).— Τόμ Σισινίου Πατρ (1997).— Ὑπόμν. Πατρ. Ἀλεξίου (1028), ἐνθα καὶ «ὑφαρπάξομαι τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἱερὰ καὶ Θεῖα Προνόμια παρὰ τῶν θεματικῶν ἢ Πολιτικῶν δικαστῶν ὅλως οὐκ ἀνεχόμεθα».— Τοῦ αὐτοῦ ἕτερον περὶ γάμου δισεξαδέλφων.— Μιχ. Κηρουλαρίου περὶ γάμου συγγενῶν ἐβδόμου βαθμοῦ.— Ἰωάν. Εἰφιλίνου δύο Συνοδικὰς διατάξεις περὶ μηνητείας (1066-1067).— Νικολάου Γραμματικοῦ περὶ γάμου θείου καὶ ἀνεπιᾶς μετὰ θείας καὶ ἀνεπιῶν 1084-1111).— Δουκᾶ Χρυσοβέργου περὶ γάμου συγγενῶν ἑτον βαθμοῦ (1167) καὶ διαφόρους ἄλλας Πατριαρχ καὶ Συνοδικὰς διατάξεις ἐν Ράλ. καὶ Ποτ. τόμ. 5.— Ἰδ. καὶ τόμ. 1. Φωτ. Νομοκ. τίτλ. II. κεφ. Β. Σχόλια ἐνθ' ἀναφέρονται καὶ αἱ Νεαραὶ τῶν Ἀυτοκρατόρων συμμορφωθέντων ταῖς Πατρ καὶ Συνοδικαῖς ἀποφάσεις καὶ κυρῶντων αὐτάς, καίτοι διαφόρους τῆς ἐν ἰσχύϊ Πολιτ. Νομοθεσίας.

(21) Τῆς Νεαρᾶς ταύτης ὑπάρχουσι διάφοροι γραφαί. Κατὰ τὸ ἐν τῇ Βιβλ. Παρισ. χειρόγραφον ἀριθ. 1356, ἡ ἐπιγραφή αὐτῆς ἔχει οὕτω: «Ζήτησις τοῦ Πατριάρχου Κυροῦ Ἀθανασίου καὶ τῆς περὶ αὐτὸν Ἁγίας Συνόδου πρὸς τὸν Εὐσεβεστάτου Βασιλέα Ἀνδρονίκου τὸν Παλαιολόγον περὶ τινων κεφαλαίων νομίμων, τύπον ἔχουσα Νεαρᾶς, ἣτις καὶ ἐστέρχθη τότε παρὰ τοῦ εὐσεβεστάτου Βασιλέως». Κατὰ δὲ τὸ ἐν Βαυκ. χειρόγ. ἀριθ. 847: «Ἡ γεγονυῖα νεαρά ἐπὶ βασιλείας τῶν Ὁρθοδοξοτάτων βασιλέων τοῦ κυροῦ Ἀνδρονίκου καὶ τοῦ κυροῦ Μιχαὴλ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ κυροῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου». Cod. Vindobonensis B: «Νεαρά ἐκτεθεισα παρὰ τοῦ Παναγιωτάτου καὶ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κυροῦ Ἀθανασίου κατὰ μῆνα Ὀκτωβριον τῆς Γῆς Ἰνδικτ. τοῦ ρωιγ'. ἔτους ἔχουσα οὕτως» ἐν τέλει, «εἶχε καὶ τῷ μηνὶ Ὀκτωβρίῳ Ἰνδικτ. Γ' διὰ τῆς Πατριαρχικῆς καὶ θείας χειρὸς».— Τὸ τῶν Παρισίων ὑπ' ἀριθ. 1307 ἔχει διὰ νεωτέρας χειρὸς «ἐκκυρώθη μηνὶ Μαῖου, Ἰνδικτ. Δ' τοῦ ἔτους ρωιδ'. Zachar. jus Graecorum τόμ. III σελ. 628.

κνύεται ἡ γενικὴ συμμετοχὴ τῆς ἐκκλησίας ἐν τῇ Νομοθεσίᾳ τῆς Βυζαντιακῆς Ἀυτοκρατορίας.

Τοιαῦτα ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὰ προνόμια καὶ δίκαια τῆς ἐκκλησίας ἐν τῇ Βυζαντιακῇ Πολιτείᾳ, ἧς πᾶς βασιλεὺς, κατὰ τὴν στέφιν αὐτοῦ, πανδήμως καὶ ἐγγράφως ἐδήλου ὅτι «στέργει, ὁμολογεῖ καὶ βεβαιοῖ τὰ προνόμια καὶ ἔθιμα (ταῦτα) τῆς Ἀγιωτάτης Μεγάλης τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας»⁽²²⁾.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

Λόγοι διατηρήσεως τῶν Προνομίων κατὰ τὴν ἄλωσιν.

§ 8. Πολιτικὸν συμφέρον. Διατάξεις Ἱερᾶς Μουσουλμανικῆς βίβλου. Σύγχρονον τῇ ἀλώσει δημόσιον δίκαιον.

§ 9. Ἡ ἑτεροδικία θεσμὸς ἀνεγνωρισμένος ἐν τῷ Βυζαντιακῷ Κράτει δι' ὅλους τοὺς ἐν αὐτῷ διαμένοντας ἀλλοδαπούς, καὶ δὴ καὶ διὰ τοὺς Μουσουλμάνους δικαζομένους ὑπὸ Καδῆ.

§ 10. Χρυσόβουλλα καὶ συμβάσεις τῶν Βυζαντίων Ἀυτοκρατόρων περὶ ἑτεροδικίας τῶν Ἑνετῶν. Χρυσόβουλλον Μιχαὴλ Παλαιολόγου.

§ 11. Ὅμοιον Ἀνδρονίκου τοῦ Πρεσβυτέρου. Διάφορα ἄλλα.

§ 12. Ὅμοια ὑπὲρ Γενοατῶν καὶ τῶν κατοίκων τῆς Πολιτείας Ναρβώνης.

§ 13. Ὅμοια ὑπὲρ Πισαίων, Ἰσπανῶν, Σικελῶν. Τελευταῖον χρυσόβουλλον Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου ὑπὲρ Ραγούζαίων.

§ 14. Λόγοι παρεκβάσεως περὶ τῶν Χρυσοβούλλων. Συμπέρασμα περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς διατηρήσεως τῶν προνομίων τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν ἄλωσιν. Ἐὑρεῖα ἐρμηνεία τῶν λόγων τοῦ Προθητοῦ.

(22) Κουροπαλαίου περὶ τῶν Ὀφφικιάλων τοῦ παλατ. Κηλόεως. Ἐκδοσις Φραγκοφύτης 1588 σελ. 177.

§ 8. Ἐν πλήρει γνώσει τῆς ὑπέρξεως καὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν προνομίων τούτων διατελῶν ὁ Πορθητῆς διετήρησε ταῦτα, καὶ διότι τὸ συμφέρον τοῦ Κράτους ἀπῆται τὴν διατήρησιν, καὶ διότι δὲν ἀνιέκετο αὐτῇ εἰς τὰς διατάξεις τῆς Ἱερᾶς τοῦ Ἰσλαμισμοῦ Βίβλου, ἐπιτροπέουσης εἰς τοὺς χριστιανοὺς νὰ δικάζονται κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον ⁽¹⁾, καὶ ἐπομένως ἐνώπιον τῶν δυναμένων νὰ ἐξηγήσωσι καὶ ἐρμηνεύσωσιν αὐτὸ ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων. Ἄλλως τε δὲ καὶ αἱ παρὰ τῷ Ὀθωμανικῷ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπὶ τῆς σκηνῆς τότε Εὐρωπαϊκοῖς κράτεσι βραδέως ἐρριζωμένα ἀρχαὶ περὶ τῆς παρὰ τῇ Πολιτεία Νομοθετικῆς καὶ Δικαστικῆς ἐξουσίας τῶν ἀλλοθρήσκων καὶ ἀλλοφύλων Ἀρχόντων ἐπὶ τῶν ἀφορώντων εἰς τοὺς ὁμοδόξους καὶ ὁμοφύλους αὐτῶν ὑπηγόρευον τὴν διατήρησιν τῶν προνομίων καὶ δικαίων τῆς ἐκκλησίας ὡς θεσμοῦ ὀμαλοῦ καὶ συνήθους, ἐν τῷ δικαίῳ τῶν Κρατῶν, ἀπαλλάσσοντος τὸ κυρίαρχον Κράτος μεριμνῶν καὶ φροντίδων ὑπὲρ τῶν μὴ ὁμοδόξων καὶ ὁμοφύλων αὐτῶ.

§ 9. Ἐκατονταετηρίδας ὄλας πρὸ τοῦ πρώτου Ἀκτιναμὲ ⁽²⁾ τοῦ Σουλεϊμάν τοῦ Νομοθέτου τοῦ ἐπιτρέποντος τοῖς Γάλλοις τὴν ἑτεροδικίαν, αὕτη ἦτο θεσμὸς ἀνεγνωρισμένος ἐν τῷ Βυζαντιακῷ Κράτει. Ἐξήκοντα σχεδὸν ἔτη πρὸ τῆς ἀλώσεως ὁ Σουλτάν Βαγιαζήτ ὁ Ἰλδριμ «σιέλλει πρὸς τὸν Βασιλέα Μανουήλ ἀποκρισιαρίου, ζητῶν ἅτι βούλεται τοῦ εἶναι καὶ διαμένειν ἐντὸς τῆς Πόλεως ἕνα τῶν αὐτοῦ κριτῶν καὶ νομιμαρίων, ὃν αὐτοὶ καλοῦσι καδῆν, οὐκ εἶναι δίκαιον λέγων τοὺς Μουσουλμάνους ἐν ἐμπορίαις ἀσχολουμένους καὶ ἐν τῇ τοῦ Κωνσταντίνου ἀπερχομένους διὰ τῶν ὑποθέσεων καὶ ἀμφιβολιῶν παρίστασθαι τοὺς Μουσουλμάνους ἐν κριτηρίῳ καβουρίδων (ἀπί-

⁽¹⁾ Κορ α ν. κεφ. Ε. 51. «Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Εὐαγγελίου θὰ δικάζωσι σύμφωνα μὲ αὐτό. Οἱ μὴ δικάζοντες κατὰ τὰς διατάξεις ἑνὸς τῶν βιβλίων, ἅτινα ὁ Θεὸς ἐπεμψεν ἄνωθεν, εἶνε ἀσεβεῖς,». Ἴδε αὐτόθ. καὶ ἐδ. 46.47.50.

⁽²⁾ Χρυσόβουλλον, ἢ ὡς λέγουσιν οἱ Εὐρωπαῖοι διὰ τὰ τῶν Ὀθωμανῶν Σουλτάνων *Capitulation*.

σιων), ἀλλὰ τὸν Μουσουλμᾶνον δεῖ Μουσουλμᾶνον κρῖναι» ⁽³⁾. Ὅτι δὲ ἀντὶ τοῦ Μανουήλ ἐστέρθη Βασιλεὺς ὁ Ἰωάννης «εἰσελθὼν ἐν τῇ Πόλει (1396) εἰσήγαγε πρῶτον κατὰ τὸ αἴτημα τοῦ Βαγιαζήτ κριτὴν Τοῦρκον, ὅς τὰς ἀμφιβολίας, τὰς ἀναμεταξὺ συμβαινούσας Ρωμαῖοις καὶ Τοῦρκοις, αὐτὸς διέκρινε κατὰ τὸν Ἀραβικὸν Νόμον» ⁽⁴⁾.

§ 10. Ἐκ τῶν ὑπερεῖκοσι Χρυσοβούλλων καὶ συμβάσεων τῶν Βυζαντίων Ἀυτοκρατόρων πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς ἀπὸ τοῦ ἔτους 992-1370 διδασκόμεθα τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἑτεροδικίας. Ἐν ἀρχῇ (992) ὠρίσθη ἵνα *secundum quod ab antiquo fuit consuetudo* δικάζονται οἱ Ἑνετοὶ παρὰ μόνῳ τῷ Λογοθέτῃ τοῦ δρόμου ἤτοι τῷ μεγάλῳ Λογοθέτῃ ⁽⁵⁾. Ἐἶτα ἐν τῷ Χρυσοβούλλῳ τοῦ Ἀλεξίου Ἀγγέλου (1199) διὰ μακρῶν καθορίζονται τὰ τῆς ἑτεροδικίας ⁽⁶⁾ καὶ τῆς κληρονομίας αὐτῶν ⁽⁷⁾. Ἐν τῷ Χρυσοβούλλῳ τοῦ Μιχαήλ Παλαιολόγου (1265) ὀρίζονται λεπτομερέστερον τὰ τῆς ἑτεροδικίας καὶ κληρονομίας μετὰ τῶν περιορισμῶν ἐν περιπλώσει φόνου. Οὕτως αἱ σχετικαὶ παράγραφοι τοῦ Χρυσοβούλλου τούτου ἔχουσιν ὡς ἔπεται «Ἴνα θήσῃ τὸ κομόνιον τῆς Βενετίας κεφαλὴν ἐπάνω εἰς τὸν λαὸν αὐτῶν καὶ ὀνομάζηται Μπαῖλος καὶ ἀποσιέλλῃ κατὰ τόπους, ἔνθα μέλλουσιν ἔχειν ἀναπαύσεις, κριτὰς ὅπως διεξάγωσι τὸν λαὸν αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ Ρωμαῖοι ὅσοι ἔχουσιν ὑπόθεσιν τινα μετὰ Βενετικῶν καὶ θελήσωσιν ἵνα κριθῶσι παρὰ τοῦ Μπαῖλου ἵνα κρῖνῶνται καὶ οὗτοι κατὰ τὸ δίκαιον». . . . «Ἴνα ἐὰν Βενετικὸς ἀποθάνῃ εἰς τὴν χώραν τῆς Βασιλείας μου εἴτε διαθήκην ποιήσῃ εἴτε οὐ ποιήσῃ, οἰκονομῆται τὸ πρᾶγμα αὐτοῦ παρὰ τοῦ Μπαῖλου ἢ παρὰ τῷ δικαίῳ αὐτοῦ, καθὼς ἂν οὕτως διάθῃται ἢ ὁ Μπαῖ-

⁽³⁾ Δ ο ὄ κ α Βυζαντ. Ἱστορ. κεφ. 13.

⁽⁴⁾ Αὐτόθ. 15.

⁽⁵⁾ Ζ α χ. *jus Graecorum*. Τόμ. 3. σελ. 305.

⁽⁶⁾ Αὐτ. σελ. 562.

⁽⁷⁾ Αὐτ. σελ. 564.

λος καὶ ὁ δικαίω αὐτοῦ ἐπικρίνη, καὶ οὐ μὴν εὐρίσκη ἐμποδι-
 σμόν τινα ἢ ὄχλησιν ἀπὸ μέρους τῆς Βασιλείας μου». . . . «Ἴνα
 ἐὰν συμβῆ ποιῆσαι τινα Βενέτικον εἰς τινα Ρωμαῖον βλάβην, ἐὰν
 εὐρεθῆ ὁ ποιήσας τὴν βλάβην, τηρικαῦτα ποιῆ ὁ Μπαῖλος τὴν
 ἐκδίκησιν κατὰ τὸ δίκαιον· εἰ δ' οὐχ εὐρίσκειται ὁ ποιήσας τὴν
 ζημίαν ἵνα διδῶται διορία παρὰ τοῦ Μπαῖλου τῷ ἀδικηθέντι μέχρι
 καὶ ἑξαμήνου, καὶ εἰ μὲν εὐρεθῆ ὁ ποιήσας τὴν ἀδικίαν ἵνα γένη-
 ται ἢ ἐκδίκησις πάλιν κατὰ τὸ δίκαιον· εἰ δὲ οὐχ εὐρεθῆ ἵνα ποιῆ
 ὄρκον ὁ Μπαῖλος ἢ ὁ δικαίω αὐτοῦ διδόναι εἶδησιν πανταχοῦ ἐνθα
 ἔστι ἢ ἐξουσία τῶν Βενετικῶν καὶ εὐρίσκηται τὸ πρᾶγμα αὐτοῦ καὶ
 ἱκανῶται ὁ ἀδικηθεὶς. Ἐὰν δὲ συμβῆ γενέσθαι φόνον, εἰ μὲν
 Βενέτικος φονεύσῃ Ρωμαῖον ἵνα κρινῆται οὗτος παρὰ τοῦ μέρους
 τῆς βασιλείας μου· ὁμοίως καὶ Ρωμαῖος ἐὰν φονεύσῃ Βενέτικον
 εἰ δὲ Βενέτικος φονεύσῃ Βενέτικον, εἰ μὲν ἔξω τῆς Κωνσταντινου-
 πόλεως φονεύσῃ τοῦτον ἵνα κρινῆται παρὰ τοῦ Μπαῖλου, εἰ δ' ἐν
 Κωνσταντινουπόλει γένηται φόνος ἀπὸ Βενετικῶν εἰς Βενέτικον
 ἵνα κρινῆται καὶ τοῦτο παρὰ τοῦ μέρους τῆς Βασιλείας μου» (8).

§ 11. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ ἐν τῷ Χρυσοβούλλῳ Μιχαὴλ Πα-
 λαιολόγου. Διὰ δὲ τῶν μεταγενεστέρων Χρυσοβούλλων ἢ ῥητῶς
 ἐκ νέου ἀνεγράφησαν αἱ διατάξεις αὗται, ὡς λ. χ. ἐν τῷ κατὰ τὸ
 1302 ἐκδοθέντι ὑπὸ Ἀνδρονίκου τοῦ Πρεσβυτέρου Χρυσο-
 βούλλῳ, ἢ διὰ γενικῶν φράσεων ἐπεκυρώθησαν αἱ ἐν προηγου-
 μένοις Χρυσοβούλλοις ἀναγραφεῖσαι διατάξεις.

§ 12. Ἐν δὲ τοῖς ὑπὲρ τῶν Γενονατῶν Χρυσοβούλλοις τοῦ
 Μανουὴλ Κομνηνοῦ — κατὰ τὸ 1155 καὶ 1170 — εὐρίσκομεν ὅτι
 οὗτοι θὰ δικάζονται ἐνώπιον τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀυτοκράτορος προε-
 δρευομένου Δικαστηρίου (9). Ἐν τῷ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου
 (1261) ῥητῶς λέγεται ὅτι ὁποῦδήποτε τοῦ Κράτους δύνανται οἱ
 Γενοῦᾶται νὰ ἔχωσι *consules curiam et jurisdictionem*

(8) Ζαχ. σελ. 586 καὶ ἐπομ.

(9) Αὐτ. σελ. 496 ἐν τέλει.

*meram et mixtam in civilibus et criminalibus omni-
 bus super omnibus januensis et de districtu ja-
 nue et qui dicuntur januenses* (10), περαιτέρω δὲ λέγεται
 ὅτι, ὅστις τῶν Γενονατῶν κατηγορηθῆ δι' ἀδίκημα ἢ καταδιω-
 χθῆ διὰ χρέος, δωσιδικεῖ εἰς τὸν Κόνσουλον καὶ τὸ δικαστήριον
 τῶν Γενονατῶν, πᾶς δὲ μὴ Γενοῦᾶτης ἐναγόμενος ὑπὸ Γενοῦᾶτου
 θὰ δικάζηται συνοπικῶς καὶ ταχέως ἐνώπιον τῶν Ἀυτοκρατο-
 ρικῶν δικαστηρίων. Ἐν τῷ τοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Πρεσβυτέρου
 (1304) μετὰ πλειόνων λεπτομερειῶν διατυπῶνται αἱ αὗται ἀρ-
 χαὶ (11), διὰ δὲ τοῦ ὑπὸ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ κατὰ τὸ 1352
 ἐκδοθέντος ἐπιβεβαιοῦνται καὶ ἐπικυροῦνται αἱ παλαιαὶ καὶ νέα
 συμβάσεις (12).

Διὰ τοῦ ὑπὲρ τῶν κατοίκων τῆς Πολιτείας Ναρβώνης ὑπὸ
 Ἀνδρονίκου τοῦ Νεωτέρου ἐκδοθέντος (1328-1341) ἀνειδέθη
 ἐπίσης ἢ ἐκδίκασις τῶν ὑποθέσεων τῶν Ναρβωνησίων εἰς τὸν
 Κόνσουλον αὐτῶν, ἐξαιρεθεισῶν μόνον τῶν περὶ αἵματος δι-
 κῶν (13), διὰ τοῦ μεταγενεστέρου δὲ Χρυσοβούλλου Ἰωάν. τοῦ
 Παλαιολόγου (1355-1371) ἐπεκυρώθησαν αἱ προηγουμένως χο-
 ρηγηθεῖσαι «ἐξκουσσεῖαι ἐλευθερίαι καὶ χάριτες» (14).

§ 13. Παραλείποντες δὲ τὰ ἄλλα Χρυσόβουλλα ὑπὲρ τῶν
 Πισαίων, Ἰσπανῶν, Σικελῶν κ.λ.π. μνημονεύομεν τοῦ τελευταίου
 ὑπὲρ τῶν Ραγουζαίων Χρυσοβούλλου τοῦ τελευταίου Βυζαν-
 τίου Ἀυτοκράτορος. Κωνσταντῖνος ὁ ὕστατος τῶν Παλαιολόγων
 κατὰ τὸ 1451 «δι' ἣν πρότερον εἶχεν ἀγάπην εἰς τὸ εὐγενές
 » καὶ περιφανές κομόνιον τοῦ Ραγουσίου, καὶ διὰ τὴν ζήτησιν

(10) Ζαχ. σελ. 576. Ἐκ τοῦ Χρυσοβούλλου τούτου μανθάνομεν ὅτι ἀπὸ τῶν χρόνων
 ἐκείνων ὑφίσταντο ἐν Κηφισίαις ζητήματα ἐθνότητος. Ὅτι τὸ αὐτὸ ζήτημα ὑφίστατο
 μεταξὺ Γενοῦης καὶ Κωνσταντινουπόλεως καὶ κατόπιν, συνάγεται καὶ ἐκ τοῦ Χρυσοβούλλου τοῦ
 Ἀνδρονίκου τοῦ Πρεσβυτέρου κατὰ τὸ 1304.

(11) Αὐτ. σελ. 626-627.

(12) Αὐτ. σελ. 706.

(13) Αὐτ. σελ. 696.

(14) Αὐτ. σελ. 712.

»καὶ ἀξίωσιν τὴν μετὰ τοῦ ἀποκρισιαρίου αὐτοῦ τὸν παρόντα
 »Χρυσόβουλλον λόγον ἐπιχορηγεῖ καὶ ἐπιβραβεύει αὐτῶ δι οὗ
 »εὐδοκεῖ, προστάσσει, θεσπίζει καὶ διορίζεται, ὅτι εἰς τὸν τόπον
 »ὄντινα μέλλομεν δοῦναι αὐτῶ ἀνοικοδομήσῃ λόντζαν, ἐν ἣ
 »κόνσουλον ἴδιον ἔξει ἐν αὐτῇ, ὃν ἂν ἐκλέγηται, ὥστε κρι-
 »νειν τοὺς ἑαυτοῦ πάντας πρὸς ἀλλήλους. Καὶ ἐὰν ἐγ-
 »κλητεύσῃ Ρωμαῖος Ραγουζαίῳ χρεωσιτοῦντι, ὀφείλει
 »ἀπέρχεσθαι εἰς τὸν φόρον τοῦ ἐγκλητευομένου Ρα-
 »γουζαίου δηλονότι εἰς τὸν κόνσουλον αὐτοῦ ὁμοίως
 »καὶ τὸ ἀνάπαλιν, ὁ Ραγουζαῖος ὀφείλει ἐνάγων τῶ
 χρεωσιτοῦντι Ρωμαίῳ ἀπιέναι εἰς τὸν φόρον αὐτοῦ τοῦ
 Ρωμαίου κλ. . .» (15).

§ 14. Ἴσως κακίωσόντινες τὴν μακρηγορίαν ἡμῶν ἐπὶ τοῦ
 θέματος τούτου, τοσοῦτῳ μᾶλλον ὅσῳ τοῦτο δὲν συνδέεται ἀμέ-
 σως μετὰ τῆς κυρίας πραγματείας ἡμῶν. Ἀλλὰ σκοπίμως ἐμα-
 κρηγορήσαμεν ἵνα ἀποδείξωμεν ἐξ ἐπισήμων καὶ αὐθεντικῶν
 ἐγγράφων καὶ πηγῶν ὅτι προηγουμένως εἶπομεν, ὅτι δηλαδὴ
 συμφώνως πρὸς τὰς κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἀρχὰς τοῦ δη-
 μοσίου δικαίου ἕκαστον ἔθνος ἐκ τῶν ἐν τῇ Βυζαντιακῇ Αὐτο-
 κρατορίᾳ εὐρισκομένων εἶχε καὶ ἐδικαιοῦτο νὰ ἔχῃ τὴν ἰδίαν
 αὐτοῦ νομοθεσίαν καὶ δικαστικὴν ἀρχήν, ὁ Μουσουλμᾶνος τὸν
 Καδῆν, ὁ Ἑνετὸς τὸν Μπαῖλον, ὁ Γενουάτης τὸν Ποτεστάτον, ὁ
 Ραγουζαῖος τὸν Κόνσουλον καὶ οὕτω καθεξῆς (16). Συνεπὲς
 λοιπὸν ἦτο νὰ ἔχῃ μετὰ τὴν ἄλωσιν καὶ ὁ Ἕλλην Ὁρθόδοξος
 Χριστιανὸς τὸν Πατριάρχην. Ἡδύνατο βεβαίως δικαίωμα κατα-
 κτήσεως νὰ μὴ παραχωρήσῃ ὁ κατακτητὴς τοιοῦτο δικαίωμα

(15) Ζαχ. σελ. 716.

(16) Νικηφόρος Γρηγοράς ἐν Βυζ. Ἱστορ. IV. V. λέγει περὶ τῶν ὀνομά-
 των τῶν ἀπεσταλλένων τῶν διαφόρων Κρατῶν ταῦτα: «Οἷ γε μὴν κατὰ χρόνους τακτοὺς
 ἀρχεῖν ἀποστελλόμενοι τούτων (τῶν ξένων), ὁ μὲν ἐκ Βενετίας καλεῖται Μπαῖλος, ὁ δ'
 ἐκ Πίσης Κόνσουλος, ὁ δ' ἐκ Γενουῆς Ποτεστάτος· ἀπερ εἰς τὴν Ἑλλάδα φωνῆν με-
 τ' ἀγόμενα τὸ μὲν τῶν ὀνομάτων καλεῖται Ἐπίτροπος, τὸ δὲ Ἐφορός, τὸ δὲ Ἐξουσιαστής».

εἰς τοὺς κατακτηθέντας. Ἀλλ' ὁ Μωάμεθ δὲν ἦτο μόνον Πορ-
 θητὴς, ἀλλ' ἦτο καὶ μέγας πολιτικός. Ἐν ἐποχῇ δέ, καθ' ἣν
 συνεκροτεῖτο ἡ ἐν Φλωρεντία Σύνοδος καὶ ἡ ἰδέα τῆς Ἐνώ-
 σεως τῶν ἐκκλησιῶν κατέκτα ἕδαφος παρὰ τοῖς Ἕλλησι, δεῖδειν
 ὀξυδερκέστατα ὅτι ἡ μὴ ἐπιτυχία τῆς Ἐνώσεως συνέβαλλεν εἰς
 τὴν παγίωσιν τῆς ἡσυχίας καὶ τάξεως ἐν τῷ Κράτει αὐτοῦ, καὶ
 ὅτι πρὸς τοῦτο οὐδενὸς ἑτέρου ἦτο χρεία ἢ τῆς ἐπὶ τῇ βάσει
 τοῦ γενικῶς ἀνεγνωρισμένου νομίμου θεσμοῦ τῆς ἰδίας Νομο-
 θετικῆς καὶ Δικαστικῆς ἐξουσίας ἐκάστης ἐθνότητος, παραχω-
 ρήσεως τοιαύτης ἐξουσίας εἰς τὸν Ἀνώτατον Πνευματικὸν Ἀρ-
 χηγὸν τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας καὶ ἀναγνωρίσεως Αὐτοῦ
 ὡς Ἀρχηγοῦ καὶ τοῦ ἔθνους. Οὕτω δὲ καὶ τὸ Ἑλληνικὸν
 ἔθνος βλέπον ὅτι καὶ ἡ θρησκεία αὐτοῦ προστατεύεται καὶ ἡ
 ἐκκλησία διατηρεῖ τὰ προνόμια καὶ δίκαια, ἅτινα προηγουμέ-
 νως εἶχεν, οὐδένα πλέον εἶχε λόγον νὰ ἐπιθυμῇ τὴν πρὸς τοὺς
 Εὐρωπαίους προσέγγισιν καὶ τὴν ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν. Καὶ
 ἡμεῖς μὲν οἱ Ἕλληνες ὀφείλομεν νὰ εὐγνωμονῶμεν αἰωνίως
 ἐπὶ τούτοις πρὸς τὸν Μωάμεθ τὸν Β', διότι, χάρις εἰς τὴν
 προστασίαν τῆς ἐκκλησίας καὶ τὴν διατήρησιν τῶν προνομίων
 καὶ δικαίων Αὐτῆς, καὶ τὴν ἀγίαν πίστιν τῶν πατέρων ἡμῶν
 ἀκεραίαν διεφυλάξαμεν καὶ τὸν Ἐθνισμὸν ἡμῶν ἀλώβητον διε-
 τηρήσαμεν, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ἑτέρου δικαιούμεθα καὶ ὀφείλομεν ἐπί-
 σης νὰ διαλύωμεν τὰς παρεμπιπτούσας πλάνας περὶ τοῦ ποιοῦ
 καὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν προνομίων τούτων, καὶ ν' ἀποδεικνύω-
 μεν ὅτι οὐδεὶς λόγος συντρέχει ἵνα ἐρμηνευθῶσιν οἱ λόγοι
 τοῦ Πορθητοῦ στενῶς καὶ περιορισθῶσι τὰ προνόμια μόνον εἰς
 τὰ φορῶντα εἰς τὴν λατρείαν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν τῆς
 Ἐκκλησίας, ἀλλ' ὅτι ἀπ' ἐναντίας δεόν νὰ ἐρμηνευθῶσιν εὐρύ-
 ταια οἱ λόγοι οὗτοι, διότι, ὡς εἶπομεν, καὶ ἡ Ἱερὰ Βίβλος τοῦ
 Ἰσλαμισμοῦ ἐπέτρεπε καὶ τὸ Δημόσιον δίκαιον τῆς τότε ἐποχῆς
 ἀπηγόρευε καὶ τὸ συμφέρον τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους ἐπέ-
 βύλλε τὴν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀπονομὴν τῆς Νομοθετικῆς καὶ

Δικαστικῆς ἐξουσίας ἐπὶ πασῶν τῶν ὑποθέσεων τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Τὰ Προνόμια ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρι τοῦ ἔτους 1856.

§ 15. Διατήρησις πρὸς τῇ διοικητικῇ καὶ τῆς δικαστικῆς καὶ νομοθετικῆς ἐξουσίας τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῶν ἀφορώντων εἰς τοὺς Ὁρθοδόξους Χριστιανούς. Ποινὰ κατὰ τῶν ἐκκλινόντων τὴν δικαιοδοσίαν αὐτῆς.

§ 16. Ἀνθαιρεσίαι τῶν Γιαννιτσάρων. Σχετικὸν ὑπόμνημα Ἀαλῆ Πασσᾶ. Παρὰ τὰς ἀνθαιρεσίας ἐπίσημος πάντοτε ἀναγνώρισις τῶν Προνομίων ὑπὸ τῆς Πολιτείας.

§ 17. Ἀξίωσις τῆς Ρωσίας περὶ προστασίας τῆς Ἐκκλησίας. Διακοίνωσις τῆς Τουρκίας πρὸς τὰς Μεγάλας Δυνάμεις τῆς 26 Μαΐου 1853 περὶ διατηρήσεως καὶ περιφρουρήσεως τῶν Προνομίων. Τὸ ἀπὸ 27 Ἰουλίου 1853 Μανιφέστον τῆς Ὑψηλῆς Πύλης πρὸς τὸν λαὸν περὶ τοῦ αὐτοῦ ζητήματος.

§ 18. Κατὰ τὸ ὑπόμνημα Ἀαλῆ Πασσᾶ οἱ Χριστιανοὶ διοικοῦνται, δικάζονται καὶ διευθύνονται ὑπὸ χριστιανικῆς μᾶλλον ἢ ὑπὸ Τουρκικῆς Ἀρχῆς.

§ 15. Μετὰ τὴν ἄλωσιν ἐπὶ αἰῶνας ἐμπρόκτως ἀπεδείχθη καὶ ἀποδεικνύεται ὅτι τὴν ὡς προεῖρηται εὐρεῖαν ἔννοιαν εἶχον οἱ λόγοι τοῦ Πορθητοῦ, καὶ τοιαύτην ἀπέδωκαν εἰς τούτους καὶ οἱ μετ' αὐτὸν ἔνδοξοι Σουλτᾶνοι, διότι ἡ Ἐκκλησία πάντοτε καὶ ἴδια Δικαστήρια Πατριαρχικὰ καὶ Ἐπισκοπικὰ καὶ ἰδίας φυλακὰς ἐν τοῖς Πατριαρχείοις εἶχε, καὶ κατὰ τὰς ἀνάγκας τῆς ἐποχῆς διεργούμιζε

τὴν Νομοθεσίαν (1), διατηροῦσι ὁμως ἀπαρυσσαλεύτως τὰς θεμελιώδεις βάσεις αὐτῆς.

Ὅτε δὲ μεταγενεσιτέρως Χριστιανοὶ τινες ἀπεπειροῦθησαν νὰ ἐκκλίνωσι τὴν δικαιοδοσίαν τῶν Πατριαρχικῶν Δικαστηρίων, χάριν προσπορισμοῦ κέρδους ἐκ τῆς ἄλλης Νομοθεσίας, ἐξεδόθη Πατριαρχικὴ καὶ Συνοδικὴ Ἐγκύκλιος, δι' ἧς ἐντέλλονται οἱ Χριστιανοὶ « Ἰερωμένοι καὶ Λαϊκοί, νέοι καὶ γέροντες, μικροὶ καὶ μεγάλοι νὰ φυλάττωσι τοὺς ὅρους καὶ νόμους καὶ κανόνας τῆς Ἀγίας τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας » . . . . « καὶ νὰ πηγαίνωσιν εἰς τὸν Ἀρχιερέα καὶ ἐκεῖ νὰ θεωρῶσι τὰς κρίσεις καὶ διαφορὰς καὶ τὰς μοιρασίας ὅπου ἔχουσι, κατὰ τοὺς Ἐκκλησιαστικοὺς καὶ Χριστιανικοὺς Νόμους ὡσὰν ἀληθινοὶ καὶ εὐσεβεῖς Χριστιανοὶ καὶ ὄχι ἐξωτερικῶς καὶ ἀλλοτριῶς ». Ἀσκοῦσα δὲ τὴν ἑαυτῆς ἐξουσίαν ἡ Σύνοδος προβαίνει καὶ περαιτέρω καὶ ἀποφαίνεται ὅτι « ὅστις τολμήσῃ ἀπ' ἐδῶ καὶ ἐμπρὸς νὰ φανῇ ἐναντίος . . . . καὶ καταφρονήσῃ τοὺς Ἐκκλησιαστικοὺς καὶ Χριστιανικοὺς ἡμῶν Νόμους, ὁ τοιοῦτος ὁποῖός ποτ' ἂν ᾖ, ἀφωρισμένος εἶη παρὰ τῆς Ὁμοουσίου καὶ Ζωοποιοῦ καὶ Ἀδιαιρέτου Τριάδος κ.λ.π. » (2). Καὶ δι' ἄλλης Πατριαρχικῆς καὶ Συνοδικῆς ἀποφάσεως τοῦ ἔτους 1707 ὀρίζεται ὅτι « πάντες ὅσοι θεοσεβεῖς καὶ φιλόχριστοι δι' αἰδοῦς ὅ,τι πλείστης καὶ εὐλαβείας καὶ μεγίστης ἄγουσι τιμῆς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν, ἣν αὐτὸς ὁ Παντοκράτωρ Θεὸς μεγαλοπρεπῶς ἐδώρησατο νὰ μὴν καὶ οἱ εὐσεβεῖς βασιλεῖς προσκνητῶς μεγαλύνοντες ἐκνώρῳσαντο· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ σήμερον ἐφ' ἡμᾶς ἡ κραταιὰ βασιλεία διὰ βασιλικῶν μπερατίων τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ἡμῶν τάξιν ἐπικρατύνει, καὶ διὰ

(1) Ἰδὲ τοιαύτας Συνοδικὰς ἀποφάσεις ἐν τῇ διόμῳ συλλογῇ Μ. Γεδεῶν ἐπιγραφομένη « Κανονικαὶ διατάξεις, Ἐπιστολαί, Λύσεις, Θεολογία τῶν Ἀγιοτάτων Πατριαρχῶν Κωνσταντίνου ἀπὸ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου μέχρι Αἰωνίου τοῦ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως ».

(2) Μ. Γεδεῶν Κανον. Διατ. Τόμ. Β', σελ. 191-192.

»βασιλικῆς προσταγῆς ἀπὸ περάτων ἕως περάτων
 »τῆς Οἰκουμένης ἢ Ἐκκλησία τῶν Χριστιανῶν
 »τὴν αὐτὴν δείκνυσι δύναμιν καὶ ἐξουσίαν, καὶ
 »πάντες οἱ Χριστιανοὶ ὑποτάσσονται ταύτῃ κατὰ τὸ πρόσταγμα
 »τοῦ Θεοῦ καὶ τοὺς βασιλικούς ὁρισμούς, οἱ δ' ἐναντιούμενοι
 »καὶ ἀνταδιάζοντες οὐ μόνον ὑπὸ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγανάκησιν πί-
 »πτονται, ἀλλὰ καὶ ἐκκλησιαστικῶς καταδικάζονται καὶ
 »διὰ τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας διεκδικοῦνται» (³)

§ 16. Οὕτω καὶ ἐκ τῶν Ἐγκυκλίων τούτων καὶ ἐξ ἄλλων
 πλείστων περιεχομένων ἐν τῇ Συλλογῇ τοῦ κ. Γεδεῶν ἀποδει-
 κνύεται ὅτι ἐπὶ ὀλοκλήρους αἰῶνας καὶ ἡ Βασιλεία καὶ ἡ Ἐκ-
 κλησία εὐρύτατα, ὡς ὄφειλον, ἠρμήνευον τοὺς λόγους τοῦ Πορ-
 θητοῦ, καὶ αἱ πρὸ τῆς ἀλώσεως ἐξουσίαι καὶ προνομίαι τῆς
 Ἐκκλησίας ἐξηκολούθησαν ἐν ἰσχύϊ καὶ ἐνεργείᾳ μέχρι τῶν μέ-
 σων τῆς ληξιάσης ἑκατονταετηρίδος, σχεδὸν ἀδιακόπως καὶ ἄνευ
 προσβολῆς. Λέγομεν σχεδόν, διότι, ὡς ὁμολογεῖ ὁ μέγας τῆς
 Τουρκίας πολιτικὸς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Ἀαλή Πασσᾶς (⁴),
 «ὑπῆρξεν ἐποχὴ, καθ' ἣν ἡ φυσιογνωμία τῆς Τουρκικῆς κυ-
 »ριαρχίας ἔλαβεν ἐν τισὶ μέρεσι τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους λυ-
 »πηρὰν ὄψιν διὰ τοὺς Χριστιανούς. Τοῦτο συνέβη κατὰ τὸν
 »χρόνον τῆς ὑπερμέτρον ἀναπτύξεως τῆς ἐπιρροῆς τῶν Γιαννι-
 »τοῦσῶν, οἵτινες ἐσφετερίσθησαν ἐπίφοβον θέσιν ἀπέναντι πασῶν
 »τῶν ἀρχῶν καὶ πάντων τῶν δικαιωμάτων. Ἀλλ' ἡ δικαιοσύνη
 »τῶν Σουλτάνων κατέστρεψε διὰ παντὸς τὸ ἐπίφοβον τοῦτο σῶμα
 »καὶ τὰς μετ' αὐτοῦ συνδεομένας ἐπιρροάς».

Αἱ ἀνταρξίαι ὅμως τῶν Γιαννιτοῦσῶν δὲν ἠλλοίωσαν καὶ
 ἐπισήμως τὴν θέσιν τῆς Ἐκκλησίας ἀπέναντι τῆς Πολιτείας.
 Τοῦναντίον, ἐν τοῖς Πατριαρχικοῖς βερατίοις πρὸς πολλοὺς ἄλλοις,

(³) Γεδ. Κανον. Διατ. Τόμ. Β', σελ. 412 καὶ ἐπομ.

(⁴) Ὑπόμνημα Ἀαλή Πασσᾶ πρὸς τὸν Λόρδον Κλίφτον 13 Μαΐου 1855
 ἐν *Traité de la Porte Ottomane par Testa* τόμ. 5 σελ. 156 καὶ ἐπομ.

ζητῶς πάντοτε ἀνεγράφετο καὶ ὅτι «ἡ διαχείρισις τῶν ὑπο-
 θέσεων τῶν Γραικῶν τοῦ Κράτους καὶ τῶν εἰσοδημάτων
 τοῦ Πατριαρχείου, καὶ ἄλλων παρομοίων, συμφώνως πρὸς τὰ
 ἀνέκαθεν παραδεδομένα κατὰ τὸ θεόσκευμα αὐτῶν ἔθιμα, δὲν
 ἀφίεται ἀποκλειστικῶς τῷ κατὰ καιρὸν Πατριάρχῃ, ἀλλ' ἀνατί-
 θεται τῇ Συνόδῳ τῶν Μητροπολιτῶν» (⁵).

§ 17. Τοιαύτη ἐλέγετο ἐπισήμως ὅτι ἦτο ἡ θέσις τῆς ἐκ-
 κλησίας, ὅτε τέσσαρας πλήρεις ἑκατονταετηρίδας μετὰ τὴν ἄλω-
 σιν ἡ Ρωσία, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ζητήματος τῶν Ἀγίων Τόπων,
 ἐζήτησε παρὰ τοῦ Ἀυτοκρατορικοῦ Διβανίου διὰ τοῦ Προέγκριτος
 Μεντζικῶφ τὴν συνομολόγησιν ἰδίας συμβάσεως, δι' ἧς ἔδει νὰ
 τεθῶσιν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ρωσίας τὰ προνόμια καὶ αἱ ἀτέ-
 λειαι τοῦ Ἑλληνικοῦ Κλήρου καὶ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.
 Τὴν ἀξίωσιν ταύτην ἀπέκρουσεν ἡ Τουρκία, ἀλλὰ ταυτοχρόνως
 διὰ τῆς ἀπὸ 26 Μαΐου 1853 διακοινώσεως τοῦ Ρεσίτ Πασσᾶ
 πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους Ἀγγλίας, Αὐστρίας, Γαλλίας καὶ Πρωσ-
 σίας διεκήρυτεν, ὅτι «ἡ τιμὴ τῆς Τουρκίας ἐπιτάσσει τὴν περι-
 »φρούρησιν ἀπὸ πάσης προσβολῆς, ἐν τε τῷ παρόντι καὶ τῷ μέλ-
 »λοντι, τῶν θεοσκευτικῶν ἀτελειῶν, ὡς ἐπίσης καὶ τῶν δικαιω-
 »μάτων καὶ προνομίων τῶν ὑπὸ τῶν προηγουμένων βασι-
 »λειῶν χορηγηθέντων, καὶ ὑπὸ τῆς Α. Α. Μ. τοῦ ἀνάσσοντος
 »Σουλτάνου ἐπιμνησθέντων, εἰς τὸν Κλῆρον, εἰς τὰς Ἐκκλη-
 »σίας καὶ εἰς τὰ Μοναστήρια τῶν ὑπηκόων Ὀθωμανῶν τῶν
 »πρεσβευόντων τὴν Ἑλληνικὴν θρησκείαν (*La religion Grec-
 que*)» (⁶). Ἐν δὲ τῷ ἀπὸ 27 Ἰουλίου 1853 (21 Σεβὰλ 1269)
 Μανιφέστῳ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης πρὸς τὸν λαόν, τῷ ὑπογεγραμ-
 μένῳ ὑφ' ὄλων τῶν τότε Βεζύρῶν, Ὑπουργῶν καὶ ἄλλων Μεγι-
 σιάνων, λέγεται πρὸς τοὺς ἄλλοις «τὰ προνόμια ταῦτα παραχω-
 »ρηθέντα ὑπὸ τῆς Α. Α. Μ. τοῦ Σουλτάνου Μεχμέτ τοῦ Πορ-

(⁵) Ὀθωμ. Καν. Μισφ. Νεκ. ἀπὸ τῶν τῶν Γ', σελ. 2739

(⁶) *Traité de la Porte Ott par Testa* Τόμ. 4, σελ. 233

»θητοῦ διειρηθήσαν καὶ ἐπεκρῶθησαν καὶ ὑπὸ τῶν διαδόχων
 »Αὐτοῦ κατὰ τοὺς ἐπομένους αἰῶνας. Ἡ Α. Α. Μ. ὁ νῦν
 »Σουλτᾶνος ἐπόμενος τοῖς ἴχνεσι τῶν ἐνδόξων προγόνων Του
 »παρέσχε νέαν εἰς ταῦτα ἐπικύρωσιν. Δὲν δύναται λοιπὸν νὰ
 »διέλθῃ τῆς διανοίας οὐδενὸς ὅτι προνόμια τόσῳ ἀρχαῖα, ἀνθορ-
 »μήτως χορηγηθέντα ὑπὸ τῆς Αὐτοκρατορικῆς Ἀρχῆς, εἶνε πο-
 »σῶς δυνατὸν ν' ἀνακληθῶσιν ἢ νὰ περιορισθῶσι» (7).

Τὰ αὐτὰ καὶ σχεδὸν αὐταῖς λέξεσιν ἐπαναλαμβάνονται καὶ
 ἐν ἑτέρῳ Μανιφέστῳ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης καὶ ἐν ἄλλαις διακοι-
 νώσεσι τοῦ Ρεσίτ Πασσᾶ (8), καὶ ἐν τῷ πρὸς τὸν Πατριάρχην
 Ὑψ. Αὐτ. Φερμανίῳ τοῦ αὐτοῦ ἔτους (Σαμπᾶν 1269) (9).

§ 18. Ἐν δὲ τῷ προμνηθέντι ὑπομνήματι τοῦ Ἀαλή Πασσᾶ
 ἀναγράφεται πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὅτι «ἡ ἀνοχὴ τῶν Σουλτάνων ἦτο
 »σχεδὸν μοναδικὴ ἐν τῇ Ἱστορίᾳ. Ἐν ταῖς κατακτηθείσαις ὑπὸ
 »τῶν Ὀθωμανῶν χώραις οἱ διάφοροι νικηθέντες λαοὶ διτήρησαν
 »τὸν Ἐθνισμὸν, τοὺς Νόμους καὶ τὴν θρησκείαν των»
 καὶ κατωτέρω «ἐλευθέρως κατ' αὐτὴν τὴν στιγμήν τῆς κατακτῆ-
 »σεως καὶ ἐν τῇ πλήρει καὶ μᾶλλον ἀπολύτῳ ἐξουσίᾳ Αὐτῶν οἱ
 »Σουλτᾶνοι, πιστοὶ εἰς τὸ αἶσθημα τῆς φιλανθρωπίας καὶ εἰς
 »αὐτὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Ἰσλαμισμού, ἐχορήγησαν εἰς τοὺς
 »Χριστιανοὺς τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους τὰ πρῶτά των προ-
 »νόμια» ἔτι δὲ κατωτέρω «οἱ Πατριάρχαι . . . συνεοῦσι τοιαύ-
 »την δέσμην ἀσικῶν καὶ θρησκευτικῶν δικαίων, ὥστε δύνα-
 »ταί τις ἀληθῶς νὰ εἴπῃ ὅτι ἐξαιρέσει τῆς Πολιτικῆς Ἀρ-
 »χῆς, τὴν ὁποίαν μόνῃ ἢ Μουσουλμανικῇ Κυβέρνησις ἀσκεῖ,
 »οἱ Χριστιανοὶ διοικοῦνται, δικάζονται καὶ διευθύνον-

(7) Tr. de la Porte Ott. Τόμ. Δ', σελ. 311.

(8) Μανιφέστον Ὑ. Πύλης 1 Ὀκτωβρίου 1853 (1 Μουχαρέμ 1270) αὐτόθ.
 τόμ. Δ', μέρος Β', σελ. 7. — Διακοίν. Ρεσίτ Πασσᾶ 20 Αὐγ. 1853 (15 Ζιλκαδὲ
 1269) αὐτ. σελ. 322. — Ὁμοίᾳ 31 Δεκεμ. 1853 (30 Ρεβιοῦλ ἔβελ 1270) αὐτ. μέρος
 Β', σελ. 47.

(9) Αὐτ. Τόμ. Ε', σελ. 148.

»ται ὑπὸ Χριστιανικῆς μᾶλλον ἢ ὑπὸ Τουρκικῆς Ἀρ-
 »χῆς» (10).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Τὰ Προνόμια ἀπὸ τοῦ ἔτους 1856 μέχρι τῆς συντάξεως
 τῶν Ἐθνικῶν Κανονισμῶν.

§ 19. Χάτι Χουμαγιὸν περὶ τῶν Προνομίων. Διαταγὴ περὶ συ-
 στάσεως Ἐπιτροπείας πρὸς ἐξέτασιν καὶ βελτίωσιν αὐτῶν. Δικαιοδοσία
 τῶν Πατριαρχείων ἐπὶ Ἀσικῶν δικῶν.

§ 20. Ὁδηγίαι Ὑψηλῆς Πύλης περὶ σχηματισμοῦ καὶ καθηκόν-
 των Ἐπιτροπείας. Ἐπιβράβευσις τῶν ὑπαρχόντων προνομίων καὶ βελ-
 τίωσις αὐτῶν «κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς ἐποχῆς τῶν φώτων καὶ τοῦ
 πολιτισμοῦ».

§ 21. Σύνταξις Ἐθνικῶν Κανονισμῶν. Ἡ ἐν αὐτοῖς ἀσάφεια καὶ
 εἰδίκενσις τινῶν ἐκ τῶν πολλῶν ἀντικειμένων τῶν Προνομίων ἀφορμὴ
 τῆς μεταγενεστερῆς ἀμφισβητήσεως αὐτῶν.

§ 22. Γενικὴ ἀναγραφὴ τῶν ἐν τοῖς Ἐθνικοῖς Κανονισμοῖς ἀνα-
 φερομένων προνομίων. Ἐν τοῖς ἐπομένοις ἐξέτασις κυρίως περὶ τῶν
 εἰς τὸ Κληρονομικὸν Δίκαιον τῶν Χριστιανῶν ἀναφερομένων προ-
 νομιῶν.

§ 19. Μετὰ τὸ ὑπόμνημα τοῦ Ἀαλή Πασσᾶ ἐδημοσιεύθη ὁ
 δεῦτερος χάρτης τῆς Ἰσοπολιτείας συμπληρωσας τὸν κατὰ τὰ 1839
 πρῶτον τοιοῦτον καὶ μετὰ τούτου νέαν ἐπιφανῆ σελίδα ἐν τῇ Ἱστο-
 ρίᾳ καὶ τῷ Δημοσίῳ δικαίῳ τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους καταλα-
 βόν. Τὸ Χάτι Χουμαγιὸν τοῦ μεγάλου μεταρρυθμιστοῦ Σουλτᾶν

(10) Tr. de la Porte Ott. τόμ. Ε', σελ. 158-9. Συνιστῶμεν τὴν ἀνάγνωσιν καὶ
 μελέτην τοῦ σπουδαίου τούτου ὑπομνήματος εἰς πάντας τοὺς ὑπὲρ τῶν προνομίων τῆς
 Ἐκκλησίας ἐνδιαφερομένους.

Μειζιτ Χάν ὁητῶς διαλαμβάνει ὅτι « ὅλα τὰ προνόμια καὶ αἱ θρη-
 »σκευτικαὶ ἀτέλειαι, αἱ χορηγηθεῖσαι ἔκπαλαι καὶ μεταγενεστέρως
 »ὑπὸ τῶν προγόνων μου εἰς ὅλας τὰς κοινότητας Χριστιανικὰς ἢ
 »ἄλλων μὴ Μουσουλμανικῶν θρησκευμάτων, τὰς ὑφισταμένας εἰς
 »τὸ Κράτος μου ὑπὸ τὴν προστατευτικὴν αἰγίδα μου, ἐπικυροῦνται
 »καὶ διατηροῦνται. Ἐκάστη κοινότης Χριστιανικὴ ἢ ἄλλου μὴ Μου-
 »σουλμανικοῦ θρησκευμάτος ὑποχρεοῦται, ἐντὸς ὁρισμένης προθε-
 »σμίας καὶ τῆ συνδρομῆ ἐπιτροπείας σχηματισθεῖσας ἐπὶ τούτω
 »ἐξ ἰδίων αὐτῆς μελῶν, νὰ προβῆ τῆ Ὑψηλῆ μου ἐγκρίσει καὶ
 »ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῆς Ὑψηλῆς μου Πύλης εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν
 »ἐν ἐνεργείᾳ ἀτελειῶν καὶ προνομίων αὐτῆς καὶ νὰ συζητήσῃ καὶ
 »νὰ ὑποβάλῃ εἰς τὴν Ὑψηλὴν μου Πύλην τὰς ἀπαιτουμένας με-
 »ταρρυθμίσεις ὑπὸ τῆς προόδου τῶν φώτων καὶ τοῦ χρόνου. Αἱ
 »παραχωρηθεῖσαι ἐξουσίαι εἰς τοὺς Πατριάρχας καὶ τοὺς Ἐπι-
 »σκοπούς τῶν Χριστιανικῶν θρησκευμάτων ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου
 »Μωάμεθ τοῦ Β' καὶ τῶν διαδόχων Αὐτοῦ θέλουσι τεθῆ ἔν ἄρ-
 »μονίᾳ πρὸς τὴν νέαν κατάστασιν, ἣν αἱ γενναῖαι καὶ εὐεργετικαὶ
 »μου προθέσεις ἐπιβεβαιούσιν εἰς τὰς κοινότητας ταύτας » (1).

Μετὰ τὴν ἀναγραφὴν διαφόρων μεταρρυθμίσεων, ἐν αἷς καὶ
 νέα ὀργάνωσις τῶν δικαστηρίων, ἀναφέρονται ἐν τῷ αὐτῷ Χάτι
 Χουμαγιὸν καὶ περὶ τῆς δικαιοδοσίας τῶν Πατριαρχείων ἐπὶ
 ἀσικῶν δικῶν τὰ ἐπόμενα « Αἱ ἰδικαὶ Ἀσικαὶ δίκαι, ὡς αἱ περὶ
 »κληρονομίας ἢ ἄλλαι τῆς αὐτῆς φύσεως μεταξὺ τῶν ὑπηκόων
 »τοῦ αὐτοῦ θρησκευμάτος, Χριστιανικοῦ ἢ ἄλλου μὴ Μουσουλμα-
 »νικοῦ, δύνανται τῆ αἰτήσῃ αὐτῶν ν' ἀποσιέλωνται ἐνώπιον τοῦ
 »Συμβουλίου τῶν Πατριαρχῶν ἢ τῶν Κοινοτήτων » (2).

(1) Tr. de la Porte Ott. τόμ. Ε', σελ. 132 καὶ ἐπομ.

(2) Ὡς ἀναφέρεται ἐν τῷ ἀρθ. 9 τῆς Συνθήκης τῶν Παρισ. τοῦ 1856 (Traité de la Porte Ott. Τόμ. Δ', σελ. 236), τὸ Χάτι Χουμαγιὸν ἐκοινοποιήθη ἐπισημως εἰς τὰς Μεγ. Δυνάμεις. Ἐπειδὴ δ' ἐκοινοποιήθη Γαλλισί, ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ κειμένου μετεφράσθη τὸ σχετικὸν ἀπόσπασμα περὶ ἀσικῶν δικῶν ἐνώπιον τῶν Πατριαρχείων. Ἀλλὰ κατὰ τὴν μετάφρασιν τῶν Ὁθωμ. Κωδίκων Τόμ. Γ', σελ. 2863 ἢ σχετικὴ παράγραφος τοῦ Χάτι Χουμαγιὸν διατυπώται κατὰ τι διαφόρως.

§ 20. Πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν διὰ τοῦ Χάτι Χουμαγιὸν διατα-
 χθέντων περὶ σχηματισμοῦ Ἐπιτροπειῶν ἐξ ἐκάστης κοινότητος
 πρὸς ἐξέτασιν τῶν προνομίων αὐτῶν, ἐδημοσιεύθησαν κατὰ Νο-
 ἔμβριον τοῦ 1856 « Ὁδηγία τῆς Υ. Πύλης περὶ τοῦ σχηματι-
 »σμοῦ καὶ τῶν καθηκόντων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπιτροπείας », τὸ δὲ
 πρῶτον ἄρθρον τῶν ὀδηγιῶν τούτων, κατὰ μετάφρασιν ἐκ τοῦ
 Γαλλικοῦ, ἔχει οὕτως « Ἐπειδὴ ἐν ἄρθρον τοῦ περὶ Γενικῆς με-
 »ταρρυθμίσεως τοῦ Κράτους Χάτι Χουμαγιὸν διατάσσει ἵνα
 »ἐντὸς ὁρισμένης προθεσμίας ἐκάστη κοινότης Χριστιανικὴ ἢ ἄλλη
 »μὴ Μουσουλμανικὴ ἐξετάσῃ ἐκεῖνα τῶν ἐν ἐνεργείᾳ προνομίων
 »καὶ ἀτελειῶν αὐτῆς, ὧν ἡ βελτίωσις (ἐνεκα τῆς τοῦ πολιτι-
 »σμοῦ καὶ τῶν φώτων ἡμετέρας ἐποχῆς) ὀφείλει νὰ ὑποβληθῆ
 »καὶ ζητηθῆ παρὰ τῆς Υ. Πύλης διὰ Συμβουλίων συνερχομέ-
 »νων ἐν τοῖς Πατριαρχείοις, τῆ ἐγκρίσει καὶ ἐποπτεία τῆς Α. Κυ-
 »βερνήσεως, οὕτω δὲ τεθῶσιν ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς τὴν νέαν· θέσιν
 »τῶν Κοινοτήτων τούτων τὰ προνόμια καὶ αἱ ἐξουσίαι, αἱ
 »χορηγηθεῖσαι πρὸς τοὺς Πατριάρχας καὶ Ἐπισκόπους Χριστια-
 »νοὺς ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ τοῦ Β' καὶ τῶν διαδόχων Αὐτοῦ κτλ. » (3).
 Ἐπομένως ἐξ ὅλων τούτων τῶν παρατεθέντων ἐπισημῶν ἐγγρά-
 φων καταφαίνεται ἀριδῆλως, ὅτι ἡ Ὁθωμανικὴ Κυβέρνησις ἀνε-
 γνώριζε καὶ ἐπεβράβευε τὰ δοθέντα ὑπὸ τοῦ Πορθητοῦ προνόμια
 καὶ ἐξουσίας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἀνωμολόγει ὅτι ἐν τούτοις
 καταλέγεται καὶ ἡ δικαστικὴ ἐξουσία τῶν Πατριαρχείων ἐπὶ τῶν
 ἐποθέσεων τῶν Χριστιανῶν (οἷτινες κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Ἀαλή
 Πασσᾶ « δικάζονται ὑπὸ Χριστιανικῆς μᾶλλον ἢ Τουρκικῆς Ἀρ-
 »χῆς »), ἀνδρομήτως δ' ἐδήλου, ὅτι ἐπέτρεπε τὴν ἐξέτασιν τῶν
 ζηζότων βελτιώσεως ἐκ τῶν προνομίων τούτων.

§ 21. Εὐγνωμοσύνην καὶ πάλιν ὀφείλομεν τῆ Α. Α. Μ. τῷ
 Ἄντικι τοῦ Ὁθωμανικοῦ Κράτους καὶ τῆ Κυβερνήσει Αὐτοῦ

(3) Tr. de la Porte Ott. τόμ. Ε', σελ. 170 Καὶ ἰσαύθως τὸ Γαλλικὸν κείμενον διαφέρει τῆς Ἑλληνικῆς μετάφρασεως τῶν Ὁθωμ. Κωδίκων.

ἐπὶ τῇ παιρικῇ Αὐτῶν μερίμνῃ ὑπὲρ τῆς ἐπεκτάσεως τῶν προνομίων τῆς Ἐκκλησίας, ἡμᾶς δ' αὐτοὺς ἄς αἰτιώμεθα ἂν κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν Ἐθνικῶν κανονισμῶν ὑπὸ τῆς κατὰ τὰνωτέρω εἰδικῆς Ἐπιτροπείας καὶ τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, ἀντὶ νὰ σαφηνίσωμεν τὸ ποιὸν καὶ τὴν ἔκτασιν τῶν προνομίων ἡμῶν καὶ νὰ ζητήσωμεν τὴν βελτίωσιν κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις «τῆς ἐποχῆς» τῶν φώτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ», οὐδεμίαν προσοχὴν ἐδώκαμεν εἰς τὴν σύνταξιν τῶν ἀρθρῶν τῶν κανονισμῶν, καὶ διὰ τῆς ἀσφαλείας καὶ εἰδικεύσεως τινῶν ἐκ τῶν πολλῶν ἀντικειμένων τῶν προνομίων ἡμῶν ἐγενόμεθα παραίτιοι νὰ σπαρῆ καὶ βλαστήση μεταγενεστέρως ἡ ἰδέα, ὅτι ἀπεκλείσθησαν ὅσα δὲν ἐμνημονεύθησαν, καὶ ὅτι καὶ τὰ μνημονευθέντα δὲν χορηγοῦσι τῇ Ἐκκλησίᾳ τοιοῦτο δικαίωμα, οἷον παριστᾷ ὅτι ἔχει.

§ 22. Ἐν τοῖς Ἐθνικοῖς τούτοις Κανονισμοῖς γίνεται μνεῖα περὶ τῶν προνομίων τῆς Ἐκκλησίας, καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν αὐτῆς, τὴν ἐκλογὴν Ἀρχιερέων καὶ Πατριαρχῶν, τὴν δωσιδικίαν τῶν ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων κληρικῶν καὶ μοναχῶν, τὴν ἐξάρτησιν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἐθνικῶν καὶ Κοινοτικῶν Σχολείων, Νοσοκομείων καὶ λοιπῶν εὐαγῶν ἰδρυμάτων, τὴν ἐποπτείαν καὶ διαχείρισιν τῆς περιουσίας αὐτῶν ὡς καὶ τῆς τῶν Μονῶν καὶ Ἐκκλησιῶν κλπ. κλπ. Γίνεται δ' ἐπίσης μνεῖα καὶ περὶ δικαιοδοσίας τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τινῶν ὑποθέσεων τοῦ οἰκογενειακοῦ καὶ κληρονομικοῦ δικαίου τῶν Χριστιανῶν. Καὶ περὶ μὲν τῶν ἄλλων προνομίων καὶ τῆς δικαιοδοσίας τῶν Πατριαρχείων ἐπὶ τῶν τοῦ οἰκογενειακοῦ δικαίου ὑποθέσεων θὰ εἴπωμεν ἐλάχιστά τινα γενικῶς, διότι κεῖται ἐκτὸς τῆς κυρίας πραγματείας ἡμῶν ἡ περὶ αὐτῶν λεπτομερῆς ἐξέτασις, περὶ δὲ τῶν τοῦ κληρονομικοῦ δικαίου θέλομεν εἰδικώτερον πραγματευθῆ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Τὰ προνόμια ἐν σχέσει
πρὸς τὸ Οἰκογενειακὸν καὶ Κληρονομικὸν Δίκαιον
τῶν Χριστιανῶν.

§ 23. Τὸ ἀπὸ 15 Μαΐου 1867 ὑπόμνημα τοῦ Φουὰτ Πασσᾶ πρὸς τὰς Μεγ. Δυνάμεις περὶ τῶν προνομίων τῆς Ἐκκλησίας. Δι' ἃς ὑποθέσεις οἱ Μουσουλμᾶνοι δωσιδικοῦσιν εἰς τὰ τοῦ Σερῆ δικαστήρια, οἱ Χριστιανοὶ διὰ τὰς αὐτὰς δωσιδικοῦσιν εἰς τὰ Ἐκκλησιαστικά.

§ 24. Διατάξεις τοῦ περὶ Νομαρχιῶν Νόμου περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου.

§ 25. Διατάξεις τῆς Κρητικῆς Δικονομίας περὶ τοῦ Οἰκογενειακοῦ καὶ Κληρονομικοῦ Δικαίου τῶν Χριστιανῶν.

§ 26. Τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας μὴ ἐπιτροπούσης διακρίσεις, καὶ τῆς Πολιτείας μὴ ἐπεμβαίνουσας εἰς τὰ τῆς θρησκείας, δέον αἱ διατάξεις τῆς Κρητικῆς Δικονομίας νὰ ἰσχύωσι δι' ὅλους τοὺς Ὀρθοδόξους Χριστιανοίς.

§ 23. Μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῶν Ἐθνικῶν Κανονισμῶν ἐξεδόθη τὸ ἀπὸ 15 Μαΐου 1867 ὑπόμνημα τοῦ Φουὰτ Πασσᾶ πρὸς τὰς Μεγάλας Δυνάμεις περὶ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ Χάτι Χουμαγιούν. Ἐν δὲ τῷ ὑπομνήματι τούτῳ, περιέχονται τὰς ἐπισημοὺς δηλώσεις τῆς Ὀθωμ. Κυβερνήσεως περὶ τῶν προνομίων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς δικαιοδοσίας τῶν Ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων, καὶ ἐρμηνεύονται οὕτως εἰπεῖν ἀνθεντικῶς τὰ ἐν τοῖς Ἐθνικοῖς κανονισμοῖς περὶ τῆς δικαιοδοσίας ταύτης, ἀναφέρονται πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὰ ἐπόμενα «Τὰ προνόμια καὶ αἱ ἀιτέλειαι, αἱ χορηγηθεῖσαι ἔκπαλαι εἰς τὰς μὴ Μουσουλμανικὰς κοινότητας, ὑπῆρξαν ἀείποτε σεβασταί, καὶ οὐδὲν παράπτονον ἐλήφθη διὰ νὰ δηλώσῃσαν ἀνανδῆμοιτε προσβολὴν εἰς τὰ δικαιώ-

»ματα τῶν θρησκευτικῶν Ἀρχηγῶν τῶν κοινοτήτων τούτων. Ἡ
 »Α. Κυβέρνησις ἐνήργησε πλέον τούτου. Ὅσακις ὑπὸ τῶν Συμ-
 »βουλίων τῶν Κοινοτήτων ἐδηλώθη εὐχὴ πρὸς ἐπέκτασιν τῶν
 »προνομίων των, εἰσήκουσεν ἐλευθερίως καὶ ἠνόνησε τὴν παρα-
 »δοχὴν μέτρων καὶ κανονισμῶν, τῶν μᾶλλον καταλλήλων εἰς τὸ
 »νὰ τεθῆ ἡ πνευματικὴ δικαιοδοσία ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς τὰ ἡθῆ,
 »τοὺς θεσμοὺς καὶ τὰς νέας ἀνάγκας». Καὶ κατωτέρω «ὅσον
 »ἀφορᾷ εἰς τὰς δίκας, τὰς ἐξαρτωμένας ἐκ θρησκευτικῶν νόμων,
 »αἵτινες ὡς ἐκ τῆς φύσεώς των δὲν ἐνδιαφέρουσιν ἢ μόνους Μου-
 »σουλμάνους ἢ μόνους Χριστιανούς, αὗται θὰ ὑπάγονται ὡς
 »πρότερον εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Σερχῆ διὰ τοὺς Μουσουλμά-
 »νους καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν τῶν κοινοτήτων
 »(*jurisdiction communale ecclésiastique*) διὰ τοὺς χρι-
 »σιανούς. Τὰ εἰδικὰ ταῦτα δικαστήρια διέπονται ὑπὸ εἰδικῶν νό-
 »μων καὶ κανονισμῶν» (1).

Ἐκ τοῦ σπουδαίου τούτου ὑπομνήματος συνάγομεν α') ὅτι ἡ
 Κυβέρνησις οὐ μόνον δὲν ἐσκέφθη νὰ περιορίσῃ διὰ τῶν Ἐθνι-
 κῶν Κανονισμῶν τὰ δικαιώματα καὶ προνόμια τῆς Ἐκκλησίας,
 ἀλλὰ τούναντίον ἦτο διατεθειμένη νὰ τὰ ἐπεκτείνῃ, καὶ κατ' ἀκο-
 λουθίαν δὲν ἐπιτρέπεται ἡ στενὴ ἐρμηνεία τῶν Ἐθνικῶν κανονι-
 σμῶν β') ὅτι μετὰ τὴν δικαστικὴν μεταρρύθμισιν καὶ τὴν ἴδρυν-
 σιν νέων τακτικῶν δικαστηρίων τὰ τοῦ Σερχῆ δικαστήρια εἰσιν
 ἀποκλειστικά διὰ τοὺς Μουσουλμάνους δικαστήρια, δι' ἃς δ' ὑπο-
 θέσεις ὀφείλουσιν οὗτοι νὰ προσφεύγωσιν εἰς ταῦτα, δικαιῶνται
 καὶ ὀφείλουσιν οἱ Χριστιανοὶ νὰ προσφεύγωσιν εἰς τὰ Ἐκκλησια-
 στικά καὶ εἰς μόνον ταῦτα, οὐδέποτε δ' εἰς τὰ τοῦ Σερχῆ.

§ 24. Ἄλλ' ἐκτὸς τοῦ ἀναφερομένου ὑπομνήματος, καὶ κατὰ
 τὸν νόμον περὶ συστάσεως Νομαρχιῶν τῆς 7 Δεκεμβρίου ἀχῆρ
 1281, τὰ διάφορα τακτικὰ δικαστήρια τοῦ Κράτους δικάζουσι πά-
 σας τὰς δίκας «ἐκτὸς διαφορῶν μεταξὺ Μουσουλμάνων ἐξαρτω-

(1) Tr. de la Porte Ott. Τόμ. Ζ', σελ. 461 καὶ 464.

»μένων ἀπὸ τῶν θρησκευτικῶν δικαστηρίων (Σερχῆ), ἢ μὴ Μου-
 »σουλμάνων ἐξαρτωμένων ἀπὸ τῆς ἰδιαίτης δικαιοδοσίας τῶν
 »Πνευματικῶν τῶν Ἀρχῶν» (2). Καὶ διὰ τοῦ νόμου ἄρα τού-
 του καθαρῶς δηλοῦται, ὅτι τὰ Χριστιανικὰ δικαστήρια ἔχουσι
 ἀποκλειστικὴν ἀρμοδιότητα ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων ἐκείνων τῶν Χρι-
 στιανῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων διὰ τοὺς Μουσουλμάνους ἔχουσι ἀπο-
 κλειστικὴν τοιαύτην τὰ τοῦ Σερχῆ. Ἐπομένως δὲν σφάλλεται τις
 ἂν εἶπῃ ὅτι, ὡς τὰ τοῦ Σερχῆ δικάζουσι τοὺς Μουσουλμάνους ἐπὶ
 πασῶν τῶν ὑποθέσεων τοῦ οἰκογενειακοῦ καὶ κληρονομικοῦ δι-
 καίου, οὕτω καὶ τὰ Ἐκκλησιαστικά δικαστήρια ἔχουσι τὴν αὐτὴν
 δικαιοδοσίαν ἐπὶ πασῶν τῶν ὑποθέσεων τοῦ οἰκογενειακοῦ καὶ κλη-
 ρονομικοῦ δικαίου διὰ τοὺς Χριστιανούς.

§ 25. Τὴν ἀρχὴν ταύτην ἀναγράφει καὶ ἡ Κοιτικὴ δικονο-
 μία τοῦ 1880, κύρωθεῖσα δι' Ὑψ. Α. Διατάγματος τῆ 30ῆ Ἀπρι-
 λίου 1880 ἢ 3ῆ Δεκεμβρίου ἀχῆρ 1297. Διὰ τοῦ ἀρθροῦ 95
 αὐτῆς ἀναγνωρίζεται ἡ ὑπαρξίς τῶν Δημογεροντιακῶν δικαστη-
 ρίων καὶ κηρύσσονται ἀγαθὰ τὰ Πρωτοδικεῖα πρὸς ἐκδίκασιν
 δικῶν καὶ διαφορῶν τῆς ἀρμοδιότητος τῶν εἰρημένων Δημογε-
 ροντιακῶν δικαστηρίων. Διὰ δὲ τοῦ συμπληρώματος τῆς Κοιτι-
 κῆς Δικονομίας, ἦτοι διὰ τῆς «εἰδικῆς Δικονομίας ἐπὶ οἰκογενεια-
 »κῶν καὶ κληρονομικῶν δικαίων τῶν Χριστιανῶν τῆς Κοιτικῆς»,
 τῆς κηρυχθείσης ἐκτελεστῆς τῆ 25ῆ Μαΐου 1880, ὁρίζεται εἰδι-
 κώτερον ἡ δικαιοδοσία τῶν Δημογεροντιακῶν τούτων δικαστη-
 ρίων. Εἰς τὴν δικαιοδοσίαν ταύτην κατὰ τὰ ἀρθρα 3 καὶ 5 ὑπά-
 γονται αἱ ἐπόμεναι ὑποθέσεις: «Αἱ περὶ μνηστείας καὶ προικός.
 »Περὶ πολιτικῶν τοῦ γάμου καὶ τῆς διαλύσεως αὐτοῦ ἀποτελε-
 »σμάτων (3), ἀφορώντων εἰς τὴν περιουσίαν καὶ τὰ ἔστικὰ δίκαια
 »τῶν συζύγων. Περὶ υἰότητος καὶ πατρότητος. Περὶ ἀναγνώρισεως

(2) Ἄρθρον 20, 40 καὶ 52 τοῦ Νόμου τούτου.

(3) Κατὰ τὸ ἀρθρον 2 τῆς αὐτῆς Δικονομίας, ἡ σύναμις καὶ διάλυσις γάμων
 ὑπάγεται ἀποκλειστικῶς εἰς τοὺς Ἐκκλησιαστικὸς Ἀρχηγούς.

»φυσικῶν τέκνων. Περί υιοθεσίας. Περί ἐπιτροπείας τῶν ἀνη-
 »λίκων καὶ ἀνικάνων Περί ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομιῶν. Περί
 »τῶν ἐκ διαθήκης κληρονομιῶν καὶ περὶ τῶν δωρεῶν». Καὶ διὰ
 τῶν ἄρθρων 72 καὶ ἐπομένων ἡ δικαιοδοσία τῶν αὐτῶν δικαστη-
 ρίων ἐκτείνεται καὶ ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων ἀφανείας καὶ ἀφάντων
 Χριστιανῶν. Διὰ δὲ τοῦ 8^{ου} καὶ 32^{ου} ἄρθρου ὁρίζεται ὅτι τὸ ἀνώ-
 τατον Πατριαρχικὸν δικαστήριον ἐν Κων)πόλει, ἦτοι τὸ Δ. Μ. Ε.
 Συμβούλιον, ἐπέχει θέσιν Ἀκρωτικοῦ διὰ τὰς ἀναιρέσεις καὶ ἀ-
 ποφάσεων ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων τούτων.

§ 26. Οὕτω, καίτοι περιορισμένως καὶ ἀσαφῶς ἀναγράφεται
 ἐν τοῖς Ἐθνικοῖς Κανονισμοῖς ἡ δικαιοδοσία τῶν Πατριαρχείων
 ἐπὶ τῶν τοῦ οἰκογενειακοῦ καὶ κληρονομικοῦ δικαίου ὑποθέσεων
 τῶν Χριστιανῶν, ἀλλ' ὅμως ἐξ ἄλλων νόμων (τῶν προμνημονευ-
 θέντων) τοῦ Κράτους, καὶ ἐπισήμων δηλώσεων τῆς Κυβερνή-
 σεως, καταφαίνεται ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἔχει πλήρη δικαιοδοσίαν
 ἐπὶ πασῶν τῶν ὑποθέσεων τούτων. Ἐὰν δέ τις εἴπῃ, ὅτι ἡ
 Κρητικὴ Δικονομία εἶνε εἰδικὴ διὰ τοὺς προνομιούχους Κρη-
 τας, ἡ Ἐκκλησία δύναται ν' ἀντιτάξῃ ὅτι κατὰ τὰς θεμελιώδεις
 ἀρχὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ εἶνε ἴσοι καὶ οὐδεὶς
 ἔχει πλείονα προνόμια τοῦ ἑτέρου, ὀφείλει δὲ πᾶς Ἐπίσκοπος
 τὴν αὐτὴν μέριμναν καὶ ἐπιστασίαν ὑπὲρ τῶν συμφερόντων ὅλων
 τῶν εἰς αὐτὸν ὑπαγομένων Χριστιανῶν. «Οὐ γάρ ἐστι διαστολή
 »Ἰουδαίου τε καὶ Ἑλλήνος· ὁ γὰρ αὐτὸς Κύριος πάντων, πλου-
 »τῶν εἰς πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτόν», λέγει ὁ ἀπόστο-
 λος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῇ ⁽⁴⁾· καὶ ἀλλαχοῦ
 «οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος, οὐδὲ Ἑλλήν· οὐκ ἔνι δοῦλος, οὐδὲ ἐλεύθε-
 »ρος· οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἓστε ἐν Χρι-
 »στῷ Ἰησοῦ» ⁽⁵⁾. Καὶ ταῦτα μὲν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Χριστιανι-
 σμοῦ, ὀφείλομεν δὲ νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι καὶ ἡ Α. Κυβέρνησις

(4) 10. 12.

(5) Πρὸς Γαλάτας Γ. 28. Ταῦτα καὶ πρὸς Κολοσσαεῖς Γ. 11.

οὐδέποτε διενόηθη νὰ ποιῆται ἡ Ἐκκλησία διακρίσεις ἢ ἐξαι-
 ρέσεις ὑπὲρ τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἑτέρου τῶν Ὁρθοδόξων Χριστια-
 νῶν. Ἐπομένως δι' ὅσας ὑποθέσεις δικαιοῦται πᾶς Κρῆς Χρι-
 στιανὸς νὰ προσφεύγῃ εἰς τὰ Πατριαρχεῖα, δικαιοῦται καὶ πᾶς
 ἄλλος Χριστιανὸς τοῦ Ὁθωμανικοῦ Κράτους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ἀμφισβήτησις ἐν γένει

τῶν τοῦ Οἰκογενειακοῦ καὶ Κληρονομικοῦ Δικαίου Προνομίων
 καὶ ἰδία τοῦ τῆς ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχῆς.

§ 27. Ἐν τῇ ἐφαρμογῇ, ἐξαιρέσει ὀλίγων θεμάτων τοῦ Οἰκογενεια-
 κοῦ Δικαίου, ἀμφισβήτησις περὶ τῶν ἄλλων. Ἡ περὶ αὐτῶν ἐξέτασις
 ἐπιτὸς τῆς πραγματείας ἡμῶν. Ἐπεμβάσεις τῶν Μουσουλμανικῶν Ἱε-
 ροδικαστηρίων ἐπὶ τῆς ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχῆς τῶν Χριστιανῶν.

§ 28. Λόγος ἐπεμβάσεως.

§ 29. Ἀποκλειστικὴ δικαιοδοσία τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς ἐξ ἀδια-
 θέτου κληρονομίας Ἀρχιερέων καὶ Μοναχῶν.

§ 27. "Οὐ τὰ ἐν τοῖς πρόσθεν εἰρημένα εἶνε θεωρητικῶς
 ὀρθά, οὐδεὶς φρονοῦμεν ὁ ἀμφιβάλλον, τοσοῦτω μᾶλλον ὅσῳ,
 ἀνεξαρτήτως τῆς Κρητικῆς Δικονομίας, ἔχομεν, ὡς εἶπομεν, καὶ
 τὸν νόμον περὶ Βιλαετίων καὶ τὴν ἐπίσημον δήλωσιν τοῦ Φουάτ
 Πασσᾶ, καὶ ἐπομένως ἐφ' ὅσον ὁ Μουσουλμανὸς ὑπάγεται εἰς
 τὰ δικαστήρια τοῦ Σερῆ διὰ τὸν γάμον του, διὰ τὴν ἐπιτρο-
 πείαν καὶ κηδεμονίαν, διὰ τὴν ἐκ διαθήκης καὶ ἐξ ἀδιαθέτου
 διαδοχὴν κλπ. κλπ., πρέπει καὶ ὁ Χριστιανὸς νὰ ὑπάγῃ διὰ
 τὰς αὐτὰς ὑποθέσεις εἰς τὰ Ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια. Ἐπειδὴ

ὁμοῦς ἐν τῇ ἐφαρμογῇ δὲν τηρεῖται ἡ ἀρχὴ αὕτη, ἐξαιρέσει τῆς οὐσιότητας καὶ διαλύσεως μνηστείας καὶ γάμου, τῆς πληρωμῆς τῆς συνομολογηθείσης προικός, τῆς διατροφῆς καὶ τινων ἄλλων σχετικῶν τούτοις ὑποθέσεων τοῦ οἰκογενειακοῦ δικαίου, καίπερ καὶ τούτων ἀμφισβητουμένων, καὶ ἐπειδὴ ἐπὶ τῶν τοῦ κληρονομικοῦ γινώριζομεν ἐκ πείρας ὅτι τὰ δικαστήρια τοῦ Σερῆ ἐπιλαμβάνονται πάσης ὑποθέσεως Χριστιανῶν, προκειμένου περὶ διαδοχῆς ἐξ ἀδιαθέτου, ἐφ' ὅσον οἱ Χριστιανοὶ ὄντες ἐνήλικοι δὲν προσφύγωσιν ἐκουσίως εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ἐξετάσωμεν τὰ ἐπιχειρήματα, ἐφ' ὧν βασιζονται οἱ ὑποστηρίζοντες τὴν τοῦ Σερῆ δικαιοδοσίαν ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων τούτων τῶν Χριστιανῶν. Παραλείποντες δέ, δι' οὓς λόγους προείπομεν, τὴν ἐξέτασιν τῶν τοῦ οἰκογενειακοῦ δικαίου, περιοριζόμεθα εἰς τὴν τῶν τοῦ κληρονομικοῦ.

§ 28. Ὡς λόγος ἐπεμβάσεως τῶν δικαστηρίων τοῦ Σερῆ εἰς τὴν ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχὴν τῆς κληρονομίας τῶν Χριστιανῶν φέρεται ὅτι κατὰ τὸ ἄρθρον 11 τοῦ Κανονισμοῦ τοῦ Ε. Α. Μ. Συμβουλίου « τὰς περὶ κληρονομίας μεταξὺ δύο Χριστιανῶν » συμπιπτούσας διενέξεις θέλει θεωρῆ τὸ εἰρημένον Συμβούλιον » ὅταν, κατ' αἴτησιν τῶν διαδίκων, ἀνατεθῶσιν εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ». Ἄρα, λέγουσιν, ἐφ' ὅσον οἱ διάδικοι δὲν αἰτήσωνται τὴν ὑπὸ τῶν Πατριαρχείων ἐκδίκασιν τῆς διαφορᾶς των καὶ ἐφ' ὅσον δὲν ἀνατεθῆ ἡ ἐκδίκασις αὕτη (ὑπὸ τίνος;) εἰς τὰ Πατριαρχεῖα, δὲν ἔχουσι ταῦτα ἀναγκαστικὴν δικαιοδοσίαν. . . .

§ 29. Εἰδικῶς ὁμοῦς διὰ τὴν ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομίαν τῶν Ἀρχιερέων καὶ Μοναχῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους, τοῦ Ὁρους Σινᾶ καὶ τῶν ἄλλων Μονῶν ἔχουσιν ἀποκλειστικὴν ἀρμοδιότητα τὰ Πατριαρχεῖα, διότι περὶ τούτων προνοοῦσι α') τὰ ἄρθρα 10, 11, 12 καὶ 13 τοῦ « Κανονισμοῦ περὶ τῶν ἀναγκαιῶν προσόντων τῶν » εἰς ἀρχιερατείαν ἐκλεξιμῶν », τὸ 16^{ον} κεφ. ἄρθρ. 116-120

τοῦ « Κανονισμοῦ τῶν ἐν Ἁγίῳ Ὁρει Μοναστηρίων, τῶν ὑπαγομένων εἰς τὴν Πνευματικὴν διοίκησιν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ρωμαϊκοῦ Πατριαρχείου », ἡ ἀπὸ 16 Δεκεμβρίου ἐβέλ 1299 (24 Μαρτίου 1882) « Ἐγκύκλιος τοῦ Ὑπουργ. τῶν Ἐσωτερικῶν περὶ τῆς καταλειπομένης περιορίας τῶν μοναζόντων » ἐν τῷ Ρωμαϊκῷ Μοναστηρίῳ τῆς Ἱερουσαλήμ », τὸ Υ. Α. Φιρμάνιον τῆς 14 Ζυλκαδὲ 1253 περὶ τοῦ Ὁρους Σινᾶ καὶ τὰ Πατριαρχικὰ Βεράτια ».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Τὰ Προνόμια ἐπὶ τῆς ἐκ διαθήκης διαδοχῆς τῶν Χριστιανῶν. Ἀμφισβητήσεις. Ἐπάνοδος εἰς τὸ ἀρχαῖον καθεστῶς.

§ 30. Ἀποκλειστικὴ δικαιοδοσία τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς ἐκ διαθήκης διαδοχῆς τῶν Χριστιανῶν. Σχετικαὶ διατάξεις Ἐθνικῶν Κανονισμῶν καὶ Πατριαρχικῶν Βερατίων.

§ 31. Ἡ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος Βεζυρική ἐγκύκλιος τῆς 7 Σαφὲρ 1278.

§ 32. Πρὸ τῆς ἐρμηνείας τῆς Ἐγκυκλίου ταύτης ἐξεταστέον ἂν ἡ διαθήκη μετέχει καὶ θρησκευτικοῦ χαρακτήρος.

§ 33. Ἐναργῆς ὁ χαρακτήρ οὗτος κατὰ τὸ ἀρχαιότατον Ρωμαϊκὸν Δίκαιον.

§ 34. Ἡ διαθήκη κατὰ τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν, Βυζαντιανὸν Δίκαιον περὶ τοῦ θρησκευτικοῦ χαρακτήρος τῆς διαθήκης.

§ 35. Διατήρησις τοῦ χαρακτήρος τούτου καὶ μετὰ τὸν Λέοντα.

§ 36. Ὁμοίως κατὰ τὴν ἄλωσιν. Ἀναγνώρισις αὐτοῦ ὑπὸ τῆς Πολιτείας. Καὶ παρὰ τοῖς Μουσουλμάνοις ἡ διαθήκη πρᾶξις προσεγγίσεως εἰς τὸν Θεόν. Κατ' ἀκολουθίαν, ἀποκλειστικὴ δικαιοδοσία τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῶν διαθηκῶν τῶν Χριστιανῶν.

§ 37. Ἀντιθέλημα ἐνίσκησις τῆς δικαιοδοσίας ταύτης μέχρι τῆς

ἐγκυκλίου τοῦ 1278 (1861). Μετὰ ταῦτα ἐπεμβάσεις τῶν Καθίδων. Διάφοροι ἀπαγορευτικαὶ ἐγκύκλιοι τῆς Ὑψηλῆς Πύλης.

§ 38. Ἐπίσημος ἀμφισβήτησις τοῦ θρησκευτικοῦ χαρακτήρος τῆς διαθήκης κατὰ τὸ 1883. Τεσκερὲς τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης καὶ ἀπόφαισις τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου.

§ 39. Ἐνεκα τῆς ἀμφισβήτησεως. Ἐρμηνεῖα τῶν Βερατίων, τῆς Ἐγκυκλίου τοῦ 1278 καὶ τῶν Ἐθνικῶν Κανονισμῶν. Κατὰ τὰ Βεράτια ὁμολογεῖται ὁ θρησκευτικὸς χαρακτήρ τῆς διαθήκης καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἡ δικαιοδοσία τῆς Ἐκκλησίας.

§ 40. Ἡ ἐν αὐτοῖς μνεῖα περὶ μαρτυρίας τῶν Χριστιανῶν καὶ ἀπαιτήσεως τῶν κληροδοτημάτων διὰ τοῦ Σερεῖ ἐξηγεῖται ἐκ τῆς Μουσουλμανικῆς δικονομίας.

§ 41. Συνέχεια. Διαδικασία ἐπὶ τῶν χριστιανικῶν διαθηκῶν πρὸς ἀναγκαστικὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν.

§ 42. Διὰ τῶν διατάξεων τοῦ Χάτι Χουμαγιούν, τῆς Ἐγκυκλίου τοῦ 1278, καὶ τοῦ περὶ Βιλαετίων Νόμου, αἱ δικονομικαὶ διατάξεις τῶν Βερατίων περὶ ἀναγκαστικῆς ἐκτελέσεως τῶν διαθηκῶν γράμμα νεκρόν.

§ 43. Ἐρμηνεῖα τῆς Ἐγκυκλίου τοῦ 1278.

§ 44. Ἐρμηνεῖα τοῦ ἄρθρου 12 τῶν Ἐθνικῶν Κανονισμῶν. Ἡ περὶ διαθέσεως τοῦ $\frac{1}{3}$ διάταξις τοῦ Μουσουλμανικοῦ Δικαίου, ἡ καὶ ἐν τοῖς Βερατίοις ἀπαντιῶσα, δὲν ἰσχύει ἐπὶ τῶν Χριστιανικῶν διαθηκῶν. Ἄρα τῆς φαινομένης ἀντινομίας.

§ 45. Ἀνακεφαλαίωσις τῶν προορηθέντων.

§ 46. Τέρομα τῶν κατὰ τὸ 1883 ἀμφισβήτησεων τῆς Πολιτείας διὰ τῆς ἐπανόδου εἰς τὸ ἀρχαῖον καθεστῶς.

§ 47. Νέα ἀμφισβήτησις τῶν Προνομίων ἐν γένει Διάμειψις σπουδαιοτάτων ἐγγράφων μετὰξὺ Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας ἀπὸ 22 Ἰουνίου 1890—24 Δεκεμβρίου 1890. Συμφωνία Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας. Ἀύσις τοῦ προνομιακοῦ ζητήματος διὰ τῆς ἐπανόδου καὶ πάλιν εἰς τὸ ἀρχαῖον καθεστῶς.

§ 48. Τεσκερὲς τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης τῆς 27 Δεκεμβρίου 1890 περὶ τῆς λύσεως τοῦ προνομιακοῦ ζητήματος. Ἐν τῷ Τεσκερὲ μνεῖα ὅτι ἡ διαθήκη προῖξις θρησκευτικῆ. Βεζυρική Ἐγκύ-

κλιος τῆς 22 Ἰανουαρίου 1891. Ἡ ἐν αὐτῇ φράσις εἶ «τὸ τῶν διαθηκῶν ζήτημα ἰστικῆς τάξεως».

§ 30. Περὶ δὲ τῆς δικαιοδοσίας τῶν Ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων τῆς ἐκ διαθήκης διαδοχῆς ὁριῶν προνοοῦσιν οἱ Ἐθνικοὶ Κανονισμοὶ ἐν ἄρθροις 3 καὶ 12 τοῦ Β' κεφαλαίου τοῦ Κανονισμοῦ τοῦ Δ. Μ. Ε. Συμβουλίου. Καὶ κατὰ μὲν τὸ 3^{ον} ἄρθρον «Τὸ εἰρημένον Συμβούλιον . . . . . θέλει ἐξετάζει . . . . . τὰς περὶ διαθηκῶν, ἀφιερωτικῶν ἐγγράφων, τραχώματος καὶ προικὸς συμβαινούσας διαφορὰς». Κατὰ δὲ τὸ 12^{ον} «Ἐπειδὴ παντὸς Ὁρθοδόξου Χριστιανοῦ διαθήκη, »συνάδουσα τοῖς νόμοις καὶ κανονισμοῖς τῆς Ὑψ. Κυβερνήσεως »καὶ σύμφωνος μὲ τὸν περὶ Χριστιανικῶν περιουσιῶν δι' ὑψηλῶν ἐπισήμων ὀρισμῶν καὶ ἤδη ἐκδοθέντα κανονισμόν, θέλει »εἶναι ἐπίσημος καὶ ἰσχυρὰ παρὰ πάσῃ ἐπιτοπίῳ ἀρχῇ, τὸ εἰρημένον μικτὸν Συμβούλιον θέλει φροντίζει περὶ τῆς ἐκπληρωσεως τῶν ἐν ταῖς τοιαύταις διαθήκαις περιεχομένων ὄρων». Ἐκτὸς δὲ τῶν Ἐθνικῶν Κανονισμῶν σχετικαὶ διατάξεις ἀπαντιῶσι καὶ ἐν τοῖς Πατριαρχικοῖς Βερατίοις. Οὕτω κατὰ τὴν § 16 «Πᾶν κληροδοτήμα γενόμενον κατὰ τοὺς κανόνας τοῦ »θρησκευέματος αὐτῶν ὑπὲρ Μητροπολίτου, Ἀρχιεπισκόπου, »Ἐπισκόπου, Μοναχοῦ, κληρικοῦ ἢ κληρικῆς καὶ ἄλλων, εἰς Ἐκκλησίαν, εἰς πτωχοὺς, εἰς Πατριάρχην, Μητροπολίτην, Ἀρχιεπισκοπὴν ἢ Ἐπίσκοπον ὁμοδόξους, θέλει λογίζεσθαι ἔγκυρον »καὶ ἐκτελεῖσθαι. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει θέλει ὑπάρχει παραδεκτὴ ἐνώπιον τῶν Δικαστηρίων καὶ ἡ μαρτυρία ὁμοδόξων »Γραικῶν κατὰ τὰς περὶ τούτου θρησκευτικὰς αὐτῶν διατυπώσεις. Κατὰ τὴν § 17 «Τὰ κληροδοτήματα, ἅτινα ὁ διαθέτων »θέλει προσδιορίσει διὰ τὸν Πατριάρχην, τοὺς Ἀρχιεπισκόπους, »Ἐπισκόπους, ἢ τοὺς πτωχοὺς τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτῶν, ἀπαι-

»τοῦνται, ἐὰν γίνῃ χρεία, ἀπὸ τῶν κληρονόμων διὰ μέσον τῶν
 »δικαστηρίων» (1). Κατὰ δὲ τὴν § 19: «Ὅταν τὰ κληροδοτήματα
 »τὰ πρὸς ὄφελος Ἐκκλησιῶν, Μοναστηρίων, Πατριάρχου, Μη-
 »τροπολιτῶν, Ἀρχιεπισκόπων δὲν ὑπερβαίνωσι τὸ 1/3 τῆς περι-
 »ουσίας τοῦ κληροδότου, ἐξαιτοῦνται ταῦτα ἀπὸ τῶν κληρο-
 »νόμων τῇ συνεργίᾳ τῶν δικαστηρίων» (2).

§ 31. Ἐτέρα περὶ διαθηκῶν διάταξις εἶνε ἢ μετὰ τὸ Χάτι
 Χουμαγιὸν τοῦ 1856 ἀλλὰ πρὸ τῶν Ἐθνικῶν Κανονισμῶν
 ἐκδοθεῖσα Βεζυρικὴ Ἐγκύκλιος τῆς 7 Σαφὲρ 1278 (1861),
 δι ἧς πρῶτον μὲν ἀπαγορεύεται εἰς τοὺς δικαστὰς τοῦ Σερῆ ν'
 ἀναμυγνύονται εἰς τὴν ἀπογραφὴν περιορισῶν τῶν ἀποθησοκόν-
 των Χριστιανῶν, ἐκτὸς ἂν τις τῶν κληρονόμων αἰτήσῃται τὴν
 ἀνάμιξιν τοῦ Καδῆ, ἢ εἶνε ἀπὼν, ἀνήλικος ἢ παράφρων· εἶτα
 δ' ὀρίζεται ὅτι «Ἐάν τις πρὸ τοῦ θανάτου του ἤθελε διαθέσει
 »τὸ τρίτον τῆς περιουσίας του εἰς τινα εὐαγῆ ἀντικείμενα, ἢ

(1) Αἱ § αὗται, ὡς ἔχουσιν ἐν τῷ Κειμένῳ, ἀντεγράφησαν ἐκ τῶν Ὁθωμ. Κωδίκων
 ἐκδ Νικολαΐδου Τόμ. Γ', σελ. 2744. Ἄλλ' ἐν ταῖς Tr. de la Porte Ottomane
 ὑπὸ Testa τόμ. F', σελ. 166 ἢ § 17 ἀναφέρεται οὕτω: «Tout legs fait de son
 vivant par un Chrétien à un Patriarche, un Archevêque, un Métropoli-
 tain, un Évêque, à une Église ou à une autre personne sera
 après sa mort remis à ses héritiers par le tribunal compétent». Ἐν δὲ τῷ
 Λεξικῷ Ἰστορ. καὶ Γεωγραφίας Βουτ. Τόμ. Ε', σελ. 859: «Ἐάν τις ζῶν διαθήσῃ
 π ο ο ὄ ν ι ὑπὲρ Πατριάρχου, Μητροπολίτου ἢ Ἀρχιεπισκόπου, πτωχῶν Ἐκ-
 κλησιῶν, Σχολείου καὶ Νοσοκομείου, τὸ κληροδοτήμα τοῦτο θέλει λαμβάνεσθαι μετὰ τὸν θάνατόν του παρὰ τῶν Κληρονόμων του καὶ δικαστικῶς διὰ
 τῆς Ἀρχῆς. Καὶ ὁ Καρὰβ. δ' ἐν τῷ Κώδ. Κληρ. Δ. σελ. 160 διαφόρως ἐπίσης
 μεταφράζει τὴν σχετικὴν διάταξιν τοῦ Βερατίου τοῦ Διονυσίου Ε', ἐπὶ λέξει δ' οὕτως:
 «Ἐάν τις ζῶν διαθήσῃ τι ὑπὲρ Πατριάρχου, Μητροπολίτου, Ἀρχιεπισκόπου, Ἐπι-
 σκόπου, πτωχῶν, Ἐκκλησίας, Σχολῆς καὶ Νοσοκομείου αὐτῶν καὶ ἀκολουθῶν ἀπο-
 θάνῃ, τὸ διατεθὲν λαμβανέσθω παρὰ τῶν κληρονόμων αὐτοῦ τῇ ἀδείᾳ τοῦ Σερῆ». Ἡ τελευταία αὕτη μετάφρασις φρονοῦμεν ὅτι ἀποδίδει πιστιότερον τὴν ἔννοιαν τοῦ
 Τουρκικοῦ κειμένου, ὡς θὰ ἴδωμεν καὶ κατωτέρω.

Διαφόρως μεταφράζεται καὶ ἡ § 16. τῆς ἀορίστον φράσεως «ἐνώπιον τῶν δικα-
 στηρίων» ἐπεξηγουμένης διὰ τῆς λέξεως «Σερῆ».

(2) Καὶ ἄλλας μεταφράσεις προστίθενται καὶ αἱ λέξεις «Ἐπισκόπου, Σχολῶν
 καὶ Νοσοκομείων», ὡς καὶ ὅτι τὸ κληροδοτήμα θὰ λαμβάνηται παρὰ τῶν κληρονόμων
 «τῇ ἀδείᾳ τοῦ Σερῆ».

»διαθήκη αὕτη θέλει θεωρεῖσθαι ἰσχυρὰ κατὰ τὸν ἱερὸν νόμον
 »μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ· πρὸς δέ, εἴν ὁ διαθέτων ὑγιῆς ὢν
 »καὶ σώας ἔχων τὰς φρένας δι' ἰσχυροῦ ἔγγράφου, συνταχθέν-
 »τος ἐνώπιον ἀξιόπιστων μαρτύρων ἐκ τοῦ ἔθνους του καὶ ἐπι-
 »κυρωθέντος ὑπὸ Πατριάρχου ἢ Μητροπολίτου ἢ Ἐπισκόπου
 »ἢ ἐπιτρόπου αὐτῶν, διανείμῃ τὰ πράγματα καὶ τὰ καθαρὰς
 »ἰδιοκτησίας κτήματά του (ἐμὼν) εἰς ἕκαστον τῶν ἀληθῶν
 »κληρονόμων του, ἢ καὶ εἰς ἄλλα ἄτομα, καὶ χωρίσῃ καὶ παρα-
 »δώσῃ τὴν μερίδα ἑκάστου, τὰ τοιαῦτα ἔγγραφα μετὰ τὴν βε-
 »βαίωσιν καὶ ἐξακριβῶσιν αὐτῶν θελουσι θεωρεῖσθαι ἰσχυρὰ
 »παρὰ τοῖς δικασταῖς καὶ τοῖς λοιποῖς ὑπαλλήλοις, καὶ ἡ τοιαύτη
 »περιουσία δὲν χρήζει πλέον νέας καταγραφῆς καὶ διανομῆς·
 »ἀλλ' εἴτε εἰς κλητὰ συνίσταται, εἴτε εἰς ἀκίνητα πράγματα, θὰ
 »ἀφίνηται καὶ διατηρῆται εἰς οὖς ἀνήκει κατὰ τὸ ὄρηθὲν ἔγγραφο».

§ 32. Πρὶν ἢ προβῶμεν εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν Νόμων
 τούτων, δεόν τὰ ἐξετάσωμεν ἂν καὶ ἀρχὴν ἢ διαθήκη Χρι-
 στιανοῦ μετέχει καὶ θρησκευτικοῦ χαρακτήρος, διότι κατὰ τὰ
 αὐτὰ Βεράτια ὁ Πατριάρχης διακρίνει «πάντα τὰφορῶντα εἰς
 »τὸ θρησκεῦμα . . . καὶ εἰς οὐδένα ἄλλον ἐπιτρέπεται ν' ἀνα-
 »μυγνύηται εἰς αὐτά, καὶ οὐδεὶς Καδῆς ἢ ἀντιπρόσωπος αὐτοῦ ἢ
 »ἕτερός τις δικαιούται ἐναντίον τῶν ἀρχαίων ἐθίμων ν' ἀναμι-
 »γνύηται. . . . ἐν περιπτώσει καθ' ἣν τηροῦντες τοὺς κανόνας
 »τοῦ θρησκεύματος αὐτῶν ὁ Πατριάρχης, οἱ Μητροπολίται,
 » Ἀρχιεπίσκοποι, Ἐπίσκοποι ἢ οἱ ἀντικαθιστῶντες αὐτοὺς ἐπεμ-
 »βαίνωσιν εἰς διαφορὰς δύο λαϊκῶν, ἀφορώσας εἰς τὸν γάμον ἢ
 »τὸ διαζύγιον ἢ ἄλλο τι ἀνήκον εἰς τὸ θρησκεῦμα
 »αὐτῶν κτλ.».

§ 33. Δὲν θὰ εἰπωμέν τι νέον, ἂν ἀναφέρωμεν, ὅτι κατὰ
 τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας τῶν ἀρχαίων Ρωμαίων, «τὰγαθὰ
 »καὶ ἡ λατρεία πίσης οἰκογενείας εἰσὶν ἀχώριστα ἀλλήλων καὶ
 »ὅτι ἡ περὶ τὰς θυσίας φροντίς ἀνατίθεται πάντοτε ὅτιμι περιέο-

»χειται ὁ κληρὸς» (3), καὶ οὖν ἐν ἐκάστη φρατρία τῶν ἀρχαίων Ρωμαίων «ὑπῆρχεν εἰς θεός, μία λατρεία, μία ἱερωσύνη, ἰδία »δικαιοσύνη, ἰδία κυβέρονταις» (4), καὶ οὖν ἕνεκα τούτου, ἵνα γιγνη δεκτὸς καὶ ταχθῆ μεταξὺ τῶν μελῶν αὐτῆς καὶ μετέχῃ τῶν κοινῶν ἱερῶν ὁ ὑπὸ τινος διαθέτου διὰ διαθήκης ὀριζόμενος διάδοχος, ἔδει νὰ συγκληθῆ ὅλη ἡ φρατρία καὶ προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ Ἄκρου Ἀρχιερέως νὰ ἐγκρίνῃ τὴν διαθήκην ταύτην καὶ τὴν ἐν τοῖς μέλεσιν αὐτοῦ παραδοχὴν τοῦ διαδόχου, ὅστις ὡς τοιοῦτος οὐ μόνον θὰ ἐγίνετο κύριος τῆς περιουσίας τοῦ διαθέτου, ἀλλὰ συγχρόνως διὰ τῆς αὐτῆς πράξεως τῆς διαδοχῆς θ' ἀνελάμβανε τὴν ἐν τῷ μέλλοντι τέλεσιν τῶν οἰκογενειακῶν ἱερῶν.

Τοιοῦτος, ὡς γνωστὸν, κατὰ τοὺς πρώτους τῆς Ρώμης χρόνους ὁ θρησκευτικὸς χαρακτήρ τῶν διαθηκῶν καὶ ὁ ἐν καιρῷ εἰρήνης ἐνώπιον τῆς φρατρίας (*curia*), συγκαλουμένης εἰς συνέλευσιν (*calata comitia*) (5), καταρισμὸς αὐτῆς.

§ 34. Ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία ἐν ἀρχῇ τῆς ἐμφανίσεως αὐτῆς οὐ μόνον ἀνεγνώρισε τὴν διαθήκην, ὡς συνάγεται ἐκ τοῦ 40^{ου} Ἀποστολικοῦ Κανόνος, ἀλλὰ καὶ ἐπέταξεν ἵνα «ἀνθρώπου κεκυρωμένην διαθήκην οὐδεὶς ἀθετῆ». Διὰ τῆς διαθήκης δὲ δὲν ἐννοεῖ μόνον διάθεσιν περιουσίας μετὰ θάνατον, ἀλλὰ καὶ παραγγελίας περὶ τελέσεως ἄλλων Χριστιανικῶν καθηκόντων.

Ἐν τῇ ἐξελίξει τῶν αἰῶνων καὶ ἡ ἔννοια καὶ ὁ χαρακτήρ τῆς διαθήκης ὑπέστησαν ἀλλοιώσεις, ἀλλὰ παραλείποντες τὴν ἐξέτασιν τούτων παρατηροῦμεν, ὅτι ἐπὶ Λέοντος ἡ διαθήκη

(3) Cic. de legibus 2.19.

(4) «La cité antique» Μειόφρ. Τιμολ. Φιλήμωνος σελ. 142.

(5) Cic. de leg. 2.20 — Γαῖου Εἰσ. § 101 «Testamentorum autem genera initio duo fuerunt, nam aut calatis comitiis faciebant, quae comitia bis in anno testamentis faciendis destinata erant, aut in prociactu, id est, quum belli causa ad pugnam ibant». — Aul. Gel. Noc. Att. 15.25. Περὶ τοῦ θρησκευτικοῦ χαρακτήρος τῶν *calata comitia*. Ortol. Législ. Rom. Τόμ. Β', § 640-650. — Κρασο. Κληρ. Δικ. σελ. 411. — Καλλ. Κλ. Δ. σελ. 11.

ἔφερε καὶ πάλιν θρησκευτικὸν χαρακτήρα, καὶ ἡ σύνταξις αὐτῆς ὑπερηγορεῖτο πρὸς ἐξίλασμον τῆς ψυχῆς τοῦ διαθέτου. Οὕτως ἡ 40^η Νεαρὰ τοῦ Λέοντος περὶ διαθήκης αἰχμαλώτων λέγει ὅτι «Εἰ δὲ γὰρ λύτρον ψυχῆς ἡ ἰδία κτήσις, πῶς οὐχὶ »κατὰ τοῦτο ἀδικίαν ἀκροτάτην ὑπομένουσιν οἱ αἰχμαλῶτοι, »οὐκ ἐόμενοι παρὰ τοῦ νόμου περὶ τῶν προσόντων ὀρίζειν »ἂν τοῦτο βούλωνται, ὑπὲρ ψυχῆς αὐτῶν τινα διανεμη- »θῆναι τῶν πραγμάτων;» Ἀπαγορεύουσα δὲ τὴν ὑπὲρ τῶν πολεμίων διάθεσιν ὀρίζει, ὅτι «οὐδαμῶς τὰ δεδογμένα βέβαια »ἔσται, ἀλλ' ὡς μὴ κατὰ τὸ πρέπον τῶν Χριστιανῶν »πολιτεύματι ἐκπεσεῖται ἡ διάταξις», κηρύσσει δηλονότι ἄκυρον τὴν διαθήκην, οὐχὶ ὡς ἀντιβαίνουσαν εἰς τὰ καθήκοντα τῆς ὑπερηγορίας καὶ τὸ συμφέρον τοῦ Κράτους, ἀλλ' ὡς ἀντιβαίνουσαν εἰς τὰ καθήκοντα τοῦ πολιτεύματος τῶν Χριστιανῶν. Διὰ τῆς Νεαρᾶς 42 ἐπίσης ὁ Λέων σκέπτεται, ὅτι ἡ ἀκύρωσις τῆς διαθήκης, διὰ τοὺς ἐν τῇ Νεαρᾷ ταύτῃ λόγους, ἔχει πολλὰ τὰ ἄτοπα, «καὶ τὸ σχετιώτατον οὐ μέχρῃ τῶν ζώντων ἔστηκε τὸ κακόν, ἀλλὰ καὶ τὸν θανόντα διώκει, καὶ ἀποστερεῖ τοῦτον . . . . τῆς παρὰ τοῦ οἰκτίρμονος θεοῦ συμπαθείας» (6).

(6) Πρβ. καὶ Νεαρ. 72 περὶ συμφώνων ἐν γένει, ἐν οἷς κἂν τε τῶν συμφωνούντων ἰδιόχειρος ἐνέργεια τὸν θεῖον Σιαυρὸν ἐντάξῃ τοῖς γράμμασι, κἂν τε τῆς θεαρχικῆς Τριάδος αἰκλήσεις προσκείοντο, τὸ συμφωνον εἶνε ἔγκυρον «διὰ τὸν θεῖον ἐν αὐτῷ ὀρώμενον τύπον καὶ τὴν κλήσιν τῆς Μακαρίας Θεότητος» «Ἦτοι ἀρκεῖ ἡ ἐν τινι ἐγγράφῳ ἐπίκλησις τῆς Ἁγίας Τριάδος ἢ τὸ σημεῖον τοῦ Ζωολοιοῦ Σιαυροῦ διὰ νὰ ὑποχρεωθῆ ἡ Πολιτεία νὰ τὸ ἀναγνωρίσῃ ὡς παράγον νόμιμα ἀποτελέσματα, λόγω τοῦ θρησκευτικοῦ χαρακτήρος, τὸν ὁποῖον τοῦτο περιεβλήθη. Κατὰ τοὺς πηγεθρόντας αἰῶνας οὐδέποτε συνέτασσεται διαθήκη ἢ προικοσύμφωνον ἄνευ ἐπικλήσεως ἐν ἀρχῇ τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἀλλ' ἀπὸ τινῶν δεκάδων ἐτῶν πολλοὶ τῶν λογιοτάτων συναδέλφων ἡμῶν ἐνόμισαν ἀπαράιτητον μὲν στοιχεῖον διὰ τὴν σύνταξιν τοιοῦτων ἐγγράφων ἐν Τουρκίᾳ τὴν μυστικὴν τῆς οὐσίας, τοῦ ἰδιοκτητοῦ, τῆς συνοικίας κ.λ.π. κ.λ.π. κατὰ τὸ περὶ διαθηκῶν ψήφισμα τοῦ Κυβερνήτου, περιετὴν δ' ὅλως τὴν ἐπίκλησιν τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ τὴν ἀναγραφὴν τῶν ἄλλων θρησκευτικῶν τόπων, καὶ οὕτω διεμορφώθη νέος τύπος διαθήκης, κατὰ μὲν τὰ περιετὰ περιεχομένης, ἐλλειποῦς δὲ κατ' οὐσιαστικώτατην διάταξιν ὡς πρὸς τὸν θρησκευτικὸν χαρακτήρα αὐτῆς.

§ 35. Τὸν θρησκευτικὸν χαρακτήρα διετήρησεν ἡ διαθήκη καὶ κατὰ τοὺς μετὰ τὸν Λέοντα χρόνους. Ἔνεκα δὲ τοῦ χαρακτῆρος τούτου, ἐνῶ κανὼν τοῦ δικαίου εἶνε οὐ «ἡ Ἐπιτροπὴ» εἰς κληρονόμους οὐ παραπέμπεται ⁽⁷⁾ διὰ τὴν διαθήκην τὴν ἀφορῶσαν μόνον εἰς ψυχικῶν διανομὴν καὶ ἐλευθερίας καὶ λεγάτα, δὲν διστάζει ὁ Βέσσης Ἐνστάθιος ν' ἀποφανθῆ ὅτι ὁ ἐν αὐτῇ γραφεὶς Ἐπίτροπος ἦτο Ἐκτελεστής «εἰ δώσει μὲν τὰ λεγάτα, πῆμῆσει δὲ καὶ τοὺς οἰκέτας ἐλευθερία, εἶτα καὶ τὰ ψυχικὰ πάντα μὴ φθάσει διανεῖμαι, τελευτῶν ἔξουσίαν ἔχει Ἐπίτροπον γράφειν εἰς τὴν διαθήκην αὐτοῦ καὶ ἐντέλλεσθαι αὐτῷ ἠδιοικεῖν καὶ διανεμεῖν τὰ καταλειφθέντα παρ' αὐτῷ ἐκ τῆς ὑποστάσεως ἐκείνου, οὐ κατελείφθη Ἐπίτροπος» ⁽⁸⁾. Τὴν δὲ τοιαύτην παράβασιν τῶν γενικῶν ἀρχῶν περὶ ἐντολῆς δικαιολογεῖ ὁ Βέσσης λέγων οὐ «ὁ Ἐπίτροπος ἀνεδέξατο πᾶσαν τὴν ἁμαρτίαν, τὴν ὀφείλουσαν ἐξαλειφθῆναι τῇ διανομῇ τῶν χρημάτων, καὶ τῷ ἀπελθόντι, οὐ μὴν τοῖς συγγενέοις αὐτοῦ, ὀφείλει ποιεῖν λόγον» ⁽⁹⁾.

§ 36. Τοιοῦτον θρησκευτικὸν χαρακτήρα ἐχούσης τῆς διαθήκης κατὰ τοὺς Βυζαντιακοὺς χρόνους, ἐπόμενον ἦτο νὰ ἔχη τὸν αὐτὸν καὶ κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν, τσοῦτω μᾶλλον ὅσω καὶ παρὰ τοῖς Μουσουλμάνοις ἡ διαθήκη μετέχει θρησκευτικοῦ χαρακτῆρος, λογιζομένη ὡς προᾶξις προσεγγίσεως εἰς τὸν Θεὸν (τεκαρούβι ἢ ἀλλάχ) ⁽¹⁰⁾. Καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον οὐδέποτε κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας διανοήθη ἡ Πολιτεία ν' ἀμφισβητήσῃ τὴν εἰδικὴν καὶ ἀποκλειστικὴν δικαιοδοσίαν τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ πασῶν τῶν διαθηκῶν τῶν Χριστιανῶν. Ἐν ταῖς Κανονικαῖς Διατάξεσι τοῦ Γεδεῶν πλεῖσται ὅσαι ἀποφάσεις τῆς

⁽⁷⁾ Βασ. ΑΗ. δ. 10.— Ἀρμ. 5.12.7.

⁽⁸⁾ Πείρα XVI, 5.

⁽⁹⁾ Αὐτ.

⁽¹⁰⁾ Ἀχκιάμι Βεσυγιᾶ ὑπὸ Ρεζέπ Χελμῆ ἀφθ. 94.

Ἐκκλησίας περὶ διαθηκῶν Χριστιανῶν, καὶ δὴ καὶ σημανόντων, ἀναφέρονται ⁽¹¹⁾.

§ 37. Οὕτως ἀνενοχλήτως καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐπεμβάσεως τῆς Πολιτείας ἢ τῶν Ἱεροδικαιτῶν — ἐφ' ὅσον γνωρίζομεν — ἐξηκολούθησεν ἡ ἐνάσκησις τῆς δικαιοδοσίας τῶν Πατριαρχείων ἐπὶ τῶν διαθηκῶν τῶν Χριστιανῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς τῆς Ἐγκυκλίου τοῦ 1278 (1861). Ἄλλ' ἔκτοτε καθῆδές τινες ἤρξαντο νὰ ἐπεμβαίνωσιν εἰς τὴν ἐκδίκασιν διαφορῶν Χριστιανικῶν διαθηκῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἐξεδόθη ἡ ἀπὸ 4 Ρετζέπ 1285 (8 Ὀκτωβρίου 1868) Βεζυρικὴ Ἐγκύκλιος ἐπὶ τῇ βάσει Ἀυτοκρατορικοῦ Διατάγματος, δι' ἧς ἀπαγορεύεται ἀυστηρῶς πᾶσα οἰαδήποτε ἐπέμβασις τῶν Καθῆδων ἐπὶ τῶν Χριστιανικῶν διαθηκῶν. Ἄλλ' ἡ ἐπέμβασις αὕτη ἐξηκολούθησεν ἐνιαχοῦ καὶ μετὰ τὴν Ἐγκύκλιον τοῦ 1285, καὶ διὰ τοῦτο ἐξεδόθη νέα Βεζυρικὴ Ἐγκύκλιος τῆς 23 Σεβάλ 1291, ἀναφερομένη εἰς τὴν Ἐγκύκλιον τοῦ 1278 καὶ ἐπιτάσσουσα αὐτῆς νὰ παύσῃ ἡ ἐπέμβασις αὕτη. Νεωτέρα δ' Ἐγκύκλιος τοῦ Ὑπουργ. τῆς Δικαιοσύνης τῆς

⁽¹¹⁾ ἴδε λ. γ. ἐν τόμ. Β' καὶ σελ. 412 ἐπομ. ἀπόφασιν Πατριαρχικὴν καὶ Συνοδικὴν τοῦ ἔτους 1707 (περὶ ἧς καὶ ἐν τοῖς προηγουμένοις εἰπομεν) περὶ τῆς διαθήκης τοῦ Χίου Χατζῆ Γεωργίου Κεφαλά, ἧς ἐπεκρωθῆ μὲν προηγουμένως δι' ἄλλης Πατριαρχικῆς ἀποφάσεως, ἀλλ' ἐπειδὴ παρὰ τὴν προηγουμένην ταύτην ἀπόφασιν «τινὲς τῶν τῆς Πολιτείας Χίου Λαϊκῶν, καίτοι περιφῆμον καὶ Χριστιανικῆς οὔσης, δοξομανοῦντες καὶ φροσιόμενοι ἐτόλμησαν ἀσυνειδήτως ἀνιάρται καὶ καταφρονηταὶ γενέσθαι τῶν τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας Πατριαρχικῶν γραμμάτων, ἡ Ἱ. Σύνοδος ἀποφαίνεται καὶ πάλιν ὅπως ἡ μὲν διαθήκη τοῦ Γεωργίου Κεφαλά, ὡς καλῶς καὶ νομίμως προχωρήσασα, ἔχη τὸ κῆρος καὶ τὴν ἰσχὺν ἀπαράτρεπτον. . . . οἱ δὲ σπεύσαντες ἀνατρέψαι τὴν τοιαύτην διαθήκην τοῦ Γ. Κεφαλά ὡς ὁ Θεόδωρος Βουρικλῆς καὶ ἄλλοι τινὲς σὺν αὐτῷ. . . . ἐὰν μὴ διορθώσωσι τὸ σφάλμα αὐτῶν καὶ ἦν προὔξησησαν ζημίαν. . . . μένωσιν ὑπὸ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν παιδείαν καὶ τὰ ἐπιτίμια». — Δι' ἐτέρας ἀποφάσεως τοῦ 1708 ἐπικρωθῆ ἡ διαθήκη τοῦ εὐγενεστάτου καὶ φιλοθέου ἀρχοντος Σερβάνου Κανιακουζηνοῦ. Αὐτ. Τόμ. Α', σελ. 135-137. — «Κατὰ τὰ ἄνω ἔλαχεν ἀνέκαθεν προνόμια ὁ καθ' ἡμᾶς Οἰκουμενικὸς Θρόνος», λέγει ἐτέρα ἀπόφασις τοῦ 1712 (Αὐτ. σελ. 222-229), ἐπικρωθῆ ἡ διαθήκη τοῦ Ἀρχοντος Μεδελνιζιάρη ποτῆ Πανιαζῆ. Περὶ τῆς διαθήκης ταύτης εἶχε δικασεῖν πρωτοδικῶς τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Κριτήριον Ἰλαχίας. — ἴδε καὶ ἐτέραν ἀπόφασιν (Αὐτ. σελ. 241) περὶ ἀνατροπῆς προγενεστέρης διαθήκης διὰ σφαιρίως μεταγενεστέρης.

14 Ρεβιούλ ἐβέλ 1295 (7 Μαρτίου 1877), αναφερομένη και αὐτή εἰς τὴν Ἐγκύκλιον τοῦ 1278, ὁρίζει ὅτι διὰ τὴν μεταγραφὴν τῶν διατεθειμένων ἀκιμήτων διὰ διαθήκης, κεχωρωμένης ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου, «δὲν ἀπαιτεῖται νὰ ζητῆται ἀπόφασις τοῦ » Ἱεροῦ Νόμου». Τὰ αὐτὰ δ' ἐπαναλαμβάνει και ἡ ἀπὸ 18 Μαρτίου 1878 Ἐγκύκλιος τοῦ Ὑπουργ. τῶν Ἐξωτερικῶν πρὸς τὰς ξένας Πρεσβείας και ἐτέρα τοῦ Ὑπουργ. Δικαιοσύνης τῆς 1 Ἰανουαρίου 1296 (1879) περὶ τῆς ἰσχύος τῶν διαθηκῶν, τῶν ἐπικυρουμένων ὑπὸ τῶν ξένων Προξενείων.

§ 38. Οὕτως εἶχε τὸ ζήτημα τοῦτο, ὅτι τὸ 1883 ἠμφισβητήθη ὁ Θρησκευτικὸς χαρακτὴρ τῆς διαθήκης και κατ' ἀκολουθίαν ἡ ἀποκλειστικὴ δικαιοδοσία τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῶν περὶ διαθήκης και ἐξ αὐτῆς πηγαζουσῶν διαφορῶν. Τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Δικαιοσύνης και τῶν Θρησκευμάτων, ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 22 τῆς 7 Σαμπάν 1300-31 Μαΐου 1299 (1883) Τεσκερὲ αὐτοῦ πρὸς τὸ Ρωμαϊκὸν Πατριαρχεῖον δικαιολογεῖ ὡς ἔπεται τὴν γνώμην του περὶ τοῦ ζητήματος τούτου . . . . «Αἱ ἐν τοῖς Ὑψηλοῖς » Βερατίοις » — λέγει — « ῥηταὶ και σαφεῖς περικοπαί, αἱ διαλαμ- » βάνουσαι ὅτι τὰ τοῖς πτωχοῖς τῶν Ἐκκλησιῶν και τοῖς Ἀγα- » θοεργοῖς Καταστήμασι διὰ διαθήκης κληροδοτούμενα πράγ- » ματα λαμβάνονται παρὰ τῶν κληρονόμων διὰ τοῦ Σερχῆ ὅτι, » ὅταν οἱ Χριστιανοὶ ὑπήκοοι ἤθελον διαθέσει τὸ τρίτον τῆς πε- » ριουσίας αὐτῶν ὑπὲρ τοιούτων καθιδρυμάτων, ἐπίσης λαμβά- » νονται παρὰ τῶν κληρονόμων τῆ ἀδεία τοῦ Σερχῆ και ὅτι ἡ » διαθήκη τῶν ἀποθησκόντων κληρικῶν ἢ ἐνὸς ἰδιώτου λαμ- » βάνεται ὑπ' ὄψιν κατὰ τὸ Σερχῆ ἐπίσης ἢ ἐξέτασις και ἐξακρι- » βωσις, ἣτις ἐν τῇ περὶ καταγραφῆς τῶν περιουσιῶν ὑπὸ ἡμερομ. » 7 Σεφὲρ 1278 Ἐγκυκλίῳ, τῇ ὑπὸ τῶν Ὑμετέρων Πατριαρχείων κοινοποιηθείσῃ πᾶσι τοῖς Μητροπολίταις και Ἐπισκόποις, » ὁρίζεται ὅτι θέλει γίνεσθαι ὑπὸ τῶν Χακίμηδων (Ἱεροδικαστῶν) » περὶ τῶν διὰ διαθήκης κληροδοτουμένων εἰς ἀγαθοεργοὺς » σκοποὺς τριτημορίων περιουσίας ταῦτα πάντα ἀρκοῦσι ν' ἀπο-

» δεῖξωσι τρανῶς τὸν βαθμὸν τῆς δικαιοδοσίας τῶν Δημοσίων » Δικαστηρίων ἐν ταῖς ὑποθέσεσι ταύταις ».

Ἐκτὸς δὲ τοῦ αναφερομένου Τεσκερὲ και τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους ἐν τῇ συνεδρίᾳ αὐτοῦ τῆς 18 Σεφὲρ 1301 (1883) (κατὰ τὸ πρὸς τὰ Πατριαρχεῖα κοινοποιηθὲν πρακτικὸν τῆς Συνεδρίας αὐτοῦ ταύτης) σκέπτεται οὕτω « . . . . Καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς περὶ διατροφῶν » και διαθηκῶν ἀξιώσεις, τὸ ὑπουργεῖον παρατηρεῖ ὅτι τὸ τελευ- » ταῖον τακρίριον τοῦ Πατριάρχου ἀφιερῶ μὲν σελίδας τινὰς » πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι ὁ ὁρισμὸς διατροφῶν και τὰ κατὰ τὰς » διαθήκας ἀποτελοῦσι μέρος τῶν προνομιῶν τοῦ Πατριαρχείου, » ἀλλ' ἐν τοῖς Βερατίοις οὐδεὶς ὅρος και λόγος περὶ διατροφῆς » ἀπαντιᾷ ἐξ ἐναντίας ἐπὶ τῶν διαθηκῶν ὑπάρχουσιν εἰδικαὶ δια- » τάξεις, ἐκτὸς τῶν Βερατίων, ὁρίζουσαι σαφῶς ὅτι αὐταὶ εἰσι » τῆς ἀρμοδιότητος τῶν δικαστηρίων τοῦ Σερχῆ. Καὶ πράγματι, » περὶ διαθηκῶν οὐ μόνον ὑπάρχουσιν εἰδικαὶ σαφεῖς διατάξεις, » ἀλλὰ και ἐν αὐτοῖς τοῖς Βερατίοις εἰς τρία μέρη μνημονεύε- » ται σαφῶς ὅτι τὰ τῶν διαθηκῶν κανονίζονται διὰ τῶν δικα- » στηρίων τοῦ Σερχῆ ». Ἐπεται ἡ ἀναγραφὴ τῶν τριῶν σχετικῶν παραγράφων τῶν Βερατίων περὶ κληροδοτημάτων και διαθήκης, ὧν ἐμνήσθημεν ἐν τοῖς προηγουμένοις, μετ' ὃ τὸ Ὑπουργ. Συμβούλιον ἐξακολουθεῖ οὕτως « Ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθειμένων » ἐπισήμων τίτλων και ἀκαταμαχῆτων ἀποδείξεων στηριζόμενον » τὸ Συμβούλιον, παραδέχεται παμψηφεί τὴν ἐν τῇ ἐπιστολῇ » τοῦ Ὑπουργείου τῶν Θρησκευμάτων ἐκπεφρασμένην γνώμην, » ὅτι οἱ ἰσχυρισμοί, οὓς τὸ Πατριαρχεῖον ἀνταπατόμενον προ- » βάλλει, εἰσὶν ἀβάσιμοι, και ἀποφασίζει ὅπως ἀνατεθῆ εἰς τὸ » εἰρημένον Ὑπουργεῖον, ἵνα ἐξηγήσῃ καλῶ τρόπῳ τὰ ἀνωτέρω » εἰς τὸν Πατριάρχην τῶν Ρωμαίων ».

§ 39. Καὶ οὕτω μὲν σκέπτεται ἡ Κυβέρνησις. Ἐξετάσωμεν δὲ νῦν ὁποῖα τις ἢ ἀληθῆς ἔννοια τῶν σχετικῶν διατάξεων τῶν

Βερατίων, τῆς Ἐγκυκλίου τοῦ 1278 καὶ τοῦ ἄρθρου 12 τοῦ Κανονισμοῦ τοῦ Δ. Μ. Ε. Συμβουλίου.

Διὰ τῶν λέξεων τοῦ Βερατίου «πᾶν κληροδοτήμα γενόμενον κατὰ τοὺς κανόνας τοῦ θρησκευήματος αὐτῶν» ἀνομολογεῖται ὁ θρησκευτικὸς χαρακτήρ τῆς Διαθήκης καὶ ὀρίζεται ὅτι, ἵνα ἡ αὐτὴ ἔγκυρος καὶ ἐκτελεστή, δεόν νὰ ἦ σύμφωνος πρὸς τοὺς κανόνας τοῦ θρησκευήματος ἡμῶν. Ἀλλὰ τοὺς κανόνας τούτους ἡ Ἐκκλησία μόνη γνωρίζει καὶ αὐτὴ δὲ ὀρίσῃ ἂν ἡ διαθήκη εἶνε ἢ μὴ σύμφωνος πρὸς αὐτούς, οὐχὶ δ' ὁ Καδῆς ἢ ἄλλος τις, διότι οὗτοι, ὡς ἐν τοῖς αὐτοῖς Βερατίοις ἀναφέρεται καὶ ὡς προείπομεν, δὲν δικαιοῦνται ν' ἀναμηνύωνται εἰς διαφορὰς Χριστιανῶν, ἀνηκούσας εἰς τὸ θρήσκευμα.

§ 40. Εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο δὲν ἐναντιοῦται ἢ ἐν τοῖς Βερατίοις μνεῖα περὶ τῆς ἐνώπιον τοῦ Σερεῖ μαρτυρίας τῶν Χριστιανῶν, ὡς καὶ περὶ διὰ τοῦ Σερεῖ ἀπαιτήσεως τῶν κληροδοτημάτων διότι κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν πρώτων Βερατίων ἐλήφθη κατ' ἀνάγκην ὑπ' ὄψιν ὁ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δικαστικὸς τῆς Τουρκίας ὀργανισμὸς. Ἐπειδὴ δὲ τὰ Βερατία ἀνέκαθεν μέχρι σήμερον ἐκδίδονται κατ' ὀμοιόμορφον τύπον, ἄνευ παραλλαγῶν, ἔπειτα ὅτι, ἵνα ἐρμηνεύσωμεν ἀκριβῶς τὰς περὶ διαθηκῶν διατάξεις τῶν Βερατίων, δεόν ν' ἀναδράμωμεν εἰς τὸν ἀρχαῖον δικαστικὸν ὀργανισμὸν καὶ οὐχὶ εἰς τὸν σύγχρονον, ὅστις διαφέρει τοῦ ἀρχαίου. Κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας ὁ Καδῆς ἦτο ὁ μόνος δικαστὴς, ἐκτελῶν αὐτός, τῇ συνδρομῇ τῆς Πολιτικῆς Ἀρχῆς, τὰς ἀποφάσεις του. Ἐκάστη ὁμοῦ ἀπόφασις εἶχε κῦρος μόνον ἐν τῇ περιφερείᾳ, ἐν ἣ ἔξεδίδετο. Ἐὰν προσήγετο εἰς ἄλλον Καδῆν πρὸς ἐκτέλεσιν ἢ πρὸς ἀπόδειξιν, ἔδει συμφώνως πρὸς τὴν τότε κρατοῦσαν δικονομίαν τοῦ Ἱεροῦ Νόμου νὰ διεξαχθῇ νέα διαδικασία, νέοι δὲ μάρτυρες νὰ βεβαιώσωσι τὴν ἀλήθειαν τῆς ὑπάρξεως καὶ τοῦ περιεχομένου τῆς προεκδοθείσης ἀποφάσεως. Ἀλλ' ἔνεκα τοῦ τύπου τούτου οὐδεὶς ποτε

ἐφαντάσθη ν' ἀμφισβητήσῃ τὴν δικαιοδοσίαν καὶ ἀρμοδιότητα τοῦ τὴν πρώτην ἀπόφασιν ἐκδόντος Ἱεροδικαστοῦ.

§ 41. Ἐλθόμεν νῦν εἰς τὰς Χριστιανικὰς διαθήκας. Ἡ Χριστιανικὴ Ἀρχὴ ἐκύρου τὴν διαθήκην, ἐξέδιδε τὴν ἀπόφασίν της, κατεδίκαζε τὸν κληρονόμον νὰ πληρώσῃ κληροδοτήματά του. Πρὸς ἐκτέλεσιν δὲ τῆς ἀποφάσεώς της προέβαινε εἰς τὰ Ἐκκλησιαστικὰ ἀναγκαστικὰ μέσα, ἤτοι Ἐπιτίμια κλπ., ἀλλ' ὁ κληρονόμος ἦτο ἀκαμπτος. Τότε λοιπὸν ὁ δικαιοῦχος προσέφευγεν εἰς τὸν Καδῆν πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως. Ἀλλ' ἐπειδὴ, κατὰ τὰ προειρημένα, ἡ ἀπόφασις ἄλλον δικαστοῦ δὲν παρεῖχε πλήρη ἀπόδειξιν τῶν ἐν αὐτῇ, μαρτυρία δὲ τῶν Χριστιανῶν δὲν ἦτο δεκτὴ κατὰ κανόνα ἐνώπιον τοῦ Σερεῖ, τὸ Βερατίον προενόησε καὶ ἐπέτρεψεν ἵνα ὁ Καδῆς ἐξετάσῃ τυπικῶς μάρτυρας Χριστιανούς, βεβαιοῦντας τὴν ὑπαρξιν διαθήκης, κυρωθείσης δι' ἀποφάσεως τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχῆς ὡς συμφώνου «πρὸς τοὺς κανόνας τοῦ θρησκευήματος αὐτῶν», καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μαρτυρίας ταύτης ἐξαναγκάσῃ τὸν κληρονόμον πρὸς ἐκτέλεσιν.

§ 42. Οὕτω νομικῶς ἐξηγεῖται ὅτι ὁ Καδῆς δὲν ἐδίκαζε τὸ κῦρος τῆς διαθήκης, ἀλλὰ πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτῆς, καὶ ἔνεκα τῆς Μουσουλμανικῆς Δικονομίας ἠκροῶτο τῶν μαρτύρων, βεβαιούντων τὴν προγενομένην ἀρμοδίως ὑπὸ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχῆς κύρωσιν. Ἀλλὰ διὰ τοῦ Χαττι Χουμαγιὸν τοῦ 1856 καὶ διὰ τῆς Ἐγκυκλίου τοῦ 1278 περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Πολιτικῶν Ἀρχῶν καὶ τοῦ Καδῆ ὑποχρεωτικῆς ἀναγνωρίσεως ὡς ἐγκύρων τῶν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχῆς κεκυρωμένων Χριστιανικῶν διαθηκῶν ἐτροποποιήθη ἢ περὶ διαθηκῶν ἀρχαία κατὰ τὴν Μουσουλμανικὴν Δικονομίαν διαδικασία, καὶ ἐκρίθη ὅλως περιττὴ ἢ ἐνώπιον τοῦ Καδῆ τυπικὴ τῶν μαρτύρων ἀκρόασις. Διὰ δὲ τοῦ περὶ Βιλαετίων Νόμου, συσταθέντων Πολιτικῶν δικαστηρίων, ἡ δικαιοδοσία τοῦ Καδῆ περιορίσθη ἔτι μᾶλλον, καὶ τῆς ἐκτελέσεως τῶν Δικαστικῶν ἀποφάσεων ἀνατεθείσης εἰς

τάς Διοικητικάς Ἀρχάς (ἄρθ. 21. 41. 53), ἔπαυσεν αὐτοδικαίως πᾶσα τυπική ἐξέτασις ἢ ἀνάμειξις τοῦ Καθῆ πρὸς ἐκτέλεσιν ἐπὶ τῶν Χριστιανικῶν διαθηκῶν. Κατ' ἀκολουθίαν δὲ καὶ αἱ σχετικαὶ διατάξεις τῶν Βερατίων περὶ ἀκροάσεως Χριστιανῶν μαρτύρων καὶ περὶ τῆς διὰ τοῦ Σερεῖ ἐκτελέσεως τῆς διαθήκης μένουσι πλέον γράμμα νεκρῶν.

§ 43. Ἐξετάσωμεν νῦν τὴν Ἐγκύκλιον τοῦ 1278. Κατὰ τὸ γράμμα τῆς Ἐγκυκλίου ταύτης διάκρισις γίνεται μεταξὺ διαθέσεως τοῦ τρίτου τῆς περιουσίας καὶ τοῦ ὄλου αὐτῆς. Καὶ διὰ μὲν τὴν διάθεσιν τοῦ τρίτου ὑπὲρ εὐαγῶν ἰδρυμάτων ἰσχύει ἡ διαθήκη ἄνευ εἰδικῆς μνείας, ὅτι πρέπει νὰ συνταχθῇ ἐπὶ παρουσία ἀξιοπίστων ὁμοεθνῶν μαρτύρων καὶ νὰ ἐπικυρωθῇ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου κλπ., διὰ δὲ τὴν διάθεσιν τοῦ ὄλου ὑπὲρ τῶν κληρονόμων ἢ ἄλλων προσώπων ἀπαιτεῖται ἡ παρουσία μαρτύρων καὶ ἡ ἐπικύρωσις τοῦ Πατριάρχου, καὶ προσέει ἡ πρὸς τοὺς κληρονόμους παράδοσις τῆς διατιθεμένης περιουσίας ὑπὸ τοῦ διαθέτου πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Προφανῶς ἐξ ἐσφαλμένης ἀντιλήψεως περὶ τῆς ἐννοίας τῆς Χριστιανικῆς διαθήκης ἐγράφη ὁ ὅρος τῆς πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ διαθέτου παραδόσεως τῆς διατιθεμένης περιουσίας, διότι, ὡς ὀρθότατα παρατηρεῖ τὸ Πατριαρχεῖον⁽¹²⁾, « ἡ διαθήκη καθ' ἡμᾶς εἶνε πρᾶξις ἐνεργουμένη μετὰ θάνατον, ἐπομένως ἡ ἰδέα τοῦ χωρίσαι τὸν διαθέτην τὰ μερίδια τῆς κληρονομίας καὶ παραδοῦναι πρὸ τοῦ θανάτου εἰς ἓνα ἕκαστον πρὸς οὓς κατὰ νόμον διατίθησι, πᾶν ἄλλο εἶνε ἢ διαθήκη ». Ἄλλ' ἐκτὸς τῆς ἐννοίας τῆς διαθήκης καθ' ἡμᾶς, καὶ κατ' αὐτὸ τὸ Μουσουλμανικὸν δίκαιον ἡ διαθήκη εἶνε πρᾶξις τελειομένη μετὰ θάνατον, καὶ ἵνα λάβῃ κατοχήν ὁ ὑπὲρ οὗ ἡ διαθήκη, δεόν ὁ διαθέτης ν' ἀποθάνῃ ἐμμένων ἐν τῇ δηλωθείσῃ ἀποφάσει αὐτοῦ περὶ διαθέσεως τῆς περιουσίας του (μουσίρεν φέρτ ὀλσά, λέγουσιν αἱ Ἱερονομικαὶ

βίβλοι). Ἡ ὑπὸ τοῦ κυρίου ἐν ζωῇ παράδοσις πράγματις τινος εἰς τρίτον ἄνευ ἀντιτίμου περιέχει καὶ κατὰ τὸν Χριστιανικὸν καὶ κατὰ τὸν Μουσουλμανικὸν Νόμον τὴν ἐννοίαν τῆς δωρεᾶς, ἀλλ' οὐδέποτε τὴν τῆς διαθήκης, διὰ τοῦτο ὁ ἐν τῇ Ἐγκυκλίῳ ὅρος τῆς ἐν ζωῇ παραδόσεως τοῦ διατιθεμένου πράγματος εἶνε, καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς διαθήκας, ἄνευ πρακτικῆς ἐφαρμογῆς ἀλλὰ καὶ ἄνευ ἀποτελέσματος.

§ 44. Ἀνωχῶς κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ 12^{ου} ἄρθρου τοῦ Κανονισμοῦ τοῦ Δ. Μ. Ε. Συμβουλίου δὲν ἐδόθη ἡ δέουσα προσοχή καὶ δὲν ἐδηλώθη ῥητῶς, ὅτι ὁ ὅρος τῆς ἐν ζωῇ παραδόσεως εἶνε ἀνεφάρμοστος, ἐγράφη δ' ἀπλῶς ὅτι « ἡ συνάδουσα τοῖς » Νόμοις καὶ Κανονισμοῖς τῆς Ὑψ. Κυβερνήσεως καὶ σύμφωνος » μὲ τὸν περὶ Χριστιανικῶν περιουσιῶν προεκδοθέντα Κανονισμὸν διαθήκη θὰ ἦ ἐπίσημος καὶ ἰσχυρὰ παρὰ πάσῃ Ἀρχῇ ». Ἄλλ' ἐκ τῆς παραλείψεως ταύτης δὲν δύναται τις σοβαρῶς νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι κατ' ἀντιδιαστολήν, ἐὰν δὲν ἐπακολουθήσῃ παράδοσις τοῦ διατιθεμένου πράγματος ζῶντος τοῦ διαθέτου, ἡ διαθήκη αὐτοῦ εἶνε ἄκυρος, διότι, ἐπαναλαμβάνομεν, διαθήκη καὶ παράδοσις τοῦ διατιθεμένου, ζῶντος τοῦ διαθέτου, ἀντίκεινται πρὸς ἄλληλα καὶ κατὰ τὸν Χριστιανικὸν καὶ κατὰ τὸν Μουσουλμανικὸν Νόμον.

Ἀξιοσημεῖωτον ἐν τούτοις εἶνε, ὅτι κατὰ τὸ ῥητὸν γράμμα τοῦ ἄρθρου τούτου δὲν ἀπαιτεῖται διὰ τὸ κῦρος τῆς Χριστιανικῆς διαθήκης νὰ ἦ αὕτη σύμφωνος πρὸς τὸν Ἱερὸν Μουσουλμανικὸν Νόμον, ἀλλὰ μόνον πρὸς τοὺς νόμους, τοὺς ἐκδοθέντας ὑπὸ τῆς Πολιτείας⁽¹³⁾, ἐπομένως ὁ συμφώνως πρὸς τὸν Ἱερὸν Νόμον περιορισμὸς περὶ τῆς διαθέσεως μόνον τοῦ τρίτου δὲν ἐφαρμόζεται ἐπὶ τῆς Χριστιανικῆς διαθήκης. Καὶ ἀναφέρεται μὲν ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ Ἐγκυκλίῳ τοῦ 1278 διάταξις περὶ διαθέσεως

(12) Οἱ τῆς Πολιτείας Νόμοι ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς τοῦ Ἱεροῦ δικαίου λέγονται « Νιζām ἢ Κανόν », ἐν δὲ τῷ 12^ῳ ἄρθρῳ τῶν λέξεων τούτων γίνεται χρῆσις. Τοιοῦτος Νόμος τῆς Πολιτείας, ὃν ὑπονοεῖ τὸ 12^{ον} ἄρθρον, εἶνε ὁ περὶ Γαίων.

(13) Τακτικὸν 2 Αὐγούστου 1890 Πρὸς τὸν Ἐξ. Ὑπουργ. Δικαιοσύνης.

τοῦ τρίτου, ἀλλ' εἶδομεν ἀνωτέρω τὴν διάκρισιν μεταξὺ διαθή-
κης δι' ἧς διατίθεται τὸ τρίτον, καὶ ἑτέρας δι' ἧς διατίθεται τὸ
ὄλον, ὅτε ἀπαιτεῖται σύμπραξις μαρτύρων καὶ ἐπικύρωσις τῆς
Ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχῆς.

Εἰ καὶ ἐν παραγράφῳ 19 τῶν Βερατίων ὀρίζεται ὅτι δια-
τίθεται τὸ τρίτον τῆς περιουσίας, δὲν ἐπεται δ' ὁμως ὅτι ἀπα-
γορεύεται καὶ ἡ πῆρα τοῦ ποσοστοῦ τούτου διάθεσις, διότι κατ'
ἄλλας διατάξεις τῶν αὐτῶν Βερατίων ἐν παραγράφοις 16 καὶ 17,
ἐνθα ῥητῶς λέγεται « πᾶν κληροδοτήμα . . . θέλει λογίζε-
σθαι ἔγκυρον καὶ ἐκτελεῖσθαι », καὶ « εἴαν τις διαθήσῃ τι . . .
» θὰ λαμβάνηται μετὰ τὸν θάνατόν του κ.λ.π », οὐδεὶς περιο-
ρισμὸς τίθεται εἰς τὸ διατιθέμενον ποσόν, καὶ ἐπομένως ὁ προσ-
διορισμὸς τοῦ τρίτου ἐτέθη μὲν συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις
τοῦ Μουσουλμανικοῦ νόμου, ἀλλ' ἐνδεικτικῶς, καὶ οὐχὶ ὑποχρεω-
τικῶς διὰ τοὺς Χριστιανούς.

§ 45. Ἀνακεφαλαιοῦντες τὰ προειρημένα συνάγομεν α') ὅτι
ἡ διαθήκη μετέχει καὶ θρησκευτικοῦ χαρακτήρος καὶ κατὰ τὸν
Χριστιανικὸν καὶ κατὰ τὸν Μουσουλμανικὸν νόμον, β') ὅτι τὸν
θρησκευτικὸν τοῦτον χαρακτήρα ἀναγνωρίζει ἡ Πολιτεία διὰ τῶν
λέξεων τοῦ Βερατίου « πᾶν κληροδοτήμα γενόμενον κατὰ τοὺς
κανόνας τοῦ θρησκευέματος αὐτῶν », γ') ὅτι κατ' ἀκολουθίαν
ἡ Ἐκκλησία ἀνενοχλήτως ἐπὶ αἰῶνας εἶχεν ἀνεγνωρισμένην ἀπο-
κλειστικὴν δικαιοδοσίαν ἐπὶ τῶν διαθηκῶν τῶν Χριστιανῶν, καὶ
ὅτι ἡ δικαιοδοσία αὕτη ἀνεγράφη καὶ ἐν τῷ τρίτῳ ἄρθρῳ τοῦ
Κανονισμοῦ τοῦ Δ. Μ. Ε. Συμβουλίου, δ') ὅτι διὰ τῶν ἐν τοῖς
Βερατίοις ἀπαντωσῶν φράσεων περὶ ἀκροάσεως Χριστιανῶν μαρ-
τύρων ἐνώπιον τοῦ Σερχῆ καὶ ἀναγκαστικῆς διὰ τοῦ Σερχῆ κατὰ
τῶν κληρονόμων ἐκτελέσεως τῶν κληροδοτημάτων δὲν τεκμαι-
ρεται οὐσιαστικὴ ἀνάμιξις τῶν Καθῆδων εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ
κύρους τῆς διαθήκης, ἀλλ' ἀπλῶς τυπικὴ βεβαίωσις τῆς ὑπάρ-
ξεως προηγουμένης Ἐκκλησιαστικῆς ἀποφάσεως, ἀποφαινομένης
περὶ τοῦ κύρους τῆς διαθήκης, καὶ τοῦτο, διότι κατὰ τὴν ἐπο-

χὴν τῆς συντάξεως τῶν πρώτων Βερατίων, συμφώνως πρὸς τὴν
Δικονομίαν τοῦ Ἱεροῦ νόμου, ἢ ἀπόφασις ἐνὸς δικαστοῦ — καὶ
Καθῆς ἔτι ἂν ἦτο οὗτος — προσαγομένη πρὸς ἐκτέλεσιν εἰς ἄλ-
λον Καθῆν, δὲν ἐλογίζετο ὡς τίτλος ἐκτελεστός ἄνευ μαρτυρικῆς
καταθέσεως περὶ τῆς ὑπάρξεως τοιαύτης ἀποφάσεως ε') ὅτι
μετὰ τὸ Χάτι Χουμαγιὸν τοῦ 1856 καὶ διὰ τῆς Ἐγκυκλίου
τοῦ 1278 καὶ εἶτα διὰ τοῦ νόμου περὶ Βιλαετίων ἢ τοπικῆ
ἀκροάσεως τῶν μαρτύρων ἐνώπιον τοῦ Σερχῆ ἐκρίθη περιττὴ, καὶ
ἡ ὑπὸ Ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχῆς κεκυρωμένη διαθήκη ἐκη-
ρύχθη ἔγκυρος καὶ ἐκτελεστὴ καὶ ὅτι, ὅτε τότε Καθῆδές τινες
ἠθέλησαν νὰ ἐπεμβῶσιν εἰς διαφορὰς περὶ Χριστιανικῶν δια-
θηκῶν, ἢ Πολιτεία διὰ διαφορῶν Ἐγκυκλίων ἀπηγόρευσεν αὐ-
τοῖς τὴν ἐπέμβασιν ταύτην ε') ὅτι κατὰ τὴν Ἐγκυκλίον τοῦ 1278
ἔχομεν διαθήκας, ἐνθεν μὲν τοῦ τρίτου τῆς περιουσίας ἄνευ
τύπων, ἐνθεν δὲ τοῦ ὄλου τῆς περιουσίας μετὰ τύπων, παρου-
σίας δηλονότι μαρτύρων καὶ κωρώσεως Ἐκκλησιαστικῆς ζ') ὅτι
ὁ ἐν τῇ ἀναφερομένῃ Ἐγκυκλίῳ περιεχόμενος ὅρος περὶ τῆς
ζῶντος τοῦ διαθέτου παραδόσεως τοῦ διατιθεμένου πράγματος,
ἀντικείμενος εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς διαθήκης καὶ κατὰ τὸν Χρι-
στιανικὸν καὶ κατὰ τὸν Μουσουλμανικὸν νόμον, παρέλκει καὶ
εἶνε ἀνεφάρμοστος η') ὅτι ὁ ὅρος τῆς διαθέσεως τοῦ τρίτου, ὁ
ἐν τοῖς Βερατίοις ἀπαντῶν, εἶνε ἐνδεικτικὸς, διότι κατ' ἄλλας
διατάξεις τῶν Βερατίων οὐδεὶς περιορισμὸς τίθεται εἰς τὸ δια-
τιθέμενον ποσοστὸν καὶ διότι κατὰ τὸ 12^{ον} ἄρθρον τοῦ Κανο-
νισμοῦ τοῦ Δ. Μ. Ε. Συμβουλίου ἡ διαθήκη τοῦ Χριστιανοῦ εἶνε
ἔγκυρος καὶ ἐκτελεστὴ οὐχὶ ὅταν εἶνε σύμφωνος πρὸς τὸν Ἱερὸν
Μουσουλμανικὸν νόμον, ἀλλ' ὅταν εἶνε σύμφωνος πρὸς τοὺς Πο-
λιτικὸς νόμους καὶ κανονισμούς.

§ 46. Τοιαῦτα τὰ πορίσματα τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐπιστημονι-
κῆς ἐρεῦνης τοῦ ζητήματος τούτου. Ἄλλ' εἶπομεν ἤδη ὅτι ἡ
Πολιτεία ἀπὸ τοῦ ἔτους 1883 ἠμμοιβήθη καὶ τὸν θρησκευ-
τικὸν χαρακτήρα καὶ τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῶν

περὶ διαθήκης καὶ ἐξ αὐτῆς πηραζουσῶν διαφορῶν. Σειρὰ σπουδαίων ἐγγράφων διημείφθη τότε ἐπὶ 15 μῆνας μεταξὺ Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας περὶ τοῦ ζητήματος τούτου καὶ περὶ ἄλλων⁽¹⁴⁾. ἔδωκε δὲ τέλος εἰς τὰς συζητήσεις ὁ ἀπὸ 8 Μαΐου 1300 (1884) Τεσκερὲς τοῦ Ὑπουργ. τῆς Δικαιοσύνης, ἐν ᾧ λέγεται πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὅτι «ὡς ἡ ἀφοσίωσις τῶν Ρωμαίων ὑπηκόων τῆς Α. Α. Μεγαλειότητος, ἐκ τῶν προτέρων ἐγνωσμένη τυγχάνουσα τῇ Α. Κυβερνήσει, οὐδεμίαν, ὡς γνωστόν, ἐπιδέχεται συζήτησιν καὶ ἀμφιβολίαν, οὕτως οὐδὲ τῆς διανόιας κἂν ἠδιήλθε τὸ μεταβαλεῖν καὶ ἀλλοιωῶσαι τὰς θρησκευτικὰς προνομίας καὶ τεθεσπισμένας παραχωρήσεις, ὧν ἀνέκαθεν τὸ Πατριαρχεῖον ἀπολαύει. Καθὼς δὲ γνωστόν τυγχάνει πῶς ἀνέκαθεν ἐξησκόουντο αἱ προνομίαι καὶ παραχωρήσεις αὗται, οὕτω καὶ τὸ Πατριαρχικὸν Βεράτιον ἐδόθη ἀπαράλλακτον τῷ τοῦ ἀποθανόντος κυρ. Ἰωακείμ κτλ.».

§ 47. Ὀλίγα ἔτη ἐν τούτοις μετὰ ταῦτα διευπλώθη ἀξίωσις, δι' ἧς ἀπεκρούετο πᾶσα ἐν γένει δικαστικὴ δικαιοδοσία τῆς Ἐκκλησίας, τὸ δὲ Δ. Μ. Ε. Συμβούλιον ἐχαρακτηρίζετο ὡς συμβουλευτικὸν ἀπλῶς Σωμαεῖον περὶ τὸν Πατριάρχην, δικαιούμενον νὰ γνωμοδοτῇ ἀλλ' οὐχὶ καὶ νὰ δικάζῃ. Ἡ ἀξίωσις αὕτη μετὰ τοῦ ζητήματος τῆς ἐκδόσεως Βερατίων ὑπὲρ Βουλγάρων Ἐπισκόπων ἐν Μακεδονίᾳ, καὶ μετὰ τοῦ τῆς διαδικασίας κληρικῶν καὶ μοναχῶν, καὶ τῆς λειτουργίας τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανικῶν Σχολείων, ἔφερεν ἐκ δευτέρου εἰς τὸ μέσον τὸ προνομιακὸν ζήτημα, τὸ ὁποῖον περιῆλθεν εἰς ὀξύτατον σημεῖον τότε καὶ ἐκλόπισε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ Ἔθνος. Κρατερὸς ἀγὼν διὰ τῆς γραφίδος συνήφθη ἐπὶ ἐξάμηνον (ἀπὸ 22 Ἰουνίου 1890 — 24 Δεκεμβρίου 1891), ἔγγραφα δέ, ἐπιφανεστάτην καταλαβόντα σελίδα ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἔθνους, ἀντηλ-

(14) Ὑπὸ τῆς Μ. Ἐκκλησίας ἐξεδόθησαν τῷ 1884 ἐν Κωνσταντοῦσι τὰ ἔγγραφα ταῦτα ἐν ἰδίῳ τεύχει. ἐπιγραφόμενον «Τὰ κατὰ τὸ ζήτημα τῶν Ἐκκλησιαστικῶν προνομίων ἀπὸ τῆς 19ης Φεβρουαρίου 1883 μέχρι τῆς ἐπιβραβεύσεως τοῦ Ἀρχαίου καθεστώτος».

λίγησαν μεταξὺ τῶν Πατριαρχικῶν καὶ τῆς Πολιτείας Αἰώσιμας εὐγνωμοσύνη ὀφείλεται εἰς τὸν ἀοίδιμον Πατριάρχην Λαοφίλον τὸν Ε' καὶ τὰ διαπρεπῆ μέλη τῶν δύο Ἐθνικῶν Σωματίων διὰ τὴν εὐθρασύ, εὐσταδίῃ καὶ Ἐθνικὴν ἀλλὰ καὶ νομοταγιστάτην αὐτῶν, κατ' ὄλον τὸ διάστημα τοῦτο, διαγωγὴν. Αἱ ἐπιχειρημάτων ἀκαταγωνίστων, ἀρνούμενων ἐκ τοῦ ἐπὶ μικρῶν σειρῶν αἰῶνων καθεστώτος τῆς Ἐκκλησίας, ἐκ τῶν Ἀυτοκρατορικῶν δηλώσεων καὶ νόμων καὶ ἐκ τῶν διεθνῶν πράξεων, ἐκ τοῦ ἀδυνάτου τῆς ὑπάρξεως Ἐκκλησίας ἀλωβήτου ἄνευ τῶν προνομίων τούτων, καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ καλῶς νοουμένου συμφέροντος τῆς Πολιτείας, ἐκτιθεμένων διὰ μακρῶν καὶ κατ' ἐπανάληψιν ἐν τοῖς ἀποσταλεῖσιν ἐγγράφοις, προεμάχησαν τῆς διατηρήσεως τῶν προνομίων τούτων. Ἄλλ' ἔτι μεγαλητέρα εὐγνωμοσύνη ὀφείλεται εἰς τὸν μεγάλθυμον καὶ περιουσίτατον καὶ τρισένδοξον Ἄνακτα, Ὅστις μελετήσας ἄντος τὸ ζήτημα καὶ πεισθεὶς περὶ τοῦ νομίμου καὶ δικαίου τοῦ πιστοῦ Ἀυτοῦ Ρωμαϊκοῦ Ἔθνους εὐηρεστήθη νὰ διατάξῃ τὴν ἐπάνοδον εἰς τὸ ἀρχαῖον καθεστῶς. Τὴν νύκτα τῆς 24 Δεκεμβρίου 1890 κατ' ἀκολουθίαν Ὑψ. Ἀυτοκρατορικῆς διαταγῆς συνηδρίασεν ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Δικαιοσύνης καὶ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ὑπουργοῦ Ριζᾶ πασοῦ μικτὴ ἐπιτροπεία ἐξ ἀντιπροσώπων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Πολιτείας⁽¹⁵⁾, καὶ μετὰ μακρὰς συζητήσεις ἐπῆλθε πλήρης συμφωνία καὶ τεθέντων τῶν ὅρων τῆς λύσεως τοῦ Προνομιακοῦ ζητήματος ὑπεγράφη ὑπὸ πάντων σχετικῶν πρακτικῶν.

Μέλλον δὲ νὰ μεταβῇ παρὰ τῇ Α. Α. Μεγαλειότητι ὁ Ὑπουργὸς καὶ ὑποβάλλῃ τὸ γενόμενον πρακτικὸν πρὸς ἔγκρισιν

(15) Μέλη τῆς Ἐπιτροπείας ἀπὸ μέρους τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Γένους προσκληθέντες ὀνομαστὶ κατ' ἀνωτέραν ἐντολὴν ἦσαν οἱ Σεβασμιώτ. Μητροπολίται Ἡρακλείας Γερμανός, Λέγκων Καλλιπτικός καὶ ὁ ἐκ τῶν μελῶν τοῦ Δ. Μ. Ε. Συμβουλίου κ. Α. Γενιδουριᾶς. Ἀπὸ μέρους δὲ τῆς Πολιτείας ὁμογενεῖς ἀνώτατοι Κυβερνητικοὶ ἐπάλληλοι, οἱ ἔξοχοι Κ. Ἀδοσίδης Πασοῦς, Κ. Ἀνθόπουλος Πασοῦς, Ν. Σαρδίνου Πασοῦς, Κ. Φωτιάδης βέης, καὶ Κ. Καρθεσοδώρης ἐφένδης.

δι' Αὐτ. Ἰραδέ, συνέστησε τοῖς ἐκ τῶν Πατριαρχείων προσκληθεῖσιν . . . . . ὅτι ἐπιθυμία τοῦ Ἄνακτος εἶνε νὰ ἐπαναληφθῶσιν αἱ ἱεροτελεστίαι καὶ ἐκκλησιασθῶσιν οἱ Χριστιανοὶ κατὰ τοιαύτην ἐπίσημον ἡμέραν τῶν Γενεθλίων τοῦ Σωτήρος ἡμῶν. Διαβιβασθείσης τῇ αὐτῇ νυκτὶ τῆς εἰδήσεως τῆς λύσεως τοῦ ζητήματος καὶ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ Ἄνακτος εἰς τὸν ἐν Μακροχωρίῳ τῆς Κων)πόλεως διαμένοντα παρητημένον Πατριάρχην Διονύσιον, οὗτος ἀνεκάλεσε τὴν παραίτησίν του καὶ διέταξε τὴν ἐπανάληψιν τῶν ἱεροτελεστιῶν δι' Ἐγκυκλίου ἀποσταλείσης τηλεγραφικῶς τῇ 2^ῃ ὥρᾳ τῆς πρωῆς τῆς 25 Δεκεμβρίου 1890 πρὸς ὄλους τοὺς Ἀρχιερεῖς τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου καὶ ἐχούσης ἐπὶ λέξει οὕτως «*Αὐθέντος αἰσίως ζητήματος, ὑμνήσατε Θεὸν ἐν Ἐκκλησιαίαις, δοξολογοῦντες καὶ ὑπὲρ Τρισεβάστου Ἄνακτος*». Τὰ ἑκατομύρια τῶν ἐν Τουρκίᾳ Ὀρθοδόξων Χριστιανῶν μετὰ συγκινήσεως καὶ δακρύων ἤκουσαν τὸ χαρμόσυνον ἄγγελμα καὶ μετὰ κατανύξεως ὑμνησαν τὸν Θεὸν τῶν πατέρων των, μετ' ἀληθοῦς δ' εὐγνωμοσύνης ἐδεήθησαν καὶ ὑπὲρ τοῦ Τρισεβάστου Ἄνακτος, ἵνα διατηρῆται ἐπὶ μήκιστον ἐν ὑγείᾳ καὶ δόξῃ, ἀγαθὰς βουλάς πάντοτε ὑπὲρ τῶν ὑπηκόων του βουλευόμενος.

§ 48. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐπελθούσης λύσεως τοῦ ζητήματος τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Δικαιοσύνης διὰ τοῦ ἀπὸ 27 Δεκεμβρίου 1890 Τεσκερὲ αὐτοῦ πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἀνομολογεῖ σχετικῶς πρὸς τὰς διαθήκας ὅτι, ἐπειδὴ τὸ Πατριαρχεῖον λέγει «*ὅτι ἡ διαθήκη εἶνε πρῶξις θρησκευτικῆ, ἰσχύουσα μετὰ θάνατον . . . ἐξητάσθη τὸ ζήτημα τοῦτο ἐκ παραβολῆς πρὸς τὰ Πατριαρχικά καὶ Μητροπολιτικά Βεράτια, πρὸς τὰ Ὑψ. Φιρμάνια καὶ τὸν Πατριαρχικὸν Κανονισμόν καὶ κατεβλήθη προσοχὴ εἰς τὴν τήρησιν τῶν προνομιῶν, ἃς ἀνεκάνθεν κέκτηται τὸ Πατριαρχεῖον*». Ἐπεταὶ δ' ἐν τῷ Τεσκερὲ ἡ διατύπωσις τῶν διαφορῶν περὶ διαθήκης ζητημάτων. Μετὰ μῆνα ἀπὸ τοῦ Τεσκερὲ τούτου ἐξεδύθη ἡ ἀπὸ 22 Ἰανουαρίου 1306 (1891) Ὑψ. Βεζυρική ἐγκύκλιος, ἐπὶ τῇ βάσει προεκδοθέντος

Α. Διατάγματος, καθορίζουσα τὴν λύσιν τῶν ἀμφισβητηθέντων διαφορῶν προνομιακῶν ζητημάτων καὶ ἀποτελοῦσα οὕτως εἰπεῖν τὸ νέον Συμβόλαιον μεταξὺ Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας. Ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ ταύτῃ ἐν σχέσει πρὸς τὰς διαθήκας ἀναγράφονται ὅσα καὶ ἐν τῷ ἀπὸ 27 Δεκεμβρίου 1890 τεσκερὲ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης, ἐκτὸς βιουρσημάντου τινὸς φράσεως, ἧτις ἀπαντᾷ ἐν ἀρχῇ. Ἐν ᾧ δηλονότι ὁ τελευταῖος Τεσκερὲς τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης οὐ μόνον δὲν ἀποκρούει, ἀλλὰ καὶ σιωπηρῶς παραδέχεται τὸν θρησκευτικὸν χαρακτήρα τῆς διαθήκης, ἡ Βεζυρική ἐγκύκλιος λέγει ὅτι τὸ τῶν διαθηκῶν ζήτημα εἶνε «*ἀστικῆς τάξεως*». Ἐπειδὴ ὅμως ἀνεγνωρίσθη ἐκ νέου ἐπισήμως ὑπὸ τῆς Πολιτείας ἡ ἀποκλειστικὴ ἀρμοδιότης τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῶν Χριστιανικῶν διαθηκῶν, ἡ δ' Ἐκκλησία ἐνέμεινε μέχρι τέλους ἐν τῇ γνώμῃ αὐτῆς περὶ τοῦ θρησκευτικοῦ χαρακτήρος τῆς διαθήκης—οὐδ' ἠδύνατο δὲ νὰ μεταβάλῃ γνώμην, — ἐπεταὶ ὅτι αἱ λέξεις «*ἀστικῆς τάξεως*», ἐκφράζουσαι μονομερῆ θεωρίαν περὶ τοῦ χαρακτήρος τῆς διαθήκης, δὲν δύνανται ἐν ἀπωτέρῳ μέλλοντι νὰ δημιουργήσωσι γομίμους ἰσχυρισμοὺς περὶ τοῦ χαρακτήρος τούτου καὶ νὰ προκαλέσωσι καὶ πάλιν δυσάρεστα διὰ τὰς Χριστιανικὰς διαθήκας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

Νεωτάτη θεωρία τῆς Πολιτείας περὶ τῶν χριστιανικῶν διαθηκῶν.

§ 49. Κατὰ τὴν Πολιτείαν ἀναγκαῖα ἡ κύρωσις τῆς διαθήκης ζῶντος τοῦ διαθέτου.

§ 50. Τῆς διαθήκης τελειουμένης διὰ τοῦ θανάτου τοῦ διαθέτου, ἀνεφάρμοστος καὶ ἀκατάληπτος ἡ ζῶντος αὐτοῦ κύρωσις αὐτῆς δι' ἀποφάσεως.

§ 51. Ἄν διὰ τῆς ἀξιώσεως τῆς Πολιτείας γῶνται σύμπραξις Ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχῆς κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς διαθήκης, ἕτερον ἄπο πον, δὲν ἀποκλείεται ἡ ἰσχὺς τῶν ἰδιαιτικῶν διαθηκῶν.

§ 52. Ἐπὶ αἰῶνας ἰσχύς τῶν ἰδιωτικῶν διαθηκῶν παρὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ Πολιτείᾳ. Τὰς ἰδιωτικὰς διαθήκας παραδέχονται καὶ αἱ Νομοθεσίαι τῶν Χριστιανικῶν Κρατῶν. Σχετικαὶ διατάξεις τοῦ Γαλλικοῦ Ἀστικοῦ Νόμου.

§ 53. Ὅμοιοι τοῦ Ἰταλικοῦ Ἀστικοῦ Νόμου.

§ 54. Ὅμοιοι τοῦ Γερμανικοῦ Ἀστικοῦ Νόμου.

§ 55. Ἐπὶ τῶν ἰδιωτικῶν διαθηκῶν ἢ παρὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ Νομοθεσία ἐπιβάλλει πλείονας διατυπώσεις τῶν ὑπὸ τῶν Νομοθεσιῶν τῶν ἄλλων Χριστιανικῶν Κρατῶν. Τὸ ἐκ τούτου συμπέρασμα.

§ 56. Καὶ κατὰ τὸ Μουσουλμανικὸν Δίκαιον καὶ κύρωσις τῆς διαθήκης ζῶντος τοῦ διαθέτου δὲν ἀπαιτεῖται, καὶ αἱ ἄλλαι διατυπώσεις ὀλιγώτεραι. Ὑπόδειγμα Μουσουλμανικῆς διαθήκης καὶ κυρώσεως αὐτῆς. Κατ' ἀκολουθίαν, ἐλλίς περὶ ἐπανόδου καὶ πάλιν εἰς τὸ ἀρχαῖον καθεστῶς.

§ 49. Τὰ ἐν τοῖς προηγουμένοις Κεφαλαίοις πρὸς τριετίας ἐγγράφομεν. Ἐκτοτε δὲ ἕνεκα δίκης τινὸς περὶ τοῦ κύρους διαθήκης, δι' ἧς διετίθεντο σπουδαῖα ποσὰ ὑπὲρ εὐαγῶν Ἐθνικῶν ἰδρυμάτων, ἐτέθη ἐπὶ τοῦ τάπητος καὶ πάλιν τὸ ζήτημα τῶν διαθηκῶν καὶ νέα ἀξιώσις ἠγέρθη, ἵνα λογίζονται ἔγκυροι μόνον ὅσοι διαθήκαι ἐκυρώθησαν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ζῶντος τοῦ διαθέτου.

§ 50. Εἶδομεν ὅτι ἡ διαθήκη καὶ κατὰ τὸν Χριστιανικὸν καὶ κατ' αὐτὸν τὸν Μουσουλμανικὸν νόμον τελειοῦται διὰ τοῦ θανάτου τοῦ διαθέτου. Ἐπομένως μόνον μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ δύναται καὶ δικαιοῦται ἡ Ἐκκλησία νὰ ἐξετάσῃ ταύτην καὶ νὰ κυρώσῃ ἢ μὴ αὐτήν. Πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ διαθέτου ἀπόφασις περὶ κυρώσεως τῆς διαθήκης οὐ μόνον δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὴν ἔννοιαν αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ οὐδὲν σχεδὸν πρακτικὸν ἀποτέλεσμα δύναται νὰ ἔχῃ· διότι ἀφ' ἐνὸς μὲν θὰ εἶνε ἀπόφασις, λαμβάνουσα ἰσχὴν ἐν ἀπωτέρῳ μέλλοντι, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ ἡ ἰσχύς αὐτῆς αὐτὴ θὰ ἐξαρτᾶται ἢ ἐκ τῆς θελήσεως τοῦ διαθέτου, δικαιομένου ἀνά πᾶσαν στιγμήν μέχρι τοῦ θανάτου του εἰς

ἀνάκλησιν, ἢ ἐξ ἄλλων αἰτίων, λ. χ. τῆς μὴ προαποβιώσεως τοῦ διὰ διαθήκης κληρονόμου ἢ τῆς μὴ ἐπιγεννήσεως ἀναγκαίου κληρονόμου κ. λ. π. κ. λ. π. Ἐπομένως διὰ τοὺς λόγους τούτους εἶνε ἀκατάληπτος ἢ δι' ἀποφάσεως τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχῆς κύρωσις τῆς διαθήκης ζῶντος τοῦ διαθέτου.

§ 51. Ἄν δὲ πάλιν διὰ τῶν λέξεων τούτων νοῆται ἢ σύμπραξις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχῆς κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς διαθήκης, τότε εὐρισκόμεθα πρὸ ἄλλου αἰτίου, τοῦ ἀποκλεισμοῦ δηλονότι τῆς ἰσχύος τῶν ἰδιωτικῶν διαθηκῶν. Θὰ ἴδωμεν ἐν τῷ οἰκείῳ μέρει ὅτι κατὰ τὸ παρὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἰσχύον δίκαιον δικαιοῦται ὁ διαθέτης νὰ συντάξῃ τὴν διαθήκην αὐτοῦ ἢ μόνος ἢ διὰ ξένης ἐμπίστου χειρός, τῇ συμπράξει μαρτύρων, οἵτινες ἢ λαμβάνουσι γνῶσιν τοῦ περιεχομένου αὐτῆς καὶ ὑπογράφουσι ἐν αὐτῇ μετὰ τοῦ διαθέτου, ἢ μετὰ τὴν σύνταξιν αὐτῆς ἐπὶ τῇ ἄπλῃ δηλώσει τοῦ διαθέτου ὅτι αὕτη εἶνε ἡ διαθήκη του ὑπογράφουσι, ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ περιεχομένου αὐτῆς, ταυτοχρόνως μετὰ τούτου, καὶ εἶτα σφραγίζουσι αὐτὴν πάντες κλπ. Ἡ τοιαύτη δὲ διαθήκη ἀνοιγομένη μετὰ θάνατον τοῦ διαθέτου ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου, παρισταμένων καὶ τῶν μαρτύρων ἐνόρκως βεβαιούντων τὰ προγενόμενα, κυροῦται τυπικῶς.

§ 52. Ἐπὶ τῇ βᾶσει τοῦ παρὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἰσχύοντος τούτου δικαίου, ἐπὶ ἑκατονταετηρίδας ἤδη ἀναρίθμητοι διαθήκαι ἐκυρώθησαν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐξετελέσθησαν ἀναγκαστικῶς ὑπὸ τῆς Πολιτείας. Νῦν τίνα λόγον δύναται νὰ ἔχῃ ἡ ἀξίωσις τῆς καινοτομίας; Ἐὰν ἀνεξαρτήτως τοῦ παρὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἰσχύοντος δικαίου προσδράμωμεν εἰς τὰς νομοθεσίας τῶν Χριστιανικῶν Κρατῶν, θὰ ἴδωμεν ὅτι πάντα ταῦτα τὰ Κράτη παραδέχονται καὶ ἀναγνωρίζουσι τὰς ἰδιωτικὰς διαθήκας, ἀνευ συμπράξεως μάλιστα μαρτύρων κατὰ τὴν σύνταξιν ἢ ὑπογραφὴν αὐτῶν, καὶ ἐν παντελεῖ ἀγνοίᾳ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν ὑπὸ παντὸς ἄλλου προσώπου ἐκτὸς τοῦ διαθέτου.

Οὕτω λ. χ. κατὰ τὸν Γαλλικὸν Ἀστικὸν νόμον ἀρθρ. 969,

ἡ διαθήκη εἶνε ἢ ὀλόγραφος ἢ δημοσία ἢ μυστική. Κατὰ τὸ 970, διὰ τὸ ἔγκυρον τῆς ὀλογράφου διαθήκης οὐδὲν ἕτερον ἀπαιτεῖται ἢ νὰ ἔχη γραφῆ καθ' ὀλοκληρίαν διὰ χειρὸς τοῦ διαθέτου, νὰ εἶνε χρονολογημένη καὶ ὑπογεγραμμένη ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τὸ 971, ἢ δημοσία ἢ συντάσσεται ἐνώπιον δύο συμβολαιογράφων παρόντων δύο μαρτύρων, ἢ ἐνώπιον ἐνὸς συμβολαιογράφου παρόντων τεσσάρων μαρτύρων· κατὰ τὸ 976, ἢ μυστικῆ διαθήκη ἢ γράφεται διὰ χειρὸς τοῦ διαθέτου, ἢ διὰ ξένης χειρὸς, καὶ ὑπογράφεται μόνον ὑπὸ τοῦ διαθέτου, ὅστις ὀφείλει νὰ κλείση καὶ σφραγίσῃ εἴτε τὸ ἔγγραφον· τῆς διαθήκης, ἢ τὸν φάκελον ἐν ᾧ τίθεται αὕτη, εἴτ' ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ συμβολαιογράφου καὶ ἕξ μαρτύρων, πρὸς οὓς αὕτη δείκνυται, εἴτε μὴ. Ἀλλ' ὁ διαθέτης ὀφείλει νὰ δηλώσῃ αὐτοῖς, ὅτι τὸ περιεχόμενον ἐν τῷ ἔγγραφῳ τούτῳ εἶνε ἡ διαθήκη του, γραφεῖσα καὶ ὑπογραφεῖσα μόνον ὑπ' αὐτοῦ, μεθ' ὃ συντάσσεται ὑπὸ τοῦ συμβολαιογράφου σχετικὸν πρακτικὸν ἢ ἐπὶ τῆς διαθήκης ἢ ἐπὶ τοῦ φακέλου κατὰ δὲ τὰ ἄρθρα 1007 καὶ 1008 ἢ ὀλόγραφος ἢ μυστικῆ διαθήκη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ διαθέτου παρουσιάζεται εἰς τὸν Πρόεδρον τοῦ οἰκείου Πρωτοδικείου, ὅστις ἀνοίγει μὲν τὴν ὀλόγραφον, ἂν εἶνε ἐσφραγισμένη, ἄνευ συμπράξεως μαρτύρων, καὶ διατάσσει διὰ πράξεως αὐτοῦ τὴν κατάθεσιν αὐτῆς εἰς ἓνα συμβολαιογράφον καὶ τὴν παραπομπὴν τοῦ ἐν αὐτῇ κληρονόμου ἢ κληροδόχου εἰς τὴν κληρονομίαν, ἐνεργεῖ δὲ σχεδὸν τὰ αὐτὰ καὶ ἐπὶ τῆς μυστικῆς, ἀλλὰ τότε ἀπαιτεῖται ἡ παρουσία τοῦ συμβολαιογράφου καὶ τῶν μαρτύρων, τῶν συμπραξάντων κατὰ τὴν ἐγχείρισιν αὐτῆς εἰς τὸ Συμβολαιογραφεῖον.

§ 53. Κατὰ δὲ τὸν Ἰταλικὸν Ἀστικὸν νόμον ἀναγνωρίζονται δύο τακτικοὶ τύποι διαθηκῶν, ὁ τῆς ὀλογράφου καὶ ὁ τῆς διὰ πράξεως συμβολαιογράφου. Ἡ ὀλόγραφος δέον, κατὰ τὸ ἄρθρ. 775, νὰ γραφῆ καθ' ὀλοκληρίαν διὰ χειρὸς τοῦ διαθέτου, νὰ εἶνε χρονολογημένη καὶ νὰ ὑπογραφῆ εἰς τὸ τέλος ὑπ' αὐτοῦ. Ἡ διὰ πράξεως ἐνώπιον συμβολαιογράφου, κατὰ τὸ 776 ἄρθρον,

εἶνε ἢ δημοσία ἢ μυστικῆ καὶ ἢ μὲν δημοσία δέον κατὰ τὸ 777 νὰ συνταχθῆ ἐνώπιον δύο συμβολαιογράφων καὶ δύο μαρτύρων, ἢ ἐνώπιον ἐνὸς συμβολαιογράφου καὶ τεσσάρων μαρτύρων, ἢ δὲ μυστικῆ κατὰ τὸ ἄρθρ. 782 ἢ γράφεται ὑπὸ τοῦ διαθέτου, ἢ ὑπὸ τρίτου καὶ ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει, ὁ διαθέτης ὑπογράφει μόνον εἰς τὸ τέλος, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ὑπογράφει εἰς ἕκαστον ἡμίφυλλον, μεθ' ὃ κατὰ τὸ ἄρθρ. 783 ἐκτελοῦνται ὅσα σχεδὸν καὶ ἐπὶ τῶν μυστικῶν διαθηκῶν κατὰ τὸν Γαλλικὸν Κώδικα περὶ συμπράξεως συμβολαιογράφου καὶ μαρτύρων, σφραγίσεως κλπ. Κατὰ δὲ τὰ ἄρθρα 912 καὶ ἐπόμενα, ἢ μὲν ὀλόγραφος διαθήκη ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ παντὸς ἔχοντος συμφέρον κατατίθεται μετὰ τὸν θάνατον τοῦ διαθέτου παρὰ τινι συμβολαιογράφῳ τοῦ τόπου, ἐνθα κεῖται ἡ κληρονομία, οὗτος δ' ἐπὶ παρουσίᾳ Ἐιρηνοδίκου καὶ δύο μαρτύρων ἀνοίγει αὐτὴν καὶ συντάσσονται τὰ σχετικὰ πρακτικά· ἢ δὲ μυστικῆ ἀνοίγεται καὶ δημοσιεύεται, κατὰ τὸ ἄρθρ. 915, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον σχεδόν.

§ 54. Κατὰ δὲ τὸν Γερμανικὸν Ἀστικὸν Κώδικα δύο εἶνε ἐπίσης οἱ τύποι τῆς διαθήκης, ὁ τῆς δημοσίας καὶ ὁ τῆς ἰδιωτικῆς. Καὶ δημοσία μὲν εἶνε ἢ ἐνώπιον δικαστοῦ ἢ συμβολαιογράφου, εἴτε δηλοῦντος τοῦ διαθέτου εἰς τούτους τὴν τελευταίαν βούλησιν προφορικῶς, ἢ ἐγχειρίζοντος ἔγγραφον ἀνοικτὸν ἢ κλειστὸν, αὐτόγραφον ἢ μὴ μετὰ τῆς προφορικῆς δηλώσεως ὅτι τὸ ἔγγραφον τοῦτο περιέχει τὴν τελευταίαν αὐτοῦ βούλησιν. Ὁ δικαστὴς δὲ προσλαμβάνων ἓνα δικαστικὸν γραμματέα ἢ δύο μάρτυρας, καὶ ὁ συμβολαιογράφος ἓνα δεύτερον συμβολαιογράφον ἢ δύο μάρτυρας, συντάσσει ἕκθεσιν τῶν λεχθέντων καὶ γενομένων, ἢν ὑπογράφουσι πάντες καὶ ὁ διαθέτης, ἢ ἂν οὗτος εἶνε ἀγράμματος, γίνεται μνεῖα ἐν τῇ ἐκθέσει περὶ τούτου. Ἡ δὲ ἰδιωτικῆ διαθήκη δέον νὰ εἶνε γεγραμμένη καὶ ὑπογεγραμμένη ὑπὸ τοῦ διαθέτου μετ' ἀναγραφῆς τοῦ τόπου καὶ τῆς ἡμέρας τῆς συντάξεως⁽¹⁾. Μετὰ τὸν θάνατον δὲ τοῦ διαθέτου

(1) Windscheid Rom. Aik. Met. Ἀγγρῶν παραγρ. 545 σελ. 67-72.

ιδιωται, συμβολαιογράφοι καὶ μὴ Δικαστικαὶ Ἀρχαὶ ὀφείλουσι νὰ παραδίδωσι τὴν εἰς χεῖράς των εὐρισκομένην διαθήκην εἰς τὸ δικαστήριον τῆς κληρονομίας, τὸ ὁποῖον προβαίνει εἰς τὴν δημοσίευσιν τῆς διαθήκης καὶ εἰς τὴν παραπομπὴν εἰς τὴν κληρονομίαν τῶν δικαιούχων⁽²⁾.

§ 55. Εἰσταχνολογήσαμεν ἐκ τῶν Νομοθεσιῶν τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κρατῶν τὰς προηγουμένας διατάξεις περὶ τῶν τύπων τῶν τακτικῶν διαθηκῶν⁽³⁾. Ἐξ ἀντιπαραβολῆς τῶν διατάξεων τούτων πρὸς τὸ παρὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἰσχύον δίκαιον βλέπομεν ὅτι ἡ ἰδιωτικὴ διαθήκη κατὰ τὸ παρὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ δίκαιον, ὑπόκειται εἰς πλείονας τύπους, συντελοῦντας εἰς τὴν ἀπόκρουσιν πάσης ὑπονοίας περὶ νοθεύσεως τῆς θελήσεως τοῦ διαθέτου διότι, καίτοι, καὶ κατὰ τὰς ξένας νομοθεσίας καὶ κατὰ τὴν τῆς Ἐκκλησίας, εἶνε δυνατόν ν' ἀγνοῶσιν οἱ μάρτυρες τὸ περιεχόμενον τῆς μυστικῆς διαθήκης, ἀλλ' ὅμως διὰ τὴν ὀλόγραφον διαθήκην οὐδεμίᾳ ξένη νομοθεσία ἀπαιτεῖ τὴν σύμπραξιν μαρτύρων, ἐν ᾧ ἡ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐπὶ τῆς διαθήκης ταύτης ἀπαιτεῖ τοιαύτην σύμπραξιν αὐτῶν. Ἐπίσης δὲ διὰ τὸ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ διαθέτου ἀνοιγμὰ τῆς διαθήκης κατὰ τὴν Νομοθεσίαν τῆς Ἐκκλησίας ἐπιβάλλονται πολλῶ πλείονες διατυπώσεις τῶν τῶν ξένων Νομοθεσιῶν, καὶ οὕτως ἀποτελεσματικώτερον περιφρουροῦνται τὰ δικαιώματα τῶν ἐχόντων συμφέρον καὶ ἀποδεικνύεται ἡ ἐλευθέρω καὶ γνησίᾳ βούλησις τοῦ διαθέτου. Κατ' ἀκολουθίαν οὐδεὶς λόγος συμβάλλει ἵνα ἀποκλεισθῶσιν αἱ διαθήκαι αὗται, διότι δὲν ἐκυρώθησαν ζῶντος τοῦ διαθέτου ὑπὸ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχῆς.

§ 56. Ἄλλ' ἀνεξαρτήτως τῶν νομοθεσιῶν τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κρατῶν, μήπως καὶ αὐτὸν τὸν Ἱερὸν Μουσουλμανικὸν νόμον εἶνε ἀναγκαία ἡ ὑπὸ τοῦ Ἱεροδικαστηρίου κέρωσις τῆς διαθήκης ζῶντος τοῦ διαθέτου; Πᾶν ἄλλο δύναται τις νὰ ἰσχυρισθῇ ἢ

⁽²⁾ Windscheid Rom. Δικ. παραγρ. 567 σελ. 168.

⁽³⁾ Ἐν τῇ οἰκείῳ μέρει θέλομεν πραγματευθῆ περὶ τῶν ἐκτάκτων διαθηκῶν.

τοῦτο διότι ὁ Ἱερὸς Μουσουλμανικὸς νόμος, συγκριτικώτερος ἢ πᾶσαι αἱ Χριστιανικαὶ νομοθεσίαι, ἀναγνωρίζει ὡς ἔγκυρον οὐχὶ μόνον τὴν συνταχθεῖσαν ἐνώπιον τοῦ Καδῆ διαθήκην τοῦ Μουσουλμάνου, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν προφορικὴν, περὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς ὁποίας δύο μάρτυρες Μουσουλμᾶνοι δίκαιοι καὶ ἐλεύθεροι βεβαιοῦσιν ἀνωμοτὶ ἐνώπιον τοῦ Καδῆ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ διαθέτου ὅτε, καὶ ἐπὶ τῇ ἀπλῇ ταύτῃ μαρτυρίᾳ, οὗτος κυροῖ τὴν ἐν λόγῳ προφορικὴν διαθήκην. Ἴνα μὴ λογισθῶμεν δὲ ἀνυποστήρικτα λέγοντες, ἀντιγράφομεν κάτωθι ἐν μεταφράσει ὑπόδειγμα κυρώσεως Μουσουλμανικῆς διαθήκης, εἰλημμένον ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ βιβλίου ὑποδειγμάτων ἀποφάσεων τῶν Ἱερῶν Δικαστηρίων ὑπὸ τοῦ Δεπαγζαδὲ Ναμᾶν ἐφ.⁽¹⁾

⁽¹⁾ Τεοτζιμὲ Τζαμῆλ-οὐλ σὰκ σελ. 54.55 Τὸ ὑπόδειγμα τῆς διαθήκης καὶ τῆς ἐπικυρώσεως αὐτῆς ἔχει ἐπὶ λέξει οὕτως:

«Ὁ Ελχάτζ Χουσεῖν ἐφένδης, υἱὸς Ἀβδουλλάχ κάτοικος Κωνσταντινουπόλεως ἐν τῇ συνοικίᾳ Χουλιὰο, παρόντος τοῦ Χασὰν ἀγᾶ υἱοῦ Χουσεῖν, ἀποκλειστικοῦ κληρονόμου, αἰτία συγγενείας, τῆς τέως ἀποβιώσασα Σαλιχᾶ θυγατρὸς Ἀβδουλλάχ υἱοῦ Ἀβδουλμενᾶν, καθ' οὗ ἤγειρεν ἀγωγὴν εἰς τὸ ἱερὸν συμβούλιον. ἐξέθηκεν ὅτι ἡ προμνησθεῖσα Σαλιχᾶ, θυγάτηρ Ἀβδουλλάχ, υἱοῦ Ἀβδουλμενᾶν ἀσθενῆς οὖσα ἐξέφρασε τὴν τελευταίαν αὐτῆς θέλησιν εἰποῦσα ὅτι «ὁπόταν, κελεύσμαι Θεοῦ τοῦ ὑψίστου ἀποθάνω, τὸ τρίτον τοῦ ὄλου τῆς περιουσίας μου νὰ χωρισθῇ καὶ νὰ ληφθῇ, ἐκ τοῦ τρίτου δὲ τούτου νὰ δαπανηθῶσιν ἐξ μὲν χιλιάδες ἄσπρα διὰ τὴν κηδείαν καὶ ταφὴν μου. τρεῖς δὲ χιλιάδες ἄσπρα διὰ προσευχάς, νὰ δοθῶσιν ἀνὰ πέντε γροῖσια εἰς πέντε πτωχοὺς, δυναμένους ν' ἀναγνώσκωσι τὸ μεγαλεὺς Κοράνιον, ἕκαστος δὲ τούτων ἀποπειρατῶν τὴν ἀνάγνωσιν ὀλοκλήρου τοῦ Κοράνιου νὰ χαρίσῃ εἰς τὴν φυχὴν μου τὴν ἐκ τούτου θεῖαν ἀντιμισθίαν ν' ἀγορασθῶσιν ἀντὶ δεκαπέντε γροσίων τρία ἱερὰ Κοράνια καὶ νὰ δοθῇ ἕκαστον τούτων εἰς ἀπόρους δυναμένους ν' ἀναγνώσκωσι τὸ ἕξοχον Κοράνιον, ἐὰν δὲ μείνῃ περίσσευμα, νὰ δαπανηθῇ τοῦτο εἰς ἀγαθοεργούς σκοποὺς» πρὸς ἐκτέλεσιν δὲ τῆς ὡς ἀνωτέρω βουλήσεώς τῆς διώρισεν καὶ ἐξέλεξεν ἐμὲ ἐπίτροπον, ἐγὼ δὲ παραδεχθεὶς τὴν ἐπιτροπιάν ταύτην ἀνέλαβον τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ νὰ ἐκτελέσω τὴν ἐπὶ τούτῳ ἀπαιτουμένην ὑπηρεσίαν. Ὅθεν, ὡς ἐπίτροπος, ἐξαιτούμαι νὰ ἐρωτηθῇ ὁ διαληφθεὶς Χασὰν ἀγᾶς καὶ νὰ διαταχθῇ νὰ μοι παραδώσῃ τὸ τρίτον τῆς περιουσίας ταύτης. Κατόπιν ἐρωτήσεως, ὁ διαληφθεὶς Χασὰν ἀγᾶς ἀπαντῶν ὁμολόγησεν μὲν ὅτι αἰτία συγγενείας πρὸς τὴν προμνησθεῖσαν ἔλαβεν διὰ κληρονομίας ὑπὸ τὴν κατοχὴν τοῦ τῶν περιουσιῶν, ἠρηγήθη ὅμως τὴν ὡς ἀνωτέρω ἐπιτροπιάν τοῦ ἐνάγοντος, καὶ τὴν διαθήκην ταύτην. Ὅθεν ζητήθη τῆς αὐτῶν μαρτυρικῶν ἀποδείξεων, παρίστασαν ἐνώπιον τοῦ ἱεροῦ Συμβουλίου πρὸς μαρτυρίαν οἱ ἐκ τῶν δικαίων καὶ ἀνεπίθων Μουσουλμάνων Ἀλῆ Ἀγᾶς υἱὸς Ὀσμᾶν, καὶ Ἀβδῆ Ἀγᾶς υἱὸς Σαλιχᾶν, ὅτι οὗτοι ἀποκρίθητε κατέθεσαν ὅτι ἡ ἀποβιώσασα Σαλιχᾶ θυγάτηρ

Ἐκ τῆς ἀποφάσεως ταύτης καταφαίνεται καὶ ὁ παρὰ τοῖς Μουσουλμάνοις θρησκευτικὸς χαρακτήρ τῆς διαθήκης καὶ ἡ κύρωσις αὐτῆς μετὰ θάνατον τοῦ διαθέτου ἐπὶ ἀπλῇ βεβαιώσει δύο μαρτύρων. Ἐπομένως ὅλως ἀνεξήγητος ἀποβαίνει ἡμῖν ἡ ἀξίωσις ἵνα ἐξ ὄλων τῶν πεπολιτισμένων λαῶν τῆς ὑψηλίου μόρον ὁ Ὅρθόδοξος Χριστιανικὸς στερηθῇ δικαιώματος, ὅπερ καὶ ἡ Νομοθεσία τῆς Ἐκκλησίας καὶ αἱ ἄλλαι Χριστιανικαὶ νομοθεσίαι καὶ ὁ Ἱερὸς Μουσουλμ. νόμος ἐπιτρέπουσι. Ἄς ἐλπίσωμεν ἐν τούτοις ὅτι ἡ Σ. Α. Κυβέρνησις, λαμβάνουσα παρὰ τῶν ταγῶν τῆς Ἐκκλησίας τὰς ἀναγκαίας ταύτας καὶ ἄλλας ἐξηγήσεις, θὰ εὐαρεστηθῇ νὰ ἐπαναφέρῃ τὸ ἀρχαῖον καθεστῶς, ἵνα οὕτω προσθέσῃ ἓνα ἔτι λόγον εὐγνωμοσύνης τοῦ Ὁρθ. Χριστιανικοῦ λαοῦ πρὸς τὴν Α. Α. Μεγ. τὸν Τρισέβαστον καὶ Τρισένδοξον Ἀνακτα.

» Ἀβδουλλάχ υἱοῦ Ἀβδουλμενάν, ἀσθενῆς οὖσα ἐξέφρασε τὴν τελευταίαν αὐτῆς θέλησιν
» εἰποῦσα ὅτι, ὁπόταν κελύομαι Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου ἀποθάνω, τὸ τρίτον τοῦ ὄλου τῆς
» περιουσίας μου νὰ χωρισθῇ καὶ νὰ ληφθῇ, ἐκ τοῦ τρίτου δὲ τούτου νὰ δαπανηθῶσιν
» ἕξ μὲν χιλιάδες ἄσπρα διὰ τὴν κηδείαν καὶ ταφὴν μου, τρεῖς δὲ χιλιάδες ἄσπρα διὰ
» προσευχὰς νὰ δοθῶσιν ἀνὰ πέντε γροσία εἰς πέντε πτωχοὺς δυναμένους ν' ἀναγνώ-
» σκωσι τὸ μεγαλεὺς Κοράνιον, ἕκαστος δὲ τούτων ἀποπερατῶν τὴν ἀνάγνωσιν ὁλοκλή-
» ρου τοῦ Κοράνιου νὰ χάρισῃ εἰς τὴν ψυχὴν μου τὴν ἐκ τούτου θείαν ἀντιμισθίαν ν'
» ἀγορασθῶσιν ἀντὶ δέκα πέντε γροσίων τρία ἱερὰ Κοράνια καὶ νὰ δοθῇ ἕκαστον τούτων
» εἰς ἀπόρους, δυναμένους ν' ἀναγνώσκωσι τὸ ἕξοχον Κοράνιον· ἐὰν δὲ μείνῃ περισ-
» σενμα, νὰ δαπανηθῇ τοῦτο εἰς ἀγαθοεργοὺς σκοποὺς· πρὸς ἐκτέλεσιν δὲ τῆς ὡς ἀνωτέρω
» βουλήσεώς της διόρισε καὶ ἐξέλεξε ἐπίτροπον τὸν ἐνάγοντα Ἐλχὰτζ Χουσεῖν ἐφένδην,
» ὅστις ἐπὶ παρουσίᾳ ἡμῶν παραδεχθεὶς τὴν ἐπιτροπείαν ταύτην ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν
» τοῦ νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἐπὶ τούτῳ ἀπαιτουμένην ὑπηρεσίαν. μετὰ τοῦτο δὲ ἡ προ-
» μνησοθεῖσα Σαλιχὰ ἀπέθανεν ἐμμένουσα εἰς τὴν διαθήκην της. Ὅθεν
» ἡμεῖς εἴμεθα μάρτυρες τῶν ἀνωτέρω καὶ μαρτυροῦμεν.

» Ἐξελεγχθέντων δὲ τῶν μαρτύρων μετὰ τῶν κατὰ τὸ Σερῆ γενομένων καταθέσεων
» αὐτῶν καὶ ἀποδειχθείσης τῆς μαρτυρίας αὐτῶν ἀξιόπιστου, ἐγένετο ἀπόφασις συμφῶ-
» νως πρὸς ταῦτα.

» Ἐφ' ᾧ καὶ αἴτησιν ἐγράφη τὸ παρόν».

Τὴν ἐπὶ λέξει ταύτην μετάφρασιν ὀφείλομεν εἰς τὸν παρὰ τῶν Γυμνασίου Χίου Καθη-
γητὴν τῆς Τουρκικῆς γλώσσης φίλιτον κύριον Χ. Μαυρόπουλον. ὅστις καὶ πολλὴν
ἄλλην συνδρομὴν παρέσχεν ἡμῖν ἐν τῇ ἐρμηνεύᾳ Τουρκικῶν καὶ Ἀραβικῶν κειμένων
σχετικῶν πρὸς τὸ ἄν μέρος τῆς ὅλης πραγματικῆς ἡμῶν ἐπὶ τούτῳ δ' ἐκφράζομεν
αὐτῷ δημοσίᾳ ἀλείφους εὐχαριστίας.